

บทที่ 2

ความหมายของคำว่า ปาฏิหาริย์ ตามรูปศัพท์

คัมภีร์ของศาสนาทุกศาสนา แม้จะให้ความหมายของคำว่า ปาฏิหาริย์ไว้แตกต่างกันออกไปตามแนวความคิดและความเชื่อของแต่ละศาสนา แต่มักจะมีความหมายหนึ่งที่ตรงกัน คือ “สิ่งแปลกประหลาดมหัศจรรย์อันผิวิสัยมนุษย์สามัญจะทำได้ แต่เป็นความจริงสำหรับผู้ทำได้” ในทางพระพุทธศาสนา ปาฏิหาริย์มีความหมายและแนวคิดต่างออกไปจากความคิดอื่น ๆ เพราะเกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตเป็นสำคัญ การที่เข้าใจความหมายคำว่า “ปาฏิหาริย์” ในพระพุทธศาสนาจึงต้องอาศัยหลักการพัฒนาจิตที่เรียกว่า การบำเพ็ญสมณภาวนาและวิปัสสนาภาวนา เพราะเป็นวิธีเดียวที่จะเป็นเครื่องมือชักนำให้เข้าใจและยอมรับเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ได้

การประกอบรูปศัพท์คำว่า “ปาฏิหาริย์”

คำว่า “ปาฏิหาริย์” (อ่านว่า ปา-ติ-หาน) มาจากภาษาบาลีว่า ปาฏิหาริย (อ่านว่า ปา-ติ-หา-ริ-ยะ) สามารถแยกออกเป็น 2 คำคือ ปฎิ-หฺร-ณฺย ปฎิ เป็นอุปสรรค แปลว่า เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ หฺรฺ ธาตุ ใช้ในอรรถว่า นำไป นำออก ละ เลิก ให้เกิด ให้เป็นไป ปล้น ขโมย แย่งชิง พจนานุกรมสันสกฤตให้ความหมายไว้ว่า นำไปมอบให้ ยึดมั่น ได้รับ ขโมย ปล้น ไปเอามา นำมาให้ พิจารณาความหมายของธาตุแล้วก็เหมือนกับธาตุทั่ว ๆ ไป จะมีความหมายเด่นชัดยิ่งขึ้นเมื่อมีอุปสรรค ปฎิ เป็นบทหน้า จะมีความหมายว่า กำจัด ทำลาย และชักกิน

¹ พระวิสุทธาจารย์มหาเถระ, ธาตุวัตถุสังคหปานิสสย (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534), หน้า 489.

² Arther Anthony Macdonell, A Practical Sanskrit Dictionary (London : Oxford University Press, 1924), p. 379.

³ช.ปฎิ. 31/31/437 (ฉบับมหาจุฬาฯ)

ธาตุใดก็ตามที่ลง ฌย ปัจจัยในนามกิตก์ เมื่อต้นธาตุมีเสียงสั้น ต้องขีดสระให้มีเสียงยาว (ทึฆะ) ตัวอย่างเช่น หร+ฌย หารฺย เมื่อลง ฌย ปัจจัยแล้ว ต้องลบ ฌ ที่งเสียงคงเหลือไว้เฉพาะ ย ที่ ฌ อาศัยอยู่ ได้รูปเป็น หารฺย แล้วแทรก อี ที่ ร ได้รูปเป็น หารฺย นำทั้งสองมารวมกัน คือ ปาฐิ และ หารฺย ได้รูปเป็น ปฐิ เปลี่ยนรูปเป็น ปาฐิหารฺย เพราะทึฆะ อะ เป็น อา เทียบกับสันสกฤตได้รูปเป็น ปราดิหารฺย

บางมติเห็นว่า "ปาฐิหารฺย" เป็นคำนามนปุงสกลิงค์ประกอบด้วย ปฐิ+หฺร+ย โดยขีดสระ อี เป็น อา แล้วแทรก อี ที่ ะ ได้รูปเป็น ปาฐิหารฺย อีกมติหนึ่งมีความเห็นว่า ปาฐิหารฺย เป็นคำนามประกอบรูปมาจาก ปฐิ+หฺร+อฺย แล้วจึงขีดสระ อี เป็น อา ได้รูปเป็น ปาฐิหารฺย⁴

นอกจากจะมีรูป ปาฐิหารฺย แล้วยังมีรูป ปาฐิหฺริ ปาฐิหฺเร เฉพาะที่มีรูปเป็น ปาฐิหฺริ และ ปาฐิหฺเร นักปราชญ์ได้ให้ทัศนะไว้ว่า ทั้งสองรูปนั้นมาจากการประกอบรูปศัพท์ว่า ปฐิ+หฺร+อ โดยแทรก อี ที่ หะ หรือเอา อะ ที่ หะ เป็นอิ (อี) จากนั้นจึงแปลง อิ เป็น เอ ได้รูปเป็น ปาฐิหฺริบ้าง ปาฐิหฺเรบ้าง⁵

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ปรากฏเพียงรูปเดียวคือ ปาฐิหารฺย ตัวอย่าง เช่น อรรถคมกุโค สหุพกิลเส ปฐิหฺเรติ ปาฐิหารฺย ส่วนอรรถกถา ฎีกา มีหลายรูป โดยเฉพาะคำว่า ปฐิ = ปฐิปกฺข แปลว่า ข้าศึก ศัตรู ฝ่ายตรงกันข้าม ดังคำบาลีว่า ปฐิปกฺเข หฺเรติ ปาฐิหฺเร (ปาฐิหฺริ, ปาฐิหารฺย)

สรุปได้ว่า คำว่า ปาฐิหารฺย มี 3 รูปคือ ปาฐิหฺเร, ปาฐิหฺริ, ปาฐิหารฺย ทั้งสามคำนี้หมายถึงสิ่งมหัศจรรย์ที่เกิดจากการพัฒนาจิตจนได้ฌานอภิญญา

วิเคราะห์ความหมายของคำว่า ปาฐิหารฺย

คำว่า "ปาฐิหารฺย" ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาหลายแห่ง คัมภีร์ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรคได้ให้ความหมายคำนี้ โดยมุ่งที่ตัดกิเลสโดยตรง ดังคำบาลีว่า

⁴ พระอัครวงศาจารย์มหาเถระ, ศัพท์นิตยปกรณ์ ธาตุมาลา (กรุงเทพฯ ๑ : มุลนิธิภูมิพโลภิกขุ, 2523), หน้า 417

⁵ ประยุทธ์ หลงสมบุญ, พจนานุกรมบาลี-ไทย (กรุงเทพฯ ๑ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2521), หน้า

“อรหตมกุโค อิหฺมตฺตํ อิหฺติ สหฺพกิลเสส ปฏฺหฺรตฺติ ปาฏฺหาริยํ”^{*}

แปลว่า

“อรหัตมรรค ชื่อว่าฤทธิ์ เพราะอรรถว่า ย่อมสำเร็จ อรหัตมรรค ชื่อว่า ปาฏิหาริย์ เพราะอรรถว่า ย่อมกำจัดกิเลสทั้งปวงได้”

ในขณะที่เดียวกัน คัมภีร์สัททนิติ ได้อธิบายไว้ว่า ผู้ที่จะแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ได้นั้น ต้องเป็นผู้ที่ปราศจากกิเลส จิตใจมั่นคงแน่วแน่ ดังคำว่า “สมาหิตเต จิตฺเต วิคฺคฺตฺตฺยฺกิลเสส กตฺตํกฺจเณน ปจฺจนา หริตฺตฺยํ ปวตฺเตตฺตฺยฺพฺพตฺติ ปาฏฺหาริยํ” แปลว่า “เมื่อจิตตั้งมั่น ปราศจากอุปกิเลส ผู้มีกิจอันตนกระทำแล้ว พึงนำไปภายหลัง คือ พึงให้เป็นไปได้ ชื่อว่า ปาฏิหาริย์”

คัมภีร์สัททนิติ ยังได้กล่าวไว้อีกว่า ปาฏิหาริย์ นอกจากหมายถึง การกำจัดกิเลสแล้วยังหมายถึงการขับไล่ข้าศึกศัตรู คือพวกเดียรฉัตรที่เป็นข้าศึกต่อพุทธศาสนาอีกด้วย โดยอธิบายว่า ปฏิ = ปฏิปทฺย แปลว่า ข้าศึก ศัตรู ฝ่ายตรงกันข้าม เป็นอีกความหมายหนึ่งที่ได้ขยายความจากพระไตรปิฎก ดังรูปวิเคราะห์ว่า “ภควโต จ สาสนสฺส จ ปฏิปทฺเย ติตฺถิเย หรตฺติ ปาฏฺหาริยํ” แปลว่า “ชื่อว่าปาฏิหาริย์ เพราะนำข้าศึกศัตรู คือพวกเดียรฉัตรที่เป็นเสี้ยนหนามต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าและต่อพระพุทธศาสนาออกไปได้”

นอกจากนี้ พระสุกฺติมหาเถระ ได้วิเคราะห์ไว้ว่า ปฏิปทฺเย หรตฺติ ปาฏฺหาริยํ แปลว่า ชื่อว่า ปาฏิหาริย์ เพราะนำข้าศึกศัตรูออกไปได้ สมัยต่อมา หลวงเทพธรรมานุสิมฺห์ ได้วิเคราะห์ไว้ว่า “ภควโต จ สาสนสฺส จ ปฏิปทฺเย ติตฺถิเย หรตฺติ ปาฏฺหาริยํ” (แปลว่า ชื่อว่าปาฏิหาริย์ เพราะกำจัดข้าศึก คือ พวกเดียรฉัตรทั้งหลายที่เป็นเสี้ยนหนามต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าและต่อพระพุทธศาสนาออกไปได้)

แม้ว่า นักปราชญ์รุ่นหลังจะให้ความหมายตามรูปวิเคราะห์ไว้หลายอย่าง ผู้วิจัยจักนำเสนอแนวความคิดของบางท่านเท่านั้น เพราะท่านเหล่านั้น ส่วนมากมีแนวความคิดตรงกัน โดยยึดพระไตรปิฎกเป็นหลักฐานแล้วก็อธิบายเพิ่มเติมจากส่วนนั้น

ฉะนั้น ความหมายในพระไตรปิฎกและแนวความคิดของนักปราชญ์ทั้งหลายที่ให้ความหมายตามรูปวิเคราะห์ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น หมายถึง สิ่งประหลาดมหัศจรรย์อันผิด

^{*}ขุ.ปฏฺ. 31/31/438 (ฉบับมหาจุฬาฯ)

วิสัยมนุษย์สามัญจะทำให้สามารถกำจัดกิเลสและปราบปรามข้าศึกศัตรูได้ พอสรุป
ความหมายได้ 2 ประเด็นคือ

ประเด็นที่ 1 ปาฏิหาริย์ หมายถึง อรหัตมรรค

ประเด็นนี้ถือว่า เป็นจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาโดยตรง เพราะผู้ตัดกิเลส
ได้อย่างสิ้นเชิงคือพระอรหันต์เท่านั้น ส่วนพระอริยบุคคลสามประเภทแรกตัดกิเลสได้เพียง
บางข้อ จะตัดกิเลสได้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับการประพฤติปฏิบัติ ถ้าปฏิบัติอบรมจิตจนถึง
ขั้นได้ฌานสมาบัติ อภิญญา ผลที่ได้รับโดยตรง คือ สามารถข่มหรือตัดกิเลสได้ ครอบงำที่
ฌานยังไม่เสื่อม และผลที่ได้รับทางอ้อม คือ สามารถแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ได้
ความสามารถพิเศษนี้เป็นผลพลอยได้จากการฝึกฝนอบรมจิตให้เจริญขึ้น ให้ประเสริฐ และ
ให้มีอำนาจเหนืออำนาจกิเลส

ประเด็นที่ 2 ปาฏิหาริย์ หมายถึง สิ่งมหัศจรรย์ที่ขับไล่ข้าศึกศัตรู

ประเด็นนี้ถือว่าเป็นผลพลอยได้ทางอ้อมที่สามารถแสดงสิ่งประหลาดมหัศจรรย์
เพื่อปราบปรามข้าศึก คือพวกเดียรถีย์ที่เป็นเสี้ยนหนามต่อพระพุทธศาสนาออกไป และการ
ที่จะปราบปรามข้าศึกศัตรู โดยเฉพาะเดียรถีย์ออกไปได้นั้น มิใช่เป็นของง่าย ต้องใช้จิต
วิทยา เพราะโดยปกติ ดิตถิยะหรือพวกเดียรถีย์เป็นผู้ที่มีทิฐิมานะซึ่งจะนำไปได้ยากมาก
ฉะนั้น ผู้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์เพื่อปราบปรามพวกเดียรถีย์ต้องปราศจากอุปกิเลสโดยสิ้นเชิง
จึงจะทำได้สำเร็จ เพราะปัญญาเป็นเหตุให้นำข้าศึกออกไป คือสามารถทำให้พวกที่เป็น
ปฏิปักษ์ต่อพระพุทธศาสนายอมพ่ายแพ้ด้วยอิทธิปาฏิหาริย์แห่งสังขธรรมในพระพุทธศาสนา

ความหมายของคำว่า ปาฏิหาริย์

ความหมายโดยตรงของคำว่า ปาฏิหาริย์ รวมทั้งอิทธิปาฏิหาริย์ด้วย มุ่งประเด็น
ไปที่การกำจัดหรือทำลายกิเลส เพราะเป็นจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาโดยตรง มิใช่สิ่ง
แปลกประหลาดมหัศจรรย์เพื่อทำให้คนดูสนุกสนานเพลิดเพลิน ตื่นเต้น เร้าใจ ตามที่คน
ทั่วไปเข้าใจไม่ แต่เป็นปาฏิหาริย์ที่เกิดขึ้นจากการฝึกจิต ดังหลักฐานในขุททกนิกาย
ปฏิสัมภิตามรรคว่า

เนกขมมํ อิฉมตติ อิทธิ, กามจฺจนทํ ปฏฺิหฺรตฺติ ปาฏิหาริย์ อพฺยาปาโท
อิฉมตติ อิทธิ, พฺยาปาทํ ปฏฺิหฺรตฺติ ปาฏิหาริย์ อาโลกสณฺญา อิฉมตติ อิทธิ,

ถิ่นมิทฐ์ ปฏิหรีตติ ปาฎิหาริย์ อวิกเขโป อิษมตติ อิทธิ, อุตฺตจจํ ปฏิหรีตติ
 ปาฎิหาริย์ ฐมมวตฺตณํ อิษมตติ อิทธิ ถิ่นมิทฐ์ ปฏิหาริย์ ญาณ อิษมตติ
 อิทธิ, อวิชฺชํ ปฏิหรีตติ ปาฎิหาริย์, ปามุชฺชํ อิษมตติ อิทธิ อรตี ปฏิหรีตติ
 ปาฎิหาริย์ ปฐมชฺฌานํ อิษมตติ อิทธิ นีวรณํ ปฏิหรีตติ ปาฎิหาริย์
 อรหตฺตมคฺโค อิษมตติ อิทธิ สพฺพกิเลส ปฏิหรีตติ ปาฎิหาริย์⁷

แปลว่า

เนกขัมมะ	ชื่อว่าฤทธิ	เพราะอรรถว่า	ข่อมสำเร็จ
เนกขัมมะ	ชื่อว่าปาฎิหาริย์	เพราะอรรถว่า	ข่อมกำจัดกามฉันทะได้
อัพยาบาท	ชื่อว่าฤทธิ	เพราะอรรถว่า	ข่อมสำเร็จ
อัพยาบาท	ชื่อว่าปาฎิหาริย์	เพราะอรรถว่า	ข่อมกำจัดความพยาบาทได้
อาโลกสัณฺญา	ชื่อว่าฤทธิ	เพราะอรรถว่า	ข่อมสำเร็จ
อาโลกสัณฺญา	ชื่อว่าปาฎิหาริย์	เพราะอรรถว่า	ข่อมกำจัดถิ่นมิทฐะ
อวิกเขป	ชื่อว่าฤทธิ	เพราะอรรถว่า	ข่อมสำเร็จ
อวิกเขป	ชื่อว่าปาฎิหาริย์	เพราะอรรถว่า	ข่อมกำจัดความฟุ้งซ่านได้
ฐมมวตฺตณํ	ชื่อว่าฤทธิ	เพราะอรรถว่า	ข่อมกำจัด
ฐมมวตฺตณํ	ชื่อว่าปาฎิหาริย์	เพราะอรรถว่า	ข่อมกำจัดความสงสัยได้
ญาณ	ชื่อว่าฤทธิ	เพราะอรรถว่า	ข่อมสำเร็จ
ญาณ	ชื่อว่าปาฎิหาริย์	เพราะอรรถว่า	ข่อมกำจัดความไม่รู้ได้
ปามุชชะ	ชื่อว่า ฤทธิ	เพราะอรรถว่า	ข่อมสำเร็จ
ปามุชชะ	ชื่อว่า ปาฎิหาริย์	เพราะอรรถว่า	ข่อมกำจัดความไม่ยินดีได้
ปฐมชฺฌาน	ชื่อว่า ฤทธิ	เพราะอรรถว่า	ข่อมสำเร็จ
ปฐมชฺฌาน	ชื่อว่าปาฎิหาริย์	เพราะอรรถว่า	ข่อมกำจัดนิวรณธรรมได้
อรหัตมรรค	ชื่อว่า ฤทธิ	เพราะอรรถว่า	ข่อมสำเร็จ
อรหัตมรรค	ชื่อว่าปาฎิหาริย์	เพราะอรรถว่า	ข่อมกำจัดกิเลสทั้งปวงได้

ความหมายตามรูปวิเคราะห์ที่กล่าวมานั้น สรุปได้ว่า ปาฎิหาริย์ หมายถึง
 ความมหัศจรรย์ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาจิตใจจนได้บรรลุญาณสมาบัติ สามารถกำจัดกิเลสได้
 เป็นจุดมุ่งหมายที่จะบรรลุอย่างชัดเจนที่บ่งบอกถึงการกระทำอันผิวิสัยมนุษย์สามัญจะทำได้

⁷ พ.ปฏิ. 31/31-32/437-439 (ฉบับมหาจุฬา).

ลักษณะเช่นนี้ ปาฏิหาริย์ หมายถึงคุณธรรมต่าง ๆ ที่สามารถกำจัดศัตรู คือกิเลสออกไปได้ โดยแยกออกเป็น 2 ประเด็นคือ

1. อิทธิ ใช้ในอรรถว่า สำเร็จผล
2. ปาฏิหาริย์ ใช้ในอรรถว่า กำจัดกิเลส

ความหมายทั้งสองอย่าง เป็นของคู่กันเสมอ เพราะฤทธิ์เป็นความสำเร็จเบื้องต้น ปาฏิหาริย์เป็นความสำเร็จที่แสดงผลแห่งการปฏิบัติ คือสามารถกำจัดกิเลสได้ จึงจัดเป็น อรหัตมรรค

ประเภทของคำว่า ปาฏิหาริย์

คำว่า “ปาฏิหาริย์” คัมภีร์ทางพุทธศาสนาได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า ต้องเป็น ปาฏิหาริย์ที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากจิตที่ได้รับการฝึกฝนมาอย่างดี สามารถที่จะทำลายข้าศึก คือกิเลสออกไปได้ มิใช่ความประหลาดมหัศจรรย์ของผู้มีฤทธิ์หรือนักมายากลแสดงให้เห็น โดยทั่วไป เพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับปาฏิหาริย์ได้อย่างถูกต้อง ผู้วิจัยจะได้เสนอปาฏิหาริย์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

การแบ่งหรือแยกประเภทของปาฏิหาริย์ให้เด็ดขาดนั้น จึงเป็นเรื่องที่ยากพอสมควรเพราะในพุทธศาสนามีปาฏิหาริย์ต่าง ๆ มากมาย อย่างไรก็ตาม คัมภีร์พุทธศาสนา ได้แบ่งปาฏิหาริย์ออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ไว้ 3 ประเภทคือ

1. อิทธิปาฏิหาริย์ หมายถึง แสดงฤทธิ์ได้เป็นอัศจรรย์
2. อาเทศนาปาฏิหาริย์ หมายถึง ทายใจได้เป็นอัศจรรย์
3. อนุสาสนีปาฏิหาริย์ หมายถึง คำสอนเป็นอัศจรรย์⁸

1. อิทธิปาฏิหาริย์

คำว่า “อิทธิปาฏิหาริย์” เป็นภาษาบาลีแยกออกเป็น 2 คำ คือ อิทธิ+ปาฏิหาริย์ อิทธิ (แปลว่า ความสำเร็จ, ความเจริญรุ่งเรือง) ปาฏิหาริย์ (แปลว่า สิ่งที่น่ามาซึ่งความอัศจรรย์ใจ หรือการกำจัดเสียซึ่งข้าศึกศัตรูคือกิเลส) นำคำทั้งสองมารวมกันได้รูปเป็น “อิทธิปาฏิหาริย์” หมายถึง การแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ได้ ปาฏิหาริย์ชนิดนี้ทางพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นเพียงเครื่องมือที่ช่วยแก้ไขวิกฤตการณ์อุปสรรคต่าง ๆ ให้

⁸ ที่. ส. 9/483/215, อง. ด.ก. 20/61/165, พ. ปฏิ. 31/30/436

สำเร็จได้อย่างกระทันหัน หรือช่วงขณะหนึ่งเท่านั้น อิทธิปาฏิหาริย์เป็นเพียงคำธรรมดาที่
 เล็งถึงสิ่งที่มีสมรรถภาพช่วยให้เกิดความสำเร็จตามธรรมดาทั่ว ๆ ไป จึงมีคำนิยามศัพท์ว่า
 สิ่งใดที่สามารถช่วยให้เกิดความสำเร็จได้ สิ่งนั้น เรียกว่า อิทธิปาฏิหาริย์

พระพุทธเจ้าไม่ทรงปฏิเสธเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ทางใจ แต่ไม่โปรดอิทธิปาฏิหาริย์
 เพราะทรงเห็นโทษต่าง ๆ จึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามสาวกแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ การแสดง
 อิทธิฤทธิ์อย่างโลดโผนต่าง ๆ นั้น ถือว่าเป็นฤทธิ์ที่เจือด้วยอาสวะและอุปธิ (ความเข้าไปยึด
 มั่น) ถ้าเป็นฤทธิ์ที่ปราศจากอาสวะและอุปธิ ถือว่าเป็นฤทธิ์ที่สามารถบังคับจิตใจของคนได้
 แต่ก็ยังปรากฏว่า พระองค์ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์บ้างในกรณีมีเหตุจำเป็นจริง ๆ '

1.1 การประกอบรูปศัพท์คำว่า อิทธิ

คำว่า อิทธิ ประกอบรูปศัพท์มาจาก √ อิฐ ใช้ในอรรถว่า สำเร็จ เจริญขึ้น รุ่งเรือง
 ลง ติ ปัจจัย ในนามกิตก์ (ส.นามกฤตก์) ที่มีรูปเป็น อิทธิ เพราะตามหลักไวยากรณ์บาลี
 กล่าวไว้ว่า ถ้า ติ ปัจจัย ประกอบกับธาตุที่ลงท้ายด้วย ฐ ภ ให้แปลลง ติ กับที่สุคธาตุเป็น ทุติ
 จึงมีรูปเป็น อิทธิ (ส.อิทธิ) กลายเป็นคำนาม อิทธิลึงค์ แปลว่า ความสำเร็จ, ความเจริญรุ่ง
 เรือง

ตำราไวยากรณ์ให้ความหมายของ √ อิฐ ไว้ว่า สำเร็จ, เจริญขึ้น และงอกงาม
 เติบโต, สืบตำแหน่ง, ทำสำเร็จ, บรรลุผล, สำเร็จ, รุ่งเรือง, เฟื่องฟู⁹ ซึ่งสอดคล้องกับ
 Arthur Anthony Macdonell ได้ให้ความหมายไว้ว่า ทำให้สำเร็จ, ได้รับผลสำเร็จ, สำเร็จ
 ผล, เจริญงอกงามและเจริญขึ้น"

จากทัศนะของนักปราชญ์ทั้งหลายที่ให้ความหมายของธาตุที่กล่าวมาข้างต้นนั้น
 พอสรุปได้ โดยเน้นเอาความหมายว่า "บรรลุผล สำเร็จผล เจริญรุ่งเรือง" นั้นหมายความว่า
 ผู้ที่ฝึกจิตของตนให้อยู่ในอำนาจสามารถบรรลุผลได้ ขณะเดียวกันคำว่า อิทธิ นี้ มักจะใช้
 เป็นคำนำหน้าคำอื่น เช่น อิทธิบาท อิทธิผล อิทธิปาฏิหาริย์ อิทธิภิสังขาร (การปรุงแต่ง
 ด้วยฤทธิ์) อิทธิวิธี (การแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง)

⁹ ที.สี.9/339/347. อ.จ.ต.ก. 20/500/204, -/584/356, พ.ป.ฎ.31/718-721/442-443

¹⁰ Lanman's Sanskrit Vocabulary, p. 136.

¹¹ Authur Anthony Macdonell, p. 57.

ศัพท์ที่สำเร็จมาจาก √ อิธิ จะมีรูปแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับการนำรูปศัพท์ไปใช้ในความหมายนั้น ๆ แต่ความหมายตามรูปศัพท์ยังคงเดิมไม่เปลี่ยนแปลง เช่น เสด็จ อิทธิ โส สมิทธิ อิทธิ สมิทธิ อิทธิ อิทธิ ฯลฯ คำเหล่านี้ล้วนแต่สำเร็จมาจาก √ อิธิ ทั้งนี้ โดยเฉพาะคำว่า อิทธิ แปลความหมายตามรูปศัพท์ว่า "ความสำเร็จ, ความรุ่งเรือง" แต่คนไทยมักนิยมแปลทับศัพท์ว่า ฤทธิ์ เพราะฉะนั้น เพื่อมิให้เกิดความสับสน จึงขอให้เข้าใจตรงกันว่า อิทธิ/ฤทธิ์ คือคำเดียวกัน มีความหมายเหมือนกัน การที่ภาษาไทยไม่ได้ใช้คำว่า อิทธิ บ่อยนักเพราะเราใช้คำว่า ฤทธิ์ ตามรูปศัพท์ภาษาสันสกฤต

นอกจากนี้ ในสาวกาทาน ยังปรากฏคำว่า อิทธิ ในรูปคาถาต่าง ๆ โดยใช้ในความหมายของการอธิบายคุณสมบัตพิเศษที่เป็นเลิศของพระสาวกบางรูป เช่น พระสารีบุตร เป็นผู้เลิศทางปัญญา ดังพระบาลีว่า

อภัย ภาศิริณี คงคา	หิมวันตา ปภาวิตา
มหาสมุทรทปเปติ	ตปฺปยุตติ มโหทธิ"
ตเลวอ สารีปุตโต	สกุโก ติสฺ วิสารโท
ปญญาช ปารมี คนฺดวา	ตปฺปยิสฺสติ ปาณิน"
...	
เตวิชชา ฉภิกฺขุญา จ	อิทธิยา ปารมี คตา
ปญญาช ปารมี คตา	ปริวารนฺติ ตํ สทา"

แปลว่า

แม่น้ำคงคาชื่อว่าภาศิริณี ไหลมาจากประเทศหิมวันต์
 ข้อมไหลไปสู่มหาสมุทร ยังห้วงน้ำให้เต็มได้ ฉนฺใด
 พระสารีบุตรนี้ก็ฉนฺนั้น เป็นผู้อาจหาญแกลวกกล้า ในประเภทสาม
 ถึงที่สุดแห่งปัญญาบารมี จักยังสัตว์ทั้งหลายให้อิ่มหนำสำราญ

...

ท่านเหล่านั้น มีวิชา 3 อภิญญา 6 ถึงที่สุดแห่งฤทธิ์
 ถึงที่สุดแห่งปัญญา ข้อมแควดล้อมพระองค์ทุกเมื่อ

¹² พ.อ. 32/255-256/33,-/312/39.

¹³ พ.อ. 32/255-256/33,-/312/39.

ในขณะที่เดียวกัน ยังกล่าวถึงพระโมคคัลลานะว่าเป็นผู้เลิศทางอิทธิฤทธิ์ ดังพระ
บาลีว่า

อารทฐวิริโย ปหิตคโต

อิทธิยา ปารมี คโต

สมมาสเว ปริณฺญา

นิพฺพายิสฺสคฺขนาสโว"

...

อิทธิมนฺตานํ ยทิตฺถิ มหาโมคฺคฺคฺลฺลาโน"

แปลว่า

พระโมคคัลลานะ จักปรารถนาความเพียร มอภกายถวายเป็นชีวิต ถึงที่สุดแห่ง
ฤทธิ์ กำหนดอาสวะทั้งปวงโดยชอบแล้ว เป็นผู้ไม่มีอาสวะ จักปรินิพพาน

...

พระโมคคัลลานะ เป็นผู้เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราในทางมีฤทธิ์มาก

จากความหมายของคำว่า "อิทธิ" ที่ปรากฏในรูปประโยคต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น พอสรุปได้ว่า อิทธิ นอกจากจะมีความหมายในตัวแล้ว ยังบ่งบอกถึงคุณสมบัติพิเศษของผู้ฝึกจิตจนมีความชำนาญปราศจากอุปกิเลส สามารถแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ได้ ถ้าสามารถควบคุมกำลังจิตให้อยู่ในอำนาจได้ การแสดงอิทธิฤทธิ์ปราบข้าศึกภายนอกและข้าศึกภายในคือกิเลสได้ ในสมัยพุทธกาล ผู้มีความสามารถพิเศษด้านนี้โดยเฉพาะ จะได้รับความยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นผู้เลิศทางมีฤทธิ์มาก อย่างเช่น พระโมคคัลลานะ

1.2 วิเคราะห์ความหมายตามรูปศัพท์

คำว่า อิทธิ เป็นศัพท์นามกิตก์ ประกอบศัพท์มาจาก √อิฐ+ติ สำเร็จรูปเป็น อิทธิ อิทธิ หมายถึงความสำเร็จที่เกิดขึ้นด้วยอิทธิฤทธิ์ดังข้อความว่า "อิชฺฌนฺติ สคฺคา เอตาย อิฐธา วุฐธา อุกฺกัสมฺคฺคา โหนฺตฺติ อิทธิ" (สัตว์ทั้งหลายย่อมสำเร็จด้วยคุณชาตินั้น คือ สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้เจริญ เจริญยิ่งแล้ว ฉะนั้น คุณชาตินั้นชื่อว่า ฤทธิ์) และบางท่านกล่าวว่า

¹⁴ พ.อ. 32/389/47.

¹⁵ อ.อ.เอก. 20/190/23.

¹⁶ พระวิสุทธาจารย์มหาเถระ, ชาติวัตถุสังคหปาฐนิสสยะ, หน้า 23.

“ความสำเร็จ ความสำเร็จด้วยดี ความปรารถนา ความปรารถนาด้วยดี ซึ่งธรรมนั้น ๆ ชื่อว่า
ฤทธิ์” หมายความว่าผู้ปฏิบัติจนได้ ฌาน-อภิญญา สามารถจะอธิษฐานหรือปรารถนาอะไร
ก็สำเร็จตามประสงค์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับคำที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

กามํ กามขมานสฺส   ตสฺส เจ ตํ สมิขฺฉนฺติ
อทุธา ปีติมโน โหติ   ลทุธา มจฺโจ ยทิจฺฉติ

แปลว่า

เมื่อบุคคลปรารถนาวัตถุบางอย่าง หากว่า สิ่งที่เขาปรารถนานั้น จะสำเร็จแก่
เขาไซ้ร้ สัตว์ปรารถนาสิ่งใด ได้สิ่งนั้นแล้ว ย่อมเป็นผู้มีใจเอิบอ้อม แน่แท้”

บางมติเห็นว่า ฤทธิ์ ที่แปลว่า ความสำเร็จนั้น ต้องเป็นความสำเร็จที่เกิดขึ้นจาก
การฝึกจิตสามารถกำจัดข้าศึกคือกิเลสได้ ต้องใช้ความพยายามอย่างมากในการฝึกจิตให้มี
สมาธิอันแน่วแน่ ผู้มีคุณสมบัติเช่นนี้เรียกว่า ฌานลาภีบุคคล คือบุคคลผู้ได้ฌานสมาบัติ
ย่อมฝึกฝนอบรมจิตในอิทธิบาท 4 คือ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยสมาธิ ด้วย
ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ต้องทำให้จิตอ่อนควรแก่การทำงานมีใจบริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ย่อม
โน้มโน้มจิตไปในอิทธิวิธญาณ จึงสามารถแสดงปาฏิหาริย์กำจัดกิเลสได้ ดังหลักฐาน
ในขุททกนิกาย ปฏิสัมภีทวารรคว่า

เนกขมฺมํ อิขฺฉตฺติ อิทธิ กามจฺฉนฺทํ ปฏิหฺรตฺติ ปาฏิหาริย์
อทุยาปาโท อิขฺฉตฺติ อิทธิ พยาปาทํ ปฏิหฺรตฺติ ปาฏิหาริย์
อาโลกสฺสญฺญา อิขฺฉตฺติ อิทธิ ถินมิทฺธํ ปฏิหฺรตฺติ ปาฏิหาริย์
อวิกฺเขโป อิขฺฉตฺติ อิทธิ อทุธจฺจํ ปฏิหฺรตฺติ ปาฏิหาริย์
ธมฺมวตฺถานํ อิขฺฉตฺติ อิทธิ วิจิจฺฉนฺทํ ปฏิหฺรตฺติ ปาฏิหาริย์
ญฺยานํ อิขฺฉตฺติ อิทธิ อวิขฺชํ ปฏิหฺรตฺติ ปาฏิหาริย์ ปามุขฺชํ
อิขฺฉตฺติ อิทธิ อรตี ปฏิหฺรตฺติ ปาฏิหาริย์ ปฐมขฺฉานํ อิขฺฉตฺติ

¹⁷ พ.อ. หน้า 954-955.

¹⁸ พ.ศ. 25/408/432.

อิทธิ นิเวรณ ปฎิหาริตติ ปาฎิหาริย์ อรหตฺตมกุโ อิชฺฌตฺติ
อิทธิ สพฺพกิเลส ปฎิหาริตติ ปาฎิหาริย์”

แปลว่า

เนกขัมมะ	ชื่อว่าฤทธิ เพราะอรรถว่าสำเร็จ
เนกขัมมะ	ชื่อว่าปาฎิหาริย์ เพราะอรรถว่ากำจัดกามฉันทะ
อภัยบาท	ชื่อว่าปาฎิหาริย์ เพราะอรรถว่ากำจัดพยาบาท
อาโลกสัณญา	ชื่อว่าฤทธิ เพราะอรรถว่าสำเร็จ
อาโลกสัณญา	ชื่อว่าปาฎิหาริย์ เพราะอรรถว่ากำจัดฉันทะ
อวิกเขป	ชื่อว่าฤทธิ เพราะอรรถว่าสำเร็จ
อวิกเขป	ชื่อว่าปาฎิหาริย์ เพราะอรรถว่ากำจัดความฟุ้งซ่าน
ธัมมวัตถาน	ชื่อว่าฤทธิ เพราะอรรถว่า สำเร็จผล
ธัมมวัตถาน	ชื่อว่าปาฎิหาริย์ เพราะอรรถว่า กำจัดความสงสัย
ญาณ	ชื่อว่าฤทธิ เพราะอรรถว่าสำเร็จผล
ญาณ	ชื่อว่าปาฎิหาริย์ เพราะอรรถว่ากำจัดความไม่รู้
ปามุชชะ	ชื่อว่าฤทธิ เพราะอรรถว่าสำเร็จผล
ปามุชชะ	ชื่อว่าปาฎิหาริย์ เพราะอรรถว่ากำจัดความไม่ยินดี
ปฐมณาน	ชื่อว่าฤทธิ เพราะอรรถว่าสำเร็จผล
ปฐมณาน	ชื่อว่าปาฎิหาริย์ เพราะอรรถว่ากำจัดนิเวรณธรรม
อรหัตมรรค	ชื่อว่าฤทธิ เพราะอรรถว่า สำเร็จ
อรหัตมรรค	ชื่อว่าปาฎิหาริย์ เพราะอรรถว่ากำจัดกิเลสทั้งหมดได้

จึงกล่าวได้ว่า ฤทธิและปาฎิหาริย์เป็นการกล่าวคนละแง่ ฤทธิและปาฎิหาริย์สามารถกำจัดกิเลสได้ ฉะนั้นจึงชื่อว่าอิทธิปาฎิหาริย์ ดังพระบาลีว่า “อรหตฺตมกุโ อิชฺฌตฺติ อิทธิ สพฺพกิเลส ปฎิหาริตติ ปาฎิหาริย์” (แปลว่า อรหัตมรรคชื่อว่าฤทธิ เพราะอรรถว่าสำเร็จ

¹⁹ พ.ปฎิ. 31/722/443-444.

ชื่อว่าปาฏิหาริย์ เพราะอรรถว่า กำจัดกิเลสทั้งปวงได้) “ยา จ อิทฺธิ ยณฺจ ปาฏิหาริย์ อิทฺธิ วุจฺจติ อิทฺธิปาฏิหาริย์”²⁰ (ฤทธิ์และปาฏิหาริย์ ท่านเรียกว่า อิทฺธิปาฏิหาริย์)

จากความหมายตามรูปวิเคราะห์ในพระไตรปิฎกแสดงให้เห็นว่าท่านมีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวคือ กำจัดกิเลสอย่างสิ้นเชิง โดยเน้นการฝึกจิตให้มีสมาธิอันแน่วแน่จึงจะสามารถข่มหรือกำจัดกิเลสได้

ในขณะเดียวกัน คัมภีร์สัทธัมมปัปกาสนี ได้กล่าวว่า ฤทธิ์คือความสำเร็จเท่านั้น จึงถือว่าเป็นปาฏิหาริย์ ดังคำบาลีว่า “อิตฺธิปาฏิหาริยนฺติ อิชฺฌนฺวเสน อิทฺธิ ปาฏิหารณฺวเสน ปาฏิหาริย์ อิทฺธิ เอว ปาฏิหาริย์ อิทฺธิปาฏิหาริย์”²¹ (แปลว่า บทว่า อิทฺธิปาฏิหาริย์ ความว่า ชื่อว่าฤทธิ์ด้วยอำนาจแห่งความสำเร็จ ชื่อว่าปาฏิหาริย์ด้วยการนำกิเลสออกไป ปาฏิหาริย์คือฤทธิ์ (ฉะนั้น) จึงชื่อว่า อิทฺธิปาฏิหาริย์)

ข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้มีจิตอันบริสุทธิ์ปราศจากความเศร้าหมองปรารถนาสิ่งใด จะได้สิ่งนั้นเสมอ เพราะมีเจตนาบริสุทธิ์เป็นที่ตั้ง

1.3 ลักษณะของอิทธิปาฏิหาริย์

คำว่า "อิทธิปาฏิหาริย์" พระองค์ไม่ทรงปฏิเสธเรื่องฤทธิ์ทางใจ เพราะฤทธิ์ชนิดนี้ถือว่าเป็นเรื่องของอภิญญา คือ ความรู้ความสามารถพิเศษขบถึงข้อหนึ่ง มีชื่อเรียกว่า อิทธิอภิญญา หมายถึง อภิญญาที่ทำให้สำเร็จอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ได้เป็นอัศจรรย์ ตัวอย่างเช่น เหาะเหินเดินอากาศ และดำดิน เป็นต้น ดังหลักฐานใน ขุ.ปฎิ. ว่า

อิธ ภิกขุ อนนฺทวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนฺนโกติ : เอโกปิ หุตฺวา พุทฺธา โหติ พุทฺธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ อาวิภาวํ ตํโรภาวํ ตโรภุทฺทํ ตโรปการํ ตโรปพฺพตํ อภิชฺฌมาโน คจฺจติ เสขฺยดาปี อากาเส ปฐฺวียา อุมฺมุชฺชนิมุชฺชํ กโรติ เสขฺยดาปี อุตฺเท อุตฺเทปิ อภิชฺชมาเน คจฺจติ เสขฺยดาปี ปฐฺวียา อากาเสปิ ปลฺลฺลฺกน กมฺติ

²⁰ ขุ.ปฎิ. 31/32/438-439.

²¹ สัทธรรมปกาสนี -/30/360, (มหาจุฬาฯ, 2534).

เสวยถาปี ปกษี สกุโณ อิมณี จนุทิมสุริเย เอวံ มหิทฺธิเก เอวံ มหาภาเว ปาณินา
ปริมสติ (ปรัมสติ) ปริมชฺชติ ยาว พุรหมโลกาปี กาเยน วสํ วตฺเตติ”

แปลว่า

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ แสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง เช่น คนเดียวทำเป็น
หลายคนได้ หลายคนกลับเป็นคนเดียวได้ ทำให้การปรากฏก็ได้ ทำให้หาย
ไปก็ได้ ผ่านฝ่ากำแพง ภูเขาไปได้ไม่ติดขัดเหมือนไปในอากาศก็ได้ ดำดิน
ลงไปเหมือนดำลงในน้ำก็ได้ เดินไปบนพื้นน้ำไม่แตก เหมือนเดินไปบน
พื้นดินก็ได้ เหาะหรือนั่งไปในอากาศเหมือนนกบินก็ได้ เอมืออุบลคำพระ
จันทร์และพระอาทิตย์ก็ได้ เหาะไปด้วยกายตลอดพรหมโลกก็ได้

ในทำนองเดียวกัน คัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้วินิจฉัยและแสดงลักษณะของ “อิทธิ-
ฤทธิ์” ไว้อย่างละเอียด ดังคำบาลีว่า

อิทธิวิธาย จิตฺตํ อภิหริติ อภินินฺนาเมตฺติ

1. อิชฺฌณญฺเฐน อิทธิํ นิปฺมุคฺคิอญฺเฐน ปฏิลาภญฺเฐน จาติ วุตฺตํ โหติ.
2. ยํ หิ นิปฺปชฺชติ ปฏิภตฺติ จ ตํ อิชฺฌตฺติ วุจฺจติ.
3. กามํ กามขมานสฺส ตสฺส เจ ตํ สมิชฺชติ.
4. เนกขมฺมํ อิชฺฌตฺติ อิทธิํ (กามจฺจนุทํ) ปฏิหริตฺติ ปาฏิหาริยํ.
5. อรหตฺตมกฺโข อิชฺฌตฺติ อิทธิํ (สพฺพกิลฺเลส) ปฏิหริตฺติ ปาฏิหาริยํ.
6. อิชฺฌณญฺเฐน อิทธิ.
7. อุบายสมฺปทาเยตํ อธิวจฺนํ.
8. อุปาทยสมฺปทา หิ อิชฺฌติ อธิปฺเปตผลปฺปสวณโต.
9. เอตาย สคฺตา อิชฺฌตฺติ อิทธิ.
10. อิชฺฌนฺตฺติ อิทธิ วุฑฺธา อุกฺกํสคฺตา โหนฺตฺติ วุตฺตํ โหนฺติ.”

²² ที.สี. 9/484/216 (บาลี).

²³ วิสุทธิมคฺคสฺส นาม ปกรณวิเสสสฺส ทฺติโย ภาโค, หน้า 206.

แปลว่า

พึงทราบวินิจฉัยในคำว่า ย่อมนำจิต คือน้อมนำจิตไป ในอิทธิฤทธิ์มี
อย่างต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. สิ่งที่ชื่อว่า ฤทธิ์ เพราะอรรถว่า เป็นความสำเร็จ อธิบายว่า
เพราะอรรถว่า เป็นผลแห่งความสำเร็จและได้รับเฉพาะ
2. จริงอยู่สิ่งใดเกิดขึ้น และบุคคลได้รับเฉพาะซึ่งสิ่งใดสิ่งนั้น ก็
เรียกว่า ฤทธิ์
3. เมื่อบุคคลปรารถนาวัตถุบางอย่าง หากว่าสิ่งที่ปรารถนานั้นย่อม
สำเร็จแก่เขาไซ้
4. เนกขัมมะ ชื่อว่า ฤทธิ์ เพราะอรรถว่า ย่อมสำเร็จ ชื่อว่าปาฏิหาริย์
เพราะอรรถว่า ย่อมนำ (กามฉันทะ) ออกไป
5. อรหัตมรรค ชื่อว่า ฤทธิ์ เพราะอรรถว่า ย่อมบรรลุผล ชื่อว่า
ปาฏิหาริย์ เพราะอรรถว่า ย่อมนำ (สรรพกิเลส) ออกไป
6. ชื่อว่า ฤทธิ์ เพราะอรรถว่า ความสำเร็จ
7. คำว่า ฤทธิ์ นี้เป็นชื่อของความถึงพร้อมแห่งอุบาย
8. จริงอยู่ อุบายสัมปทา ย่อมสำเร็จได้ เพราะประสบผลตามที่
ต้องการ
9. ชื่อว่า ฤทธิ์ เพราะสัตว์ทั้งหลายย่อมสำเร็จด้วยธรรมชาตินั้น
10. อธิบายคำว่า อิชฌนติ คือ เจริญ รุ่งเรือง ถึงความเป็นคุณธรรม
ชั้นสูง”

ส่วนคัมภีร์สัมโมหวิโนทนี ได้กล่าวว่า อิทธิบาท 4 ชื่อว่าฤทธิ์ เพราะอรรถว่า
ย่อมรุ่งเรือง อธิบายว่า ย่อมรุ่งเรืองด้วยดี คือ ย่อมสำเร็จ” ซึ่งมีแนวความคิดสอดคล้องกับ
คำว่า อิทธิ ที่ปรากฏในบทว่า อิทธิ ปาทาน” ได้วินิจฉัยว่า ชื่อว่า ฤทธิ์ เพราะอรรถว่า ฉันทะ
วิริยะ จิตตะ และวิมังสา อย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมสำเร็จ อธิบายว่า ย่อมสำเร็จเสมอ คือย่อม

²⁴ วิสุทธิ. ภาค 1 ตอน 1 (กรุงเทพฯ : มหามงกุฎราชวิทยาลัย, 2528), หน้า 98-99.

²⁵ สัมโมหวิโนทนี อรรถกถาวิภังค์ปกรณ์แปล, หน้า 127.

ปรากฏชัด” แสดงให้เห็นว่าแม้อิทธิบาท 4 ที่เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย หรือทางแห่งความสำเร็จก็ชื่อว่า ฤทธิ ฉะนั้น อิทธิบาท จึงถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของผู้เจริญสมาธิ จึงจะทำให้ผู้ฝึกสำเร็จผลตามที่ต้องการได้ ดังจะเห็นได้จากพระคาถาว่า

อิทธิปาเทสุ กุสลา	สมาธิภาวนารตา
สมมุปปธานมมยุคตา	ปริวารนุติ ตัม สทา”

แปลว่า

เหล่าสาวกเป็นผู้ฉลาดในอิทธิบาททั้งหลาย ยินดีในการเจริญสมาธิ
หมั่นประกอบเนื่อง ๆ ในสัมมัตถุปธาน ข่อมแวดล้อมพระพุทธเจ้าทุกเมื่อ”

1.4 ความหมายคำว่า อิทธิวิระ

คำว่า “อิทธิวิธ” และ “อิทธิวิธี” ยังใช้สับสนกันอยู่ ส่วนมากที่เห็นในตำรารุ่นหลัง ๆ คำว่า อิทธิวิธ มักนิยมแปลทับศัพท์ว่า อิทธิวิธี หรือ วิธีแสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ที่ถูกควรแปลว่า ส่วนแห่งฤทธิ์ ชนิดแห่งฤทธิ์ อิทธิวิธ ไม่น่าแปลว่า “วิธีแสดงฤทธิ์ต่าง ๆ คำแปลอย่างนี้น่าจะเป็นศัพท์ว่า อิทธิวิธี มากกว่า แต่คำว่า อิทธิวิธ ไม่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา ปรากฏเฉพาะคำว่า อิทธิวิระ ในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา

อีกอย่างหนึ่งคำว่า วิระ กับ วิธี มีความหมายต่างกัน วิระ แปลว่า อย่าง ชนิด ส่วน และชั้น เช่น เอกวิระ อเนกวิธา ติวธา รวมความว่า ระหว่าง อิทธิวิธี กับ อิทธิวิระ คำว่า อิทธิวิธี ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก ปรากฏเฉพาะในตำราที่แปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย มักจะเติมสระ อี บน ฐ ส่วนคำว่า อิทธิวิธ แปลว่า ส่วนแห่งฤทธิ์ ชนิดแห่งฤทธิ์ ดังปรากฏหลักฐานชัดเจนในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและปกรณ์พิเศษ

²⁶ พุ.ปฏิบัติ. เล่มที่ 7 ภาคที่ 1, หน้า 287.

²⁷ พุ.อป. 32/311/39 (ฉบับมหาจุฬาฯ).

²⁸ พุ.อป. 32/3/30.

ดังนั้น เพื่อความชัดเจนกับคำว่า “อิทธิวิระ” จะได้นำหลักฐานในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา รวมทั้งปกรณ์พิเศษดังต่อไปนี้

ก. พระไตรปิฎก

คำว่า “อิทธิวิระ” นี้ได้ปรากฏในสามัญญผลสูตรที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงผลของความเป็นสมณะ แก่พระเจ้าอชาตศัตรู ตั้งแต่ชั้นต่ำจนถึงชั้นสูงสุดได้มีข้อความตอนหนึ่งกล่าวถึงคำว่า “อิทธิวิระ” ไว้ดังนี้ว่า

โส เอว สมานิตะ จิตเต ปริสุทฺโธ ปริโยทาเต อนนฺคเณ วิคตฺวาปิเลเส มุทฺตฺวาเน กมนฺนินิเย จูเต อานนฺชปฺปคเต อิทธิวิราย จิตฺตํ อภินิหฺรติ อภินินฺนามเต โส อนนฺทวิหิตํ อิทธิวิธํ ปจฺจนฺโกติ . . .”

แปลว่า

ภิกษุหนึ่งเมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผ่องแผ้วแล้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้ ย่อมโน้มโน้มจิตไป เพื่อส่วนแห่งฤทธิ์ เมื่อบรรลุนิวิธานหลายประการ . . .”

ในขณะที่เดียวกัน ยังปรากฏในพระไตรปิฎกอีกหลายแห่ง เช่น คัมภีร์ทีฆนิกาย สีลขันธวรรคว่า “อิธ เกวณฺณู ภิกฺขุ อนนฺทวิหิตํ อิทธิวิธํ ปจฺจนฺโกติ เอโกปิ หุตฺวา พุทฺธา โหติ . . .”²⁹

แปลว่า

ดูก่อนภควัณฺฑ์ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงส่วนแห่งฤทธิ์ได้หลายอย่างเช่น คนเดียวทำเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนกลับเป็นคนเดียวก็ได้³⁰

²⁹ ที.สี. 9/238/78 (ฉบับมหาจุฬาฯ).

³⁰ ที.สี. 9/133/86.

³¹ ที.สี. 9/484/216 (ฉบับมหาจุฬาฯ).

³² ที.สี. 9/339/347.

ในคัมภีร์ที่มหินกาย สีสันชรรค มีข้อความตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า

โส เอว สมหิตะ จิตเต ปริสุทฺเธ ปรีโยทาเต อนงฺกณ
 วิคฺคูปกฺกิลเส มุทฺฏเต กมฺมนีเย จูเต อาเนชฺชปฺปตฺเต อิทฺธิวิธาย
 จิตฺตํ อภินินฺนามเต โส อนกฺวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนฺโกติ...”

แปลว่า

ภิกษุฉันนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธีผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจาก
 อุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้ ย่อมโน้มโน้ม
 จิตไปเพื่อส่วนแห่งฤทธิ์ เธอบรรลุส่วนแห่งฤทธิ์ได้หลายประการ . . .”

นอกจากนี้ ในคัมภีร์ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค มีข้อความตอนหนึ่งกล่าว
 ไว้ว่า

อิธ ภิกฺขุ อนกฺวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนฺโกติ เอโกปี หุตฺวา พุทฺธา โหติ
 พุทฺธาปี หุตฺวา เอโก โหติ อาวิภาวํ ติโรภาวํ ติโรกฺขทฺตํ ติโรปการํ
 ติโรปพฺพตํ อสชฺชมาโน คจฺจนฺติ เสชฺชตฺตาปี อากาเส...”

แปลว่า

ภิกษุในศาสนานี้ ย่อมแสดงส่วนแห่งฤทธิ์ได้เป็นอันมาก คือ คนเดียวเป็น
 หลายคนได้ หลายคนกลับเป็นคนเดียวก็ได้ ทำให้ปรากฏก็ได้ ทำให้หาย
 ไปก็ได้ ทะลุฝากำแพง ภูเขาไปได้ ไม่ติดขัดเหมือนไปในที่ว่างก็ได้ . . .”

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³³ ที.สี.9/474/208-209 (ฉบับมหาจุฬาฯ).

³⁴ ที.สี.9/363/396.

³⁵ ขุ.ปฎิ. 31/10/418 (ฉบับมหาจุฬาฯ).

³⁶ ขุ.ปฎิ. 31/685/421.

และข้อความอีกตอนหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า “อิธ ภิกขเว เอกจโจ อนเนกวิหิต์ อิทฺธิวธิ์ ปจฺจนุโกติ เอโกปี หุตฺวา พุทฺธา โหติ...””

แปลว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงส่วนแห่งฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือคนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนกลับเป็นคนเดียวก็ได้ ทำให้หายไปได้...”

กัมภีร์อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต มีข้อความตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า

อิธ พุราหุณฺณ เอกจโจ อนเนกวิหิต์ อิทฺธิวธิ์ ปจฺจนุโกติ เอโกปี หุตฺวา พุทฺธา โหติ พุทฺธาปี หุตฺวา เอโก โหตุ...

ตฺตร โภ โคตโม ขมิทฺ ปาฏิหาริย์ อิธ เอกจโจ อนเนกวิหิต์ อิทฺธิวธิ์ ปจฺจนุโกติ... ภวณฺหิ โคตโม อนเนกวิหิต์ อิทฺธิวธิ์ ปจฺจนุโกติ...

อหณฺหิ พุราหุณฺณ อนเนกวิหิต์ อิทฺธิวธิ์ ปจฺจนุโกติ...”

แปลว่า

ดูก่อนพราหมณ์ ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงฤทธิ์ได้เป็นอันมาก คือคนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้... ข้าแต่พระโคตม ผู้เจริญ บรรดาปาฏิหาริย์ 3 อย่างนั้น ปาฏิหาริย์ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงส่วนแห่งฤทธิ์ได้หลายอย่าง... เพราะว่า เราดลาคตแสดงฤทธิ์ได้เป็นอันมาก...”

³⁷ พุ.ปฎิ. 31/30/436 (ฉบับมหาจุฬาฯ).

³⁸ พุ.ปฎิ. 31/719/442.

³⁹ อัง.ติก. 20/61/165-268.

⁴⁰ อัง.ติก. -/500/204-207.

ข. อรรถกถา

คำว่า "อิทธิวิระ" ในคัมภีร์อรรถกถาต่าง ๆ ปรากฏอยู่หลายแห่ง ส่วนใหญ่จะมีรูปเป็น "อิทธิวิธ" เหมือนกันกับคัมภีร์พระไตรปิฎกทุกประการ ดังหลักฐานต่อไปนี้

1. คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค (ทุติยภาค) มีข้อความตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า
“อิธ ภิกขเว เอกจโจ อนเนกวิหิต์ อิทธิวิธึ ปัจจนุโถติ เอโกปี พุทธา โหติ...”

แปลว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงส่วนแห่งฤทธิ์
ได้หลายอย่างคือ คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้...”

นอกจากนี้ อรรถกถา ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค กล่าวไว้ว่า
บทว่า อิทธิวิธึ ได้แก่ แสดงฤทธิ์ได้ คือ ส่วนแห่งฤทธิ์ หรือ กำหนดแห่งฤทธิ์
อีกบทหนึ่งว่า อิทธิวิธญาณาย แปลว่า เพื่อต้องการญาณในการกำหนดอิทธิ^{๔๑}

ค. ปกรณ์พิเศษ

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค มีข้อความตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า

โส เอว สสมาหิตเต จิตเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนจฺจเน วิคฺคฺชปฺกิลเส มุทฺทฺเด
กมฺมณฺเษ จูเต อาเนญฺชปฺปตฺเต อิทธิวิธาย จิตฺตํ อภินิหฺรติ อภินินฺนาเมติ โส
อนเนกวิหิต์ อิทธิวิธึ ปัจจนุโถติ เอโกปี หุตฺวา พุทธา โหตฺติ อาทินา นยฺน
อิทธิวิธึ... สคฺคตานิ จุตฺตปฺปาเต ญาณนฺติ ปญฺจ โลกียาภิญญา วุคฺคา^{๔๒}

⁴¹ ขุ.ปฎิ.อ.เล่ม 7 ตอนที่ 1 หน้า 951.

⁴² ขุ.ปฎิ.อ.เล่ม 7 ตอนที่ 1 หน้า 959.

⁴³ วิสุทธิมรรค ภาค 2 ตอน 2, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2531), หน้า 200, 206, 214-215.

แปลว่า

โลกียอภิญา 5 คือ

1. อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ได้ต่าง ๆ
2. ทิพฺพโสทรธาตญาณ ความรู้จุใจขึ้นด้วยโสทรธาตอันเป็นทิพย์
3. เจโตปริยญาณ ความรู้กำหนดใจผู้อื่นได้
4. ปุพฺเพนิวาสานุสสติญาณ ความรู้ในการระลึกถึงชาติก่อน ๆ ของคนได้
5. สุตตานิ จตุปฺปาตญาณ ความรู้ในเรื่องการตาย และการกำเนิดขึ้นของสัตว์ทั้งหลาย พระพุทธเจ้าตรัสไว้โดยนัยว่า ครั้นเมื่อจิตตั้งมั่น บริสุทธิ์ สะอาด ไม่มีกิเลสเป็นเครื่องขั้ววน ปราศจากอุปกิเลส เป็นจิตอ่อนควรแก่การงาน ตั้งอยู่ถึงซึ่งความไม่หวั่นไหวอย่างนี้แล้ว นำจิตมุ่งไป น้อมจิตอยู่ไปเพื่อฤทธิ์ชนิดหนึ่ง เธอก็บรรลุชนิดแห่งฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียว (อิธิชฺชาน) เป็นหลายคนก็ได้ ดังนี้ เป็นต้น “

ข้อความบางตอนที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เป็นหลักฐานอย่างชัดเจน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า คัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาใช้คำว่า "อิทธิวิธี" ในความหมายเดิม ในคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย แปลความหมายคำนี้ว่า ชนิดแห่งฤทธิ์บ้าง ส่วนแห่งฤทธิ์บ้าง บางครั้งก็นิยมแปลทับศัพท์ว่า อิทธิวิธี คัมภีร์อรรถกถาก็ไม่นิยมแปลทับศัพท์ ผู้วิจัยเห็นว่า อิทธิวิธี และอิทธิวิธี ทั้ง 2 คำนี้เป็นคำเดียวกันและมีความหมายเหมือนกันโดยให้ทัศนะว่า แต่เดิมมีรูปเป็น "อิทธิวิธี" ต่อมายุคหลัง ๆ นิยมแปลทับศัพท์จากอิทธิวิธี เป็น "อิทธิวิธี" เนื่องจาก ออกเสียงตามภาษาเดิมไม่ถนัดนัก ขณะเดียวกันคนไทยมักต่อสระ อะ > อา อะ > อี ตามความเคยชิน และกาลเวลาที่ผ่านไปแต่ละยุค

ฉะนั้น คำว่า อิทธิวิธี และ อิทธิวิธี พอสรุปที่มาได้เป็น 2 ประเด็นคือ

1. เป็นคำเดียวกัน เพราะความหมายเหมือนกัน
2. มีใช้คำเดียวกัน เพราะคนละความหมาย

⁴⁴ วิสุทธิมรรคแปล ภาค 2 ตอน 2, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2528), หน้า 85-86.

1.5 ประเภทของอิทธิฤทธิ์

คำว่า "อิทธิฤทธิ์" ความหมายตามหลักพุทธศาสนา หมายถึง ปราศุการณัที่ เหนือมนุษย์ธรรมดาสามัญจะทำได้ เพราะเป็นความสำเร็จที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการฝึกจิต ฤทธิที่ปราศุในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา มีมาก จึงเป็นการยากในการที่จะแบ่งหรือแยก ประเภทของฤทธิให้เด็ดขาดลงไปเลย เพราะเท่าที่ปราศุในคัมภีร์พระไตรปิฎกบางเล่ม ได้ กำหนดประเภทของฤทธิไว้แตกต่างกันออกไป มี 10 ประเภทบ้าง 2 ประเภทบ้าง

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าฤทธิมีจำนวนเท่าใด ไม่สามารถกำหนดความแน่นอนได้ ถึง จะมีจำนวนเท่าใดก็ตาม คัมภีร์ทางพุทธศาสนาได้แบ่งฤทธิออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

ก. คัมภีร์พุทธทศนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค⁴⁵ ได้แบ่งฤทธิออกเป็น 10 ประเภท คือ

1. อธิษฐานาฤทธิ หมายถึง ฤทธิที่ต้องอธิษฐานให้สำเร็จ
2. วิฤพพนาฤทธิ หมายถึง ฤทธิที่สามารถแปลงร่างได้หลายอย่าง
3. มโนมัยฤทธิ หมายถึง ฤทธิที่สำเร็จได้ด้วยกำลังใจ
4. ญาณวิปฬาราฤทธิ หมายถึง ฤทธิที่สำเร็จได้ด้วยกำลังญาณ
5. สมาริวิปฬาราฤทธิ หมายถึง ฤทธิที่แผ่ไปด้วยสมาริ
6. อริยฤทธิ หมายถึง ฤทธิของพระอรริยะ
7. กัมมวิปากชาฤทธิ หมายถึง ฤทธิที่เกิดแต่ผลกรรม
8. ปุณญวโดฤทธิ หมายถึง ฤทธิของผู้มีบุญ
9. วิชชามัยฤทธิ หมายถึง ฤทธิที่สำเร็จด้วยความรู้
10. ตัตตะ ตัตตะ สัมปโยคัปปัจจยาอิชณนัญฐเณฤทธิ หมายถึง ฤทธิโดยความหมายว่าเป็นเครื่องสำเร็จเพราะการประกอบโดยชอบในกิจนั้น ๆ เป็นปัจจัย

⁴⁵ พุ.ปฏิ. 31/680/419.

ข. คัมภีร์อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต⁴⁶ แบ่งฤทธิ์ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. อามิสฤทธิ์ หมายถึง ความรุ่งเรืองทางวัตถุ
2. ธรรมฤทธิ์ หมายถึง ความรุ่งเรืองทางธรรม

ค. ส่วนคัมภีร์ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. อนริยฤทธิ์ หมายถึง ฤทธิ์ที่ไม่ประเสริฐ
2. อริยฤทธิ์ หมายถึง ฤทธิ์ที่ประเสริฐ

ง. คัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้แบ่งฤทธิ์ออกเป็น 10 ประการ คือ

1. อธิษฐานาธิฤทธิ์	ฤทธิ์อธิษฐาน
2. วิฤพพนาธิฤทธิ์	ฤทธิ์บิดเบือน
3. มโนมยาธิฤทธิ์	ฤทธิ์มโนมัย
4. ญาณวิปัสสาราธิฤทธิ์	ฤทธิ์ที่แผ่ไปด้วยญาณ
5. สมาธิวิปัสสาราธิฤทธิ์	ฤทธิ์ที่แผ่ไปด้วยสมาธิ
6. อริยฤทธิ์	ฤทธิ์ของพระอริยเจ้า
7. กมนวิปากชาธิฤทธิ์	ฤทธิ์เกิดด้วยวิบากกรรม
8. ปุญญวโตธิฤทธิ์	ฤทธิ์ของผู้มีบุญ
9. วิชขามชาธิฤทธิ์	ฤทธิ์สำเร็จด้วยวิทยา (ความรู้)

10. ตตฺถ ตตฺถ สมฺมาปโยคปจฺจยา อิหฺมณฺณฐฺเณนอิทธิ ฤทธิ์โดยความหมายว่าสำเร็จ เพราะความประกอบชอบในกิจนั้น ๆ เป็นปัจจัย⁴⁷

⁴⁶ อัง.ทุก.20/403/110.

⁴⁷ วิสุทธ. แปล, ภาค 2, ตอน 2, หน้า 100.

1.5.1 อธิษฐานฤทธิ์

หมายถึง ฤทธิ์ที่เกิดจากการตั้งจิตอธิษฐาน ย่อมให้สำเร็จฤทธิ์เป็นอัศจรรย์ได้ ตามที่อธิษฐาน คือ สามารถทำตนเองหรือผู้อื่นเพียงคนเดียวให้ปรากฏเป็น 100, 1000 คน แต่ละคนให้ปฏิบัติริยาอาการต่างๆ ส่วนตนเองหรือผู้อื่นก็คงเป็นปกติอยู่ตามเดิม จะให้ฤทธิ์สำเร็จโดยประการใดนั้น ขึ้นอยู่กับการอธิษฐานของอภิญญาลาภีบุคคล เช่น หากประสงค์ จะดำดินลงไปแล้วโผล่ขึ้นมาจากดิน เหมือนกับค้ำน้ำลงไปแล้วโผล่ขึ้นมา อภิญญาลาภีบุคคล ท่านข่อมเพ่งอาไปกสิณแล้ว อธิษฐานว่า “อุทกั โหตุ: ขอให้แผ่นดินจงเป็นน้ำ” จากนั้นก็มาที่อธิษฐานก็จะกลายเป็นน้ำ ส่วนฤทธิ์อธิษฐานข้ออื่น ๆ ก็ทำในทำนองเดียวกัน หลักฐานในทีฆนิกาย สีลขันธวรรคว่า

ภิกษุหนึ่ง เมื่อจิตตั้งมั่น (คือตั้งอยู่ในจุดตถฌาน) บริสุทธิผุดผ่อง ไม่มีกิเลส เครื่องช่วยวน ปราศจากอุปกิเลสทั้งหลาย เป็นจิตอ่อนโยนควรแก่การงาน (คือ อธิษฐานจะให้อภิญญาข้อใดเกิด อภิญญาข้อนั้น ๆ ก็ดำรงอยู่อย่าง มั่นคง ไม่หวั่นไหวเช่นนี้แล้ว เธอข่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อส่วนแห่งฤทธิ์ ต่าง ๆ ครั้นแล้วเธอก็บรรลุอิทธิฤทธิ์ได้หลายประการ คือ

1. คนเดียวอธิษฐานให้เป็นหลายคน
2. ทำหลายคนอธิษฐานให้เป็นคนเดียว
3. สิ่งที่กำลังให้เปิดเผย
4. ทำสิ่งที่เปิดเผยให้กำบัง
5. เดินผ่านทะลุฝา กำแพง ภูเขา ไปโดยไม่ติดขัดเหมือนเดินผ่านไป ในอากาศ
6. ดำดินลงไปใแผ่นดิน แล้วโผล่ขึ้นมาจากแผ่นดิน เหมือนในน้ำก็ได้
7. เดินไปบนพื้นฐาน โดยที่น้ำไม่แตก เหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้
8. หะเหินเดินไปในอากาศ เหมือนนกก็ได้

9. ลูบคลำพระจันทร์และพระอาทิตย์ ซึ่งมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก
อย่างนี้ด้วยฝ่ามือก็ได้
10. จะไปพรหมโลกด้วยกายเนื้อ หรือกายทิพย์ก็ได้⁴⁸

1.5.2 วิภพนาฤทธิ์ .

หมายถึง ฤทธิ์ คือ การแปลง ฤทธิ์บิดเบือน ฤทธิ์ผันแปลง คือเปลี่ยนจากรูปร่างปกติ หรือการเนรมิตสิ่งต่างๆ ได้ตามความปรารถนาใจของตน ความสำเร็จของความฤทธิ์ชนิดนี้ อภิญญาลาภีนุคคลย่อมแสดงได้ด้วยความสามารถแห่งตนทั้งสิ้น เช่น จะแสดงตนเป็นเด็ก ร่างกายก็จะกลายเป็นเด็กทันที ดังหลักฐานในขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรคว่า

พระเถระนามว่า อภิภู เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า สิขี สถิตอยู่ในพรหมโลก เปล่งเสียงให้พันโลกธาตุ ทราบชัด ท่านแสดงธรรมด้วยกายที่ปรากฏก็มี ด้วยกายที่ไม่ปรากฏก็มี ด้วยกายครึ่งหนึ่งส่วนบนปรากฏก็มี ด้วยกายครึ่งหนึ่ง ส่วนล่างไม่ปรากฏก็มี ท่านละเพศปกติแล้ว

สามารถแปลงตัวเป็น พญานาคบ้าง

สามารถแปลงตัวเป็น พญาครุฑบ้าง

สามารถแปลงตัวเป็น ยักษ์บ้าง

สามารถแปลงตัวเป็น อสูรบ้าง

สามารถแปลงตัวเป็น พระอินทร์บ้าง

สามารถแปลงตัวเป็น เทวดาบ้าง

สามารถแปลงตัวเป็น พระพรหมบ้าง

สามารถแปลงตัวเป็น มหาสมุทรบ้าง

สามารถแปลงตัวเป็น ภูเขาบ้าง

สามารถแปลงตัวเป็น ป่าบ้าง

สามารถแปลงตัวเป็น ราชสีห์บ้าง

สามารถแปลงตัวเป็น เสือโคร่งบ้าง

⁴⁸ ที.สี. 9/133/86, -/235/203, -/340/348, อ.ติก. 20/500/205, ขุ.ปฎิ. 31/685/421.

สามารถแปลงตัวเป็น เสือเหลืองบ้าง
 สามารถแปลงตัวเป็น พลงข้างบ้าง
 สามารถแปลงตัวเป็น พลงม้าบ้าง
 สามารถแปลงตัวเป็น พลงรบบ้าง
 สามารถแปลงตัวเป็น พลงราบบ้าง
 สามารถแปลงตัวเป็น กองทัพตั้งประชิดกันต่าง ๆ บ้าง”

แม้ในสมัยพุทธกาล ก็ปรากฏว่า มีพระเทวทัตได้แสดงฤทธิ์ชนิดนี้ให้แก่ พระเจ้าอชาตศัตรูทอดพระเนตร เมื่อครั้งยังเป็นพระยุพราช เกิดความเลื่อมใสจึงได้คบคิดกัน ทำอนันตริยกรรม^{๕๐} อย่างโหดร้าย เพราะความโลภ

1.5.3 มโนมยิทธิ / มโนมยฤทธิ์

หมายถึง ฤทธิ์ทางใจ หรือฤทธิ์ที่เป็นสำเร็จทางใจ ความสำเร็จของฤทธิ์ ชนิดนี้ คือ สามารถเนรมิตกายให้หลุดออกจากการกายธรรมคาของตนได้ โดยที่ร่างกายเดิมยังอยู่ เป็นปกติ เสมือนหนึ่งชักดาบออกจากฝัก และการลอกคราบงู

ฉะนั้น ในการแสดงมโนมยฤทธิ์นี้ อภิญญาลาภบุคคล คือ บุคคลผู้ได้ฌาน จะ ต้องอธิษฐานถึง 2 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 ต้องเพ่งกสิณเข้าฌานที่เป็นบาท แล้วออกจากฌานอธิษฐานว่า“ขอให้ ภายในร่างกายของข้าพเจ้าเป็นช่องว่างเสร็จแล้ว ก็เข้าฌานที่เป็นบาทอีกครั้งออกจากฌาน แล้วอภิญญาวิถิเกิด ช่อมสำเร็จเป็นช่องอากาศในขณะนั่นเอง

ครั้งที่ 2 ต่อจากนั้น ก็ต้องเพ่งกสิณเข้าฌานที่เป็นบาทอีกเป็นครั้งที่ 2 แล้วออกมาอธิษฐานว่า “ขอให้ข้าพเจ้าจงโผล่ผุดออกมาเป็น 2 คน หรือ หลายร้อยพันคน” เสร็จแล้ว

⁴⁹ พ.ปฎิ. 31/383/424.

⁵⁰ อนันตริยกรรม แปลว่า กรรมหนัก กรรมที่เป็นบาปหนักที่สุด ดัดทางสวรรค์ ดัดทางนิพพาน มี 5 อย่าง คือ - มาตุฆาต ปีตุฆาต อรหันตฆาต โลหิตุปบาท และ สังฆเภท.

กลับเข้ามาที่เป็นบาทอีก ครั้นออกจากฉานนั้นแล้ว อภิญญาวิถิเกิดก็จะปรากฏเป็นคนโผล่ ผุดออกจากกายคน มีจำนวนตามที่ได้อธิฐานไว้⁵¹

ข้อความที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ได้มีหลักฐานดังพระพุทธเจ้าตรัสไว้ในทีฆนิกาย สีสันธวรรคว่า

ภิกษุเห็นภิกษุในวัฏฏสงสารนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลสเครื่องขั้วชวน ปราศจากอุปกิเลส มีสภาพอ่อนโยน ควรแก่การงาน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ข่อมโน้มน้อมจิตไป เพื่อเนรมิตรูปอันเกิดแต่ใจ คือ

ภิกษุในศาสนาี้ ข่อมเนรมิตกายอื่นจากกายนี้ มีรูปสำเร็จด้วยใจ มีอวัยวะครบทุกส่วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง เปรียบเสมือนบุรุษชักไส้ออกจากหญาปล้อง เขาเพียงมีความคิดอย่างนี้ว่า นี่หญาปล้อง นี่ไส้ หญาปล้องอย่างหนึ่ง ไส้อย่างหนึ่ง แต่ไส้ก็ชักออกจากหญาปล้องนั่นเอง

อนึ่ง เปรียบเสมือนบุรุษจะพึงชักดาบออกจากฝัก เขาจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า นี่ตัวดาบ นี่ฝักดาบ ตัวดาบอย่างหนึ่ง ฝักดาบอย่างหนึ่ง แต่ตัวดาบ ข่อมถูกชักออกจากฝักดาบนั่นเอง

อนึ่ง เปรียบเสมือนบุรุษจะพึงชักงูออกจากคราบ เขาจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า นี่ตัวงู นี่คราบงู ตัวงูอย่างหนึ่ง คราบงูอย่างหนึ่ง แต่ตัวงูก็ชักออกจากคราบงุนั่นเอง ฉันทิ

ภิกษุผู้เห็นภิกษุในวัฏฏสงสาร ก็ข่อมเป็นเช่นนั้น เธอข่อมโน้มน้อมไปเนรมิตกายอื่นจากกายนี้ มีรูปสำเร็จด้วยใจ มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง⁵²

⁵¹ พระราชวิสุทธิโสภณ (วิลาศ ฐานวโร ป.ธ.9), วิมุตติรัตนมาลี เล่ม 1 (กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2530), หน้า 110.

⁵² ที.สี. 9/132/85-86 ชุ.ปฎิ. 31/687/424-425.

คำว่า อิมมฺหา กายา อญฺญํ กายํ อภินิมมิตฺตา...เป็นดังนี้ คัมภีร์สัทธรรมปกาสินี
ได้อธิบายว่า

ภิกษุผู้มีฤทธิ์ประสงค์จะทำมนมยิตฺตทางใจ ครั้นออกจากสมาบัติมีอากาศกลืนเป็น
อารมณ์ มีบาทแล้ว นึกถึงรูปกายของตนก่อนแล้วอธิษฐานว่า "สุสิโร โหตุ : โพรจง
มี" โพรงก็ย่อมมี ต่อจากนั้นก็นึกถึงกายอื่นด้วยอำนาจปฐวีกลืนภายในของโพรงนั้น
แล้วทำการบริกรรมอธิษฐานโดยนัยดังกล่าวแล้ว กายอื่นย่อมปรากฏภายในโพรงนั้น
ภิกษุม้วนกายนั้นออกจากปากแล้วตั้งไว้ภายนอก"

ฤทธิ์ชนิดนี้คงหมายถึงผู้สามารถถอดวิญญาณได้ในปัจจุบันนี้

1.5.4 ญาณวิปหาราฤทธิ์

คำว่า "ญาณวิปหารา" แยกออกเป็น 2 คำ คือ ญาณ และวิปหารา ญาณ แปลว่า
ความรู้ ปรีชาหยั่งรู้ ปรีชากำหนดรู้ในส่วนที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน และหยั่งรู้ใน
อริยสังข์แต่ละข้อ" อีกประการหนึ่ง ปรีชาหยั่งรู้ที่เกิดขึ้นแก่ผู้บำเพ็ญวิปัสสนา โดยลำดับ
ตั้งแต่ต้นจนถึงจุดหมาย คือ มรรค ผล และนิพพาน" ส่วนคำว่า วิปหารา แปลว่า แผ่ซ่านไป
การแผ่แพร่" นำคำทั้งหมดมารวมกันเป็น "ญาณวิปหาราฤทธิ์" หมายถึง ฤทธิ์หรือความ
สำเร็จที่แผ่ไปด้วยญาณ ญาณนี้เป็นฤทธิ์ที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจญาณ (ปัญญา) เพราะสามารถ
กำจัดกิเลสได้" โดยพิจารณาสังขารให้เห็นตามความเป็นจริงว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์
เป็นอนัตตา ดังหลักฐานในคัมภีร์ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรคว่า

⁵³ ขุ.ปฎิ.อ.หน้า 737.

⁵⁴ พระเทพเวที (ประยูร ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์,
หน้า 60.

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 266.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 212.

การละความสำคัญว่าเที่ยง ย่อมสำเร็จได้ด้วยปัญญาเห็นสังขารว่าไม่เที่ยงตามความเป็นจริง ฉะนั้น จึงชื่อว่า ฤทธิที่แผ่ไปด้วยญาณ การละความสำคัญว่าสุข ย่อมสำเร็จได้ด้วยปัญญา เห็นความเป็นจริงของสังขารว่าเป็นความทุกข์ การละความสำคัญว่ามีตัวตน ย่อมสำเร็จได้ด้วยปัญญา เป็นเครื่องพิจารณาเห็นสังขารว่า ไม่มีตัวตน การละความเพิลิดเพลिन ย่อมสำเร็จได้ด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นสังขารว่าน่าเบื่อหน่าย การละความกำหนดยอมสำเร็จได้ด้วยปัญญา เห็นตามความเป็นจริงของสังขารว่าปราศจากราคะ การละสาเหตุยอมสำเร็จได้ด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาสังขารว่า คับ การละความยึดถือ ย่อมสำเร็จได้ด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาสังขารว่า ละ ฉะนั้น จึงชื่อว่า ฤทธิที่แผ่ไปด้วยญาณ”

ข้อความที่กล่าวมาข้างต้นนั้นแสดงให้เห็นว่า ผู้ที่จะประสบความสำเร็จในฤทธิชนิดนี้ได้ ต้องมีปัญญาบารมีที่เคยสั่งสมมาในชาติก่อน จึงแคล้วคลาดจากภยันตรายทั้งปวงได้ คัมภีร์ทางพุทธศาสนาได้กล่าวถึงผู้ที่แสดงฤทธินี้ไว้ 3 ท่าน คือ พระพากุลละ พระสังกัจจะ และเด็กชายภูตบาล” ทั้ง 3 ท่านนี้เจอมรสุมอย่างหนัก แต่ก็รอดชีวิตมาได้เพราะฤทธิที่แผ่ไปด้วยญาณ

1.5.5 สมာธิวิปหาราฤทธิ

คำว่า "สมาธิวิปหารา" แยกออกเป็น 2 คำ คือ สมาธิ+วิปหารา สมาธิ แปลว่า ความมีใจตั้งมั่น การมีจิตใจกำหนดแน่วแน่อยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะไม่ฟุ้งซ่านหรือส่ายไปส่ายมา” ส่วนวิปหารา แปลว่า แผ่ซ่านไป การเผยแผ่ นำคำทั้งสองมารวมกันเป็น “สมาธิวิปหาราฤทธิ” หมายถึง ฤทธิที่แผ่ไปด้วยสมาธิ

คำว่า สมาธิ หมายถึง ภาวะที่จิตแน่วแน่มีอารมณ์เป็นหนึ่ง (เอกัคคตา) ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ซัดส่ายไปมา คัมภีร์อภิธรรมได้ให้ความหมายไว้ว่า "ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรง

⁵⁸ ชุ.ปฎิ.31/688/425.

⁵⁹ ชุ.ปฎิ.อ. หน้า 739-741.

⁶⁰ พระเทพเวที, เล่มเดิม, หน้า 824.

อยู่แห่งจิต ความตั้งมั่นแห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ อินทรีย์คือความสงบ ความสงบโดยชอบ อันใด นี้เรียกว่า “สมาธิ” “

ในขณะเดียวกัน คัมภีร์ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค ให้ความหมายของสมาธิไว้ 25 ประการ คือ

- ชื่อว่าสมาธิ เพราะอรรถว่า อันสัทธินทรีย์ เป็นต้นกำหนดถือเอา
- ชื่อว่าสมาธิ เพราะอรรถว่า สัทธินทรีย์เป็นต้นเป็นบริวารแห่งกันและกัน
- ชื่อว่าสมาธิ เพราะอรรถว่า สัทธินทรีย์เป็นต้นบริบูรณ์
- ชื่อว่าสมาธิ เพราะอรรถว่า มีอารมณ์เป็นอันเดียว
- ชื่อว่าสมาธิ เพราะอรรถว่า ไม่ฟุ้งซ่าน
- ชื่อว่าสมาธิ เพราะอรรถว่า ไม่ส่ายไป
- ชื่อว่าสมาธิ เพราะอรรถว่า ไม่ขุ่นมัว
- ชื่อว่าสมาธิ เพราะอรรถว่า ไม่หวั่นไหว
- ชื่อว่าสมาธิ เพราะอรรถว่า หลุดพ้นจากกิเลส
- ชื่อว่าสมาธิ เพราะอรรถว่า แสงหาความสุข ไม่แสวงหาธรรมอันเป็นข้าศึก
- ชื่อว่าสมาธิ เพราะอรรถว่า ยึดมั่นความสงบ ไม่แสวงหาธรรมอันเป็นข้าศึก
- ชื่อว่าสมาธิ เพราะอรรถว่า เป็นธรรมสงบ ที่เกื้อกูลและนำสุขมาให้ “

ความหมายของ “สมาธิ” เพียงคำเดียวได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ต่อไปนี้จะได้แสดงถึงความหมายของ “สมาธิวิปัสสการุทธิ” ถือว่าเป็นฤทธิ์ที่กำจัดกิเลสโดยตรง จิตที่สามารถดับกิเลสได้ ต้องเป็นจิตที่ผ่านการฝึกฝนจนได้สมาธิอันแน่นหนา (อัปปนาสมาธิ) หรือผู้ฝึกสมาธิจนได้ฌานสมาบัติ ฌานสมาบัติจะทำหน้าที่กำจัดกิเลสหรืออธรรมที่เป็นข้าศึกของฌานสมาบัติ ที่เรียกว่า นิเวศธรรมให้สำเร็จได้ ดังหลักฐานในขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรคว่า

⁶¹ อภ. วิ. 35/510/296..

⁶² ขุ.ปฎิ. 31/63/46.

ชื่อว่าฤทธิ์ที่แผ่ไปด้วยสมาธิ เพราะอรรถว่า การละนิเวรน์ ย่อมสำเร็จได้ด้วยปฐมฌาน ชื่อว่าฤทธิ์ที่แผ่ไปด้วยสมาธิ เพราะอรรถว่า การละวิตกวิจารณ์ ย่อมสำเร็จได้ด้วยทุติยฌาน การละปิติ สำเร็จได้ด้วยตติยฌาน เพราะอรรถว่า ละสุขและทุกข์ย่อมสำเร็จได้ด้วยจตุตถฌาน เพราะอรรถว่า การละรูปสัญญา ปฏิมสัญญา นานัตตสัญญา ย่อมสำเร็จได้ด้วยอากาศานัญญาขณสมาบัติ เพราะอรรถว่า การละอากาศานัญญาขณสัญญา ย่อมสำเร็จได้ด้วยวิญญาณัญญาขณสมาบัติ เพราะอรรถว่า การละวิญญาณัญญาขณสมาบัติ เพราะอรรถว่า การละวิญญาณัญญาขณสัญญา ย่อมสำเร็จได้ด้วยอาภิญญายตนสมาบัติ เพราะอรรถว่า การละอาภิญญายตนสัญญา ย่อมสำเร็จได้ด้วยเนวสัญญานาสัญญาขณสมาบัติ นี่คือฤทธิ์ที่แผ่ไปด้วยสมาธิ⁶³

สรุปได้ความว่า สมาธิ หมายถึง ความสงบทางจิตใจ ความตั้งใจมั่นแห่งจิต การที่จิตได้รับความสงบภายใน โดยการหลุดพ้นจากความพัวพันด้วยอารมณ์ภายนอก เมื่อหลุดพ้นจากอารมณ์ภายนอกทุกอย่าง จิตก็จะสงบ เพราะจิตเดิมของคนเรานั้นเป็นของบริสุทธิ์อยู่แล้ว สมาธินี้เป็นเรื่องของธรรมชาติโดยแท้ ไม่เกี่ยวกับศาสนา สมาธิสามารถจะฝึกหัดปฏิบัติกัน ได้ทุกชาติทุกภาษาและทุกศาสนา และลักษณะพิเศษของสมาธิ เมื่อฝึกจิตจนได้สมาธิแต่ละระดับแล้วย่อมสามารถกำจัดกิเลสได้ ถือได้ว่าสมาธิมีความสำคัญอย่างยิ่งจึงได้จัดเป็นหนึ่งในไตรสิกขา

ฉะนั้น หลักคำสอนทั้งหมด จึงย่อลงเหลือเพียง 3 ประการ คือ สิล สมาธิ และ ปัญญา แสดงให้เห็นว่า สมาธิเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุด ถือเป็นกลไกที่เป็นตัวชี้นำไปสู่ความสำเร็จตามที่หวังไว้ ด้วยเหตุนี้ การเจริญสมาธิจึงเป็นการสร้างพลังใจให้ใจได้สงบนิ่งอยู่ในที่เดียว

⁶³ พ.ปฎิ. 31/689/425.

1.5.6 อริยฤทธิ์

คำว่า อริยะ" แปลว่า พระอริยเจ้า เค้น ผู้มีกำเนิดสูง ผู้เจริญ ผู้ประเสริฐ ผู้ไกลจากข้าศึกคือกิเลส และบุคคลผู้บรรลุนิพพานวิเศษมีโศดาปัตติมรรค เป็นต้น" ซึ่งมีแนวคิดสอดคล้องกับพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า อริยะ เป็นคำนาม ในพระพุทธศาสนา เรียกบุคคลผู้บรรลุนิพพานวิเศษมีโศดาปัตติมรรค เป็นต้นว่า พระอริยะ หรือ พระอริยบุคคล และยังใช้เป็นคำวิเศษณ์ขยายพระอริยะ เป็นชาติอริยะ เจริญ เค้นประเสริฐ"

คำว่า อริยะ ที่ใช้โดยทั่วไป มีความหมายเท่ากับทักษิณบุคคล พระเทพเวที กล่าวว่

อริยะที่ใช้กับบุคคล หมายถึง พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และสาวกของพระพุทธเจ้า บางแห่งเจาะจงเฉพาะพระพุทธเจ้าอย่างเดียว ส่วนคำว่า อริยะ ที่ใช้เป็นคุณนามของข้อธรรม มีความหมายเท่ากับคำว่า "โลกุตระ" แม้ว่า อริยะจะมีความหมายกว้างสักเพียงใด ในกรณีที่ใช้เรียกชื่อบุคคลแล้ว หมายถึงกลุ่มชนเช่นเดียวกับทักษิณบุคคล คือ ผู้พ้นจากภาวะความเป็นปุถุชน"

"กลุ่มสาวกสงฆ์" คำนี้ปัจจุบัน เรียกว่า "อริยสงฆ์" " รวมความว่า "อริยะ" หมายถึง ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ คนบรรลุนิพพานวิเศษ และเป็นผู้ห่างไกลจากกิเลส โดยไม่เจาะจงว่าเป็นใคร ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันที่จะยกระดับจิตใจให้พ้นจากความเป็นปุถุชน เพื่อก้าวขึ้นสู่ความเป็นผู้ประเสริฐ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶⁴ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า 586.

⁶⁵ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525, หน้า 921.

⁶⁶ พระเทพเวที, เล่มเดิม หน้า 280-281.

⁶⁷ คำว่า อริยสงฆ์ ใช้เป็นไวพจน์แทนคำว่า สาวกสงฆ์ คัมภีร์อรรถกถานิคมใช้ คำว่า อริยสงฆ์, ดูพุทธธรรม หน้า 287.

ความประเสริฐของท่านเหล่านั้น เกิดขึ้นจากการกระทำให้สมบูรณ์ในศีล สมาธิ และปัญญา การที่จำแนกพระอริยบุคคลออกเป็นประเภทต่าง ๆ ท่านจำแนกโดยการที่พระอริยบุคคลเหล่านั้นสามารถตัดกิเลสทั้ง 3 ระดับ คือ กิเลสอย่างหยาบ กิเลสอย่างกลาง กิเลสอย่างละเอียด สิ่งที่เป็นเครื่องกำหนดความแตกต่างของพระอริยบุคคล ก็คือกำหนดการละสังขโยชน์ 10 ประการ ได้ไม่เท่ากัน

ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบจนบรรลุธรรมวิเศษ จึงเรียกว่า พระอริยบุคคล เพราะท่านเหล่านั้นผ่านการฝึกฝนอบรมจิตมามาก ฉะนั้นเมื่อเห็นสิ่งต่าง ๆ จะไม่ยึดมั่นว่าสวยหรือไม่สวย จะวางตัวเป็นกลาง ยึดมั่นในอุเบกขาธรรม เวลาเห็นอารมณ์ภายนอก ทั้ง 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณรูปะ และธรรมารมณ์การไม่ยึดมั่นในอารมณ์ทั้ง 6 นั้นถือว่าเป็นคุณลักษณะพิเศษของพระอริยะโดยเฉพาะ ส่วนปุถุชน ไม่สามารถควบคุมความรู้สึกของตนได้ดีเหมือนกับพระอริยบุคคล ดังหลักฐานในขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรคว่า

ภิกษุในพระศาสนานี้ หากว่า เราพึงมีความสำคัญในสิ่งที่น่าเกลียดว่าเป็นสิ่งที่ไม่น่าเกลียดอยู่ ก็มีความสำคัญในสิ่งที่น่าเกลียดนั้นว่า เป็นสิ่งที่ไม่น่าเกลียดอยู่ หากว่าเราพึงมีความสำคัญในสิ่งที่ไม่น่าเกลียดว่าเป็นสิ่งที่น่าเกลียดอยู่ ก็มีความสำคัญในสิ่งที่ไม่น่าเกลียดว่าเป็นสิ่งที่น่าเกลียดอยู่ หากว่า เรามีความสำคัญในสิ่งที่น่าเกลียด และในสิ่งที่ไม่น่าเกลียดว่าเป็นสิ่งที่ไม่น่าเกลียดอยู่ ก็มีความสำคัญในสิ่งที่น่าเกลียดและสิ่งที่ไม่น่าเกลียดนั้นว่าเป็นสิ่งที่ไม่น่าเกลียดอยู่ หากว่า เราพึงมีความสำคัญในสิ่งที่ไม่น่าเกลียดและสิ่งที่น่าเกลียด ว่าเป็นสิ่งที่น่าเกลียดอยู่ ก็มีความสำคัญในสิ่งที่ไม่น่าเกลียดและสิ่งที่น่าเกลียดว่าเป็นสิ่งที่น่าเกลียดอยู่ หากว่า เราพึงเว้นสิ่งทั้งสองอย่างนั้น มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ ในสิ่งที่น่าเกลียดและในสิ่งที่ไม่น่าเกลียดอยู่

ภิกษุเว้นสิ่งทั้งสองอย่างนั้นแล้ว มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะในสิ่งที่ปฏิเสธและในสิ่งที่ไม่ปฏิเสธอยู่อย่างไร

ภิกษุมีความสำคัญในสิ่งที่ปฏิเสธว่า เป็นสิ่งที่ไม่ปฏิเสธอยู่อย่างไร

ภิกษุแผ่ไปด้วยเมตตา หรือน้อมเข้าไปโดยความเป็นธาตุในสิ่งไม่น่า
ปรารถนา ภิกษุมีความสำคัญในสิ่งที่ปฏิภูลว่าเป็นสิ่งไม่ปฏิภูลอยู่อย่างไร
ๆไป

ภิกษุในศาสนานี้ เห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ มีอุเบกขา มี
สติสัมปชัญญะอยู่ ฟังเสียงด้วยหู คมกลิ่นด้วยจมูก ลิ้มรสด้วยลิ้น ถูกต้อง
โผฏฐัพพะด้วยกาย รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ มีอุเบกขา
อยู่ มีสติสัมปชัญญะอยู่ ภิกษุเว้นทั้งสองอย่างนั้น มีอุเบกขา มีสติ
สัมปชัญญะ ในสิ่งที่ปฏิภูล และในสิ่งไม่ปฏิภูลอยู่อย่างนั้น⁶⁸

โดยสรุป "อริยฤทธิ์" ก็คือฤทธิ์ของผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบจนบรรลุคุณธรรม
ชั้นสูงตามหลักพุทธปรัชญา ท่านเหล่านั้นจะตัดกิเลสได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับระดับของ
พระอริยบุคคล โดยกำหนดที่การละสังโยชน์ 10 ประการได้ไม่เท่ากัน เป็นเครื่องวัด ผู้
ปฏิบัติได้ถึงระดับนี้ ไม่มีการยึดมั่นในอารมณ์ภายนอก แต่ยึดมั่นในหลักอุเบกขาธรรม โดย
พิจารณาเห็นสิ่งเหล่านี้ว่าไม่สวย ไม่งาม ตามหลักไตรลักษณ์ คือ มีความเกิดขึ้น ตั้งขึ้น และ
ดับไปในที่สุด จะไม่มีการแสดงความคิดใจ หรือเสียใจ เพราะมีสติสัมปชัญญะกำกับอยู่ตลอด
เวลา ขณะเดียวกัน ลักษณะพิเศษอีกอย่างหนึ่งของพระอริยบุคคลก็คือ ไม่เบียดเบียนตนเอง
และผู้อื่น

1.5.7 กัมมวิบากชาฤทธิ์

คำว่า "กัมมวิบากชาฤทธิ์" หมายถึง ฤทธิ์ที่เกิดจากผลแห่งกรรม หมายถึงรวมเอา
ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ฤทธิ์ชนิดนี้ถือว่าเป็นความสามารถเฉพาะตัวของสัตว์โลกบาง
ประเภทที่สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ เช่น นกทุกจำพวก เทวดาทั้งหมด มนุษย์บางพวก
และวินิปาติกเปรตบางพวก ที่กล่าวมานี้ถือว่าเป็นผู้มีฤทธิ์ที่เกิดจากผลกรรมทั้งสิ้น⁶⁹

⁶⁸ พ.ปฎิ. 31/390/426.

⁶⁹ พ.ปฎิ. 31/691/427.

ฤทธิ์ชนิดนี้ ถ้าไม่เรียกว่า เป็นผลของกรรมเก่าที่ทำเอาไว้แต่ชาติปางก่อนแล้ว ก็ไม่ทราบว่าจะยกให้เป็นอำนาจของอะไรดี ถ้าศึกษาเรื่องวิบากให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งแล้ว จะได้ทราบถึงสาเหตุของสัตว์โลกที่เกิดมาแตกต่างกัน เป็นเพราะสาเหตุอะไร ผลกรรมนั้น ถือว่าเป็นความศักดิ์สิทธิ์ที่เร้นลับและมีอำนาจเหนือสิ่งอื่นใด ดังพุทธพจน์ว่า “กมฺมุนา วตฺตติ โลโก” (แปลว่า สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม)

แสดงให้เห็นว่า สัตว์โลกทุกชนิดรวมทั้งมนุษย์ด้วยที่เกิดมา ก็เพราะอิทธิพลของกรรมเป็นตัวชี้นำ ทำให้สัตว์โลกทั้งหลายย่อมเป็นไปตามวิบากของสัตว์ที่สร้างเอาไว้ ไม่มีใครหนีพ้นได้ เพราะสัตว์ทุกชนิดล้วนเกิดมาเพื่อใช้กรรมของตน และกรรมนี้เองเป็นเครื่องจำแนกสัตว์ให้แตกต่างกัน

กล่าวโดยสรุป ใครจะเกิดมาเป็นอะไร จะดีหรือชั่วอย่างไร ขึ้นอยู่กับกรรมที่ตนได้สร้างเอาไว้

1.5.8 บุญญวโตฤทธิ์ / บุญฤทธิ์

คำว่า บุญ หมายถึง ความผ่องแผ้วแห่งดวงจิต ความสะอาด ความสุข ความดี⁷⁰ และการทำความดีที่จะอำนวยประโยชน์ให้แก่ผู้กระทำในโลกนี้และโลกหน้า”

ความสำเร็จที่เรียกว่าฤทธิ์นั้นเกิดได้หลายทาง มิได้เจาะจงเฉพาะฤทธิ์ที่เกิดจากอำนาจมานอย่างเดียว ผู้เคยสั่งสมบารมีมาแต่ชาติปางก่อน พอมาถึงอีกชาติหนึ่งก็พบกับความสำเร็จได้ ด้วยอำนาจบุญกุศลที่เคยสร้างเอาไว้ แม้ว่าจะสำเร็จผลด้วยบุญประเภทใดก็ตาม เมื่อบุญฤทธิ์เกิดขึ้นแก่ผู้ใด ย่อมสร้างความประหลาดใจแก่ผู้พบเห็น เช่น พระเจ้าจักรพรรดิสามารถเสด็จมาจากกรุงคนิเสนา⁷¹ ตลอดถึงคนเลี้ยงม้าเหาะไปในอากาศได้ และ

⁷⁰ พระอุตรคณาธิการ และ รศ.ดร.จำลอง สารพัตติก, เล่มเดิม. หน้า 661.

⁷¹ ธรรมบทแปล, ภาค 5, หน้า

⁷² คำว่า "จกรุงคนิเสนา" หมายถึงกองทัพที่มีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ ช้าง ม้า รถ พลราบ (ขุ.ปฎิ.อ.หน้า 757).

ฤทธิ์ของโสมกะเมื่อสมัยเป็นเด็กถูกท่านเศรษฐีพยายามเพื่อจะฆ่าถึง 7 ครั้ง แต่ก็แล้วคลาดปลอดภัยเสมอ ก็เพราะอานุภาพของบุญฤทธิ์

รวมความว่า บุญฤทธิ์ หมายถึง ฤทธิ์ที่เกิดจากบุญ ย่อมเกิดขึ้นได้กับทุก ๆ คน ไม่จำกัดกาลเวลาและสมัยใดทั้งสิ้น แต่ขึ้นอยู่กับกรรมกระทำ ไม่เพียงแต่สมัยพุทธกาลเท่านั้น สมัยปัจจุบันนี้ก็เกิดมิได้

ด้วยเหตุนี้ บุญที่สร้างไว้ย่อมติดตามอุปถัมภ์คำชุกคผลให้ประสบผลสำเร็จและแล้วคลาดจากอันตรายทั้งปวงเสมอ ดังคติโบราณกล่าวไว้ว่า “เมื่อบุญมา วาสนาช่วย ที่ป่วยก็หาย ที่หน้ายก็รัก เมื่อบุญไม่มา วาสนาไม่ช่วย ที่ป่วยก็หนัก ที่รักก็หน้าย”

1.5.9 วิชามยฤทธิ์

คำว่า วิชชา แปลว่า ความรู้แจ้ง ความวิเศษ” และมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ญาณ” คำว่า วิชชา เมื่อพิจารณาตามความหมายแล้ว จะมีความหมายลึกซึ้งกว่าคำว่า “วิทยา” เพราะวิชชา หมายถึง ความรู้ระดับปัญญาญาณ หยั่งรู้ในส่วนที่เป็นอดีต ปัจจุบัน และอนาคต หมายถึงเอาวิชา 3 และ วิชา 8”

ที่เรียกฤทธิ์ชนิดนี้ว่า “วิชามยฤทธิ์” ก็เพราะถือเอาความหมายตามที่พวก “วิชาธร” มีความรู้ความสามารถในการร้ายวิทยา แล้วเหาะขึ้นไปในอากาศแสดงพลังข้างข้าง แสดงพลังม้าข้าง แสดงพลังรบข้าง (พลเดินเท้า) แสดงกองทัพตั้งประชิดกันต่าง ๆ ข้าง ในท้องฟ้าอากาศได้”

⁷³ พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), อ้างแล้ว, หน้า 199-254.

⁷⁴ วิชา 3 ได้แก่ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ จุตูปปาตญาณ อสวกุขญาณ วิชา 8 ได้แก่ วิปัสสนาญาณ มโนมยิทธิ อิทธิวิธี ทิพโสต เจโตปริยญาณ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ทิพจักขุ และอัสวกุขญาณ (ที.สี.9/131/84).

⁷⁵ คำว่า “วิชาธร” ที่ชื่อว่า วิชาธร เพราะทรงไว้ซึ่งวิชาของชาวคันธาระมี อากาให้สำเร็จ หรือวิชาอื่นอันสำเร็จใกล้เคียงกันสำเร็จตามความปรารถนา (จุ.ปฎิ.0.769)

⁷⁶ จุ.ปฎิ. 31/693/427

กัมภีร์ธรรมบท กล่าวถึงพฤติกรรมบางอย่างของวิยาธร ชอบเหาะเหินไปชม ทิวทัศน์ตามป่าเขา โดยเฉพาะที่สระอโนดาต เพื่อคูนางอัปสรเล่นน้ำ นอกจากนี้ มักใช้ความรู้ของตนไปสร้างความเสื่อมเสียแก่ผู้อื่น มีเรื่องเล่าว่า ในเมืองพาราณสี ได้มีธิดาเศรษฐีคนหนึ่งสวยงามมาก บิดามารดาจึงให้หญิงรับใช้คนหนึ่งคอยคูนาง เมื่อคราวที่นางมีอายุ 15-16 ปี อยู่บนปราสาท 7 ชั้น วันหนึ่ง วิยาธรคนหนึ่งกำลังเหาะไปในอากาศ เห็นลูกสาวเศรษฐี กำลังเปิดหน้าต่างก็เกิดความสนใจจึงเข้าไปหานางทางหน้าต่าง ได้ทำความเชยชิดกับนาง อาศัยการอยู่ร่วมกันกับวิยาธร ต่อมาไม่นานนัก นางก็ตั้งครรภ์⁷⁷

รวมความว่า ความสามารถพิเศษชนิดนี้ ไม่เฉพาะแต่พวกวิยาธรเท่านั้นที่ทำได้ แม้แต่นักวิทยาศาสตร์สมัยปัจจุบันก็สามารถแสดงฤทธิ์แห่งคุณวิยาประเภทนั้น ๆ ให้ประจักษ์แก่ชาวโลกได้เหมือนกัน เช่น สร้างเครื่องบิน สร้างเครื่องส่ง-เครื่องรับวิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ ถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับยุคโลกาภิวัตน์ หรือยุคไฮเทค ความสำเร็จทุกชนิดเกิดขึ้นได้ เพราะความพยายามศึกษาค้นคว้าของมนุษย์ ไม่ว่าจะยุคใด สมัยใด

1.5.10 สัมมปปโยคปปัจจยอิชฌนฤทธิ์

คำว่า “สัมมปปโยคปปัจจยอิชฌนฤทธิ์” หมายถึง ฤทธิ์ที่สำเร็จเพราะปัจจัยคือ ประกอบกิจโดยชอบในกิจนั้น ๆ

หมายความว่า ผู้ที่ทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งได้สำเร็จความปรารถนาก็ชื่อว่าฤทธิ์ ชนิดนี้เหมือนกัน เพราะฤทธิ์นี้มีความหมายกว้าง ไม่เพียงเฉพาะคุณธรรมทั่วไป ที่มีอำนาจกว้างกำจัดความชั่วออกไปเท่านั้น” ยังหมายถึงความสำเร็จในอาชีพการงานอีกด้วย

เมื่อวิเคราะห์ตามความหมายของฤทธิ์ข้อที่ 10 แล้ว ทำให้เห็นข้อแตกต่างระหว่างกัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา เช่น พระไตรปิฎก ให้ความหมายฤทธิ์ชนิดนี้โดยมีจุดมุ่งหมายคือการละกิเลสอย่างเดียว ส่วนกัมภีร์อรรถกถา หมายเอาวิชาสำเร็จในหน้าที่การงานทุกชนิด เป็นการให้ความหมายที่กว้าง ดังคำว่า

⁷⁷ ธ.อ.แปล ภาค 8 หน้า 266.

⁷⁸ ชุ.ปฎิ.31/694/428.

ความวิเศษที่เกิดขึ้น เพราะการทำงานนั้น ๆ คือศิลปกรรมงานแสดง ฝีมืออย่างใดอย่างหนึ่งโดยสามารถทำพหูหะ มีสกฎพหูหะ” เป็นต้น การประกอบเวชกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง การเรียนไตรเวท การเรียนพระไตรปิฎก โดยที่สุด จนถึงชั้นกสิกรรม มีการไถและการหว่าน เป็นต้น”

ข้อความที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปความหมายได้ 2 ประเด็น คือ

- 1) ฤทธิ หมายถึง ความสำเร็จเพื่อกำจัดกิเลส
- 2) ฤทธิ หมายถึง ความสำเร็จในหน้าที่การงานทั่วไป

ประเด็นที่ 1 เป็นความหมายที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่มุ่งการทำลายกิเลสอย่างแท้จริง ส่วนประเด็นที่ 2 เป็นความหมายที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา ซึ่งหมายเอาความสำเร็จทุกอย่างที่เกิดขึ้นจากการกระทำ เช่น งาน ศิลปหัตถกรรม การศึกษาเล่าเรียน แม้กระทั่งอาชีพการงานต่าง ๆ มีอาชีพกสิกรรม เป็นต้น กล่าวโดยสั้น ๆ ว่า ฤทธิชนิดนี้ในพระไตรปิฎก มีความหมายแคบ ส่วนอรรถกถา มีความหมายกว้าง

นอกจาก ฤทธิ 10 ประการดังกล่าวมาข้างต้นนั้น คัมภีร์ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ได้กล่าวถึง เรื่องฤทธิไว้อีก 2 ประเภท คือ

1. อนริยฤทธิ แปลว่า ฤทธิที่มีโชรียะ (ไม่ประเสริฐ)
  2. อริยฤทธิ แปลว่า ฤทธิที่เป็นอริยะ” (ประเสริฐ)
1. อนริยฤทธิ ฤทธิที่ไม่ประเสริฐ

หมายถึง ฤทธิที่ประกอบด้วยอาสวะ ยังมีอุปธิ(มีกิเลสและทำใจให้เกิดทุกข์ได้) ได้แก่ ฤทธิที่เข้าใจกันทั่ว ๆ ไป ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น การที่ผู้ใดผู้หนึ่งบำเพ็ญเพียรจนได้ เจริญสมาธิแล้วแสดงฤทธิต่าง ๆ ได้ เช่น หลายคนทำให้เป็นคนเด็ชว ฯลฯ ความ

⁷⁹ พหูหะ แปลว่า สร้างค่าย ค่ายกล ส่วน สกฎ แปลว่า เกวียน รวมกันเป็น สกฎพหูหะ หมายถึง ค่ายกลที่มีลักษณะเหมือนขบวนเกวียน

⁸⁰ วิสุทธิมรรค แปล ภาค 2 ตอน 2, หน้า 113-114.

⁸¹ ที.ปา. 11/90/101.

สามารถพิเศษเหล่านี้ ฤๅษี คาบส นักบวช ก็สามารถทำได้ตั้งแต่ก่อนสมัยพุทธกาล ไม่เกี่ยวกับการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา

2. อริยฤทธิ์ แปลว่า ฤทธิ์อันประเสริฐ

หมายถึง ฤทธิ์อันไม่ประกอบด้วยอาสวะ ไม่มีอุปธิ (ไม่มีกิเลส ไม่ทำให้เกิดทุกข์) พระเทพเวที อธิบายไว้ว่า การที่ผู้ปฏิบัติสามารถทำใจกำหนดหมายได้ตามที่ต้องการ บังคับความรู้สึกของตนได้ จะให้มองเห็นสิ่งที่น่าเกลียดเป็นสิ่งไม่น่าเกลียด เช่น เห็นคนหน้าตาหน้าเกลียดชัง ก็วางจิตเมตตา ทำใจให้รักใคร่มีไมตรีจิต เห็นสิ่งที่ไม่น่าเกลียดว่าเป็นสิ่งน่าเกลียด อย่างเช่น เห็นคนรูปร่างน่ารักช่วยวนใจให้รัก มองเป็นอสุภะ (ว่าไม่สวยงาม) ไปก็ได้ หรือวางตัวเป็นกลางในกรณีที่จะใช้ความคิดพิจารณาอย่างเป็นธรรม ให้เห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง⁸²

ผู้วิจัยเห็นว่า เหตุผลที่แบ่งฤทธิ์ออกเป็น 2 ประเภทนี้ โดยการกำหนดระดับจิตเป็นเครื่องวัด คือจิตไม่ประเสริฐกับจิตประเสริฐ ฤทธิ์ที่ไม่ประเสริฐจะเป็นฤทธิ์ที่แสดงอย่างโลดโผนเป็นที่น่าอัศจรรย์ใจยิ่งนัก แต่ไม่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธศาสนา เพราะมิใช่หลักการที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา ผู้มีฤทธิ์บางคนอาจใช้ฤทธิ์เพื่อตอบสนองความต้องการของตน อีกอย่างฤทธิ์ชนิดนี้สงเคราะห์เข้าในจำพวกโลกียอภิญาได้ ส่วนฤทธิ์ที่ประเสริฐ เป็นฤทธิ์ที่มีค่าสูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนา คือเป็นฤทธิ์ที่ไม่มีพินมิภัยแก่ใคร เพราะเป็นฤทธิ์ที่มุ่งสร้างคุณธรรม กำจัดกิเลส มิให้จิตใจถูกขังงูไปในอำนาจของราคะ โทสะ และโมหะ

ในขณะเดียวกัน คัมภีร์อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต ได้แบ่งฤทธิ์ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. อามิสฤทธิ์ ความสำเร็จ คือ อามิส
2. ธรรมฤทธิ์ ความสำเร็จ คือ ธรรม⁸³

⁸² พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า 461.

⁸³ อภ.ทุก. 20/403/110.

1. อามิสฤทธิ

คำว่า "อามิส" หมายถึง วัตถุสิ่งของเป็นเครื่องล่อใจ เช่นเงินทอง เป็นต้น เหตุที่สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องการ พยายามไขว่คว้ามาหาให้ได้เพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของชีวิต สมหวังก็เป็นสุข ผิดหวังก็เป็นทุกข์ แต่ชีวิตของมนุษย์เกี่ยวกับความสุขและความทุกข์ ถึงแม้จะพูดว่า มีชีวิตอยู่เพื่อหาความสุข ถ้าเป็นการบงถึงทุกข์อยู่ในตัว จะมีใครสักกี่คนที่สมหวังตลอดไป วัตถุสิ่งของที่หามาได้นั้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ไขว่คว้าจะเป็นความสุข ที่แท้จริง วัตถุเหล่านี้มีทั้งประโยชน์ทั้งโทษ ถ้าไม่ระมัดระวังสามารถที่จะฆ่าเราได้ทุกเมื่อ ดังนั้น พระพุทธศาสนา จึงสอนให้มนุษย์รู้จักปล่อยวาง อย่ายึดมั่นจนเกินไป

2. ธรรมฤทธิ

คำว่า "ธรรม" แปลว่า สภาพที่ทรงไว้ พระเทพเวที ได้ให้ความหมายไว้ว่า ธรรม หมายถึง ธรรมชาติ ธรรมคา สภาพที่ทรงไว้ ความจริง ดันเหตุ ปราภฏการณ สิ่งที่เกิด คิด กุณธรรม ความดี ความถูกต้อง ความประพฤดิชอบ ธรรมนิยม หน้าที่ ความยุติธรรม พระธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งแสดงธรรมให้เปิดเผยปรากฏขึ้น⁸⁴ ซึ่งมีแนวความคิดสอดคล้องกับหลวงพ่อกุฑมัทธนาได้ให้ความหมายไว้ 4 นัย คือ

1. ธรรม คือ ธรรมชาติ
2. ธรรม คือ กฎของธรรมชาติ
3. ธรรม คือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ
4. ธรรม คือ ผลที่ได้รับจากการทำหน้าที่⁸⁵

ความหมายแห่งฤทธิข้อนี้แสดงให้เห็นว่า ธรรม หมายถึง กฎของธรรมชาติ ไม่มีใครสร้างขึ้นมา พระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่อุบัติขึ้น ธรรมก็มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ พระพุทธเจ้าเป็นแต่เพียงผู้ค้นพบหลักธรรมแล้วจัดเป็นหมวดหมู่ งานทุกอย่างจะสำเร็จไม่ได้เลยถ้าขาดสิ่งนี้ ด้วยเหตุนี้ ธรรมจึงมีประโยชน์อย่างมหาศาลต่อการดำรงชีวิต ปฏิบัติเวลา

⁸⁴ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), อ้างแล้ว, หน้า 105.

⁸⁵ สมทรง บุญญฤทธิ, ธรรมปริทัศน์, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2537), หน้า 38.

ใดได้ผลเวลานั้น ไม่จำกัดเวลา (อกาลิโก) และพร้อมให้พิสูจน์ได้ทุกเมื่อ (เอหิปัสสิโก) เมื่อลงมือปฏิบัติจะเกิดผลมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติของแต่ละคน

พอสรุปได้ว่า คนเราประสบความสำเร็จ ได้ 2 ทาง คือ ทางโลก และทางธรรม
ความสำเร็จทางโลก ข่อมมีการหมุนเวียนเปลี่ยนไปตามกระแสโลกไม่จริงยั่งยืน ส่วน
ความสำเร็จทางธรรม ถือว่าเป็นความสำเร็จขั้นสูง เพราะมั่นคง ถาวร ไม่เสื่อมคลาย เมื่อ
เปรียบเทียบความสำเร็จทั้งสองอย่าง ความสำเร็จคือธรรมถือว่าเป็นเลิศ เพราะสามารถ
เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์ได้ไปในทางที่ดีได้

6. ภูมิของฤทธิ์

คำว่า "ภูมิ" มีความหมาย 2 นัย คือ

- 1) พื้นเพ พื้นดิน ชั้น ที่ดิน แผ่นดิน
- 2) ชั้นแห่งจิต ระดับจิตใจ มี 4 ชั้น คือ
  - (1) กามาวจรภูมิ   ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในกาม
  - (2) รูปาวจรภูมิ   ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในภูมิ
  - (3) อรูปาวจรภูมิ   ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในอรูป (ผู้ได้อรูปฌาน)
  - (4) โลกุตระภูมิ   ชั้นที่พ้นโลก หรือระดับพระอรหันต์

ส่วนภูมินัยที่ 2 มหาภูติกา แปลว่า ที่เป็นที่มีชั้นแห่งฤทธิ์ หรือที่เป็นเหตุมีชั้น
แห่งฤทธิ์ ซึ่งหมายถึงฌาน คัมภีร์ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ได้แบ่งภูมิของฤทธิ์ออกเป็น
4 ประการ คือ

1. ปฐมฌาน   เป็นภูมิเกิดแต่วิเวก
2. ทุติยฌาน   เป็นภูมิแห่งปีติและสุข
3. ตติยฌาน   เป็นภูมิแห่งอุเบกขาและสุข
4. จตุตถฌาน   เป็นภูมิแห่งความไม่มีทุกข์และไม่มีสุข

⁸⁶ พระเทพเวที, อ่างแล้ว, หน้า 207.

ภูมิทั้ง 4 นี้ ย่อมเป็นไป เพื่อความได้ฤทธิ (อิทธิลาภาย) เพื่อความได้เฉพาะฤทธิ (อิทธิปฏิลาภาย) เพื่อแสดงฤทธิได้ต่างๆ (อิทธิวิฤทธิพนาย) เพื่อความไหลไปแห่งฤทธิ (อิทธิวสีภาย) เพื่อความแก้สล้าด้วยฤทธิ (อิทธิเวสรชชาย)”

บรรดาฉานทั้ง 4 นั้น คัมภีร์อรรถกถา อธิบายว่า ปฐมฉาน และทุติยฉาน เป็นความซาบซ่านแห่งปีติ ตติยฉาน เป็นความซาบซ่านแห่งสุข จตุตถฉานเป็นความซาบซ่านไปแห่งจิต เพราะผู้มีกายเบา อ่อนควรแก่การงาน ก้าวล่วงสุขสัญญา และลหุสัญญาด้วยสัญญา ด้วยการแผ่ไปแห่งสุข ย่อมได้ฤทธิ ฉะนั้น ฉาน 3 ข้างต้นนั้น จึงเรียกว่า สัมภารภูมิ (ภูมิประกอบ) ส่วน จตุตถฉาน เป็นภูมิปกติ (ปกติภูมิ) ย่อมเป็นไปเพื่อได้ฤทธิเท่านั้น”

รวมความว่า ผู้ที่แสดงฤทธิได้นั้นต้องได้ฉานเสียก่อน ฉานที่ 1-3 เป็นเพียงส่วนประกอบเพื่อเป็นบันไดก้าวขึ้นสู่ฉานที่ 4 จึงจะแสดงฤทธิได้ตามความประสงค์

1.7 บาทของฤทธิ

คำว่า “บาท” แปลว่า เท้า เเชิง เสี้ยว ราก ปุ่ม เศษหนึ่งส่วนสี่” ความหมายที่จะนำไปใช้ คือ รากฐาน หมายถึงพื้นฐานของฤทธิ ได้แก่อิทธิบาท 4 ดังที่กล่าวความหมายบาทของฤทธิไว้ 4 ประการ คือ

ภิกษุในพระธรรมนี้

1. เจริญอิทธิบาทประกอบด้วยสมาธิอันยิ่ง ด้วยฉันทะ และปรานสังขาร
2. เจริญอิทธิบาทประกอบด้วยสมาธิอันยิ่ง ด้วยวิริยะและปรานสังขาร
3. เจริญอิทธิบาทประกอบด้วยสมาธิอันยิ่ง ด้วยจิตตและปรานสังขาร
4. เจริญอิทธิบาทประกอบด้วยสมาธิอันยิ่ง ด้วยวิมังสาและปรานสังขาร”

⁸⁷ ขุ.ปฎิ. 31/681/419.

⁸⁸ ขุ.ปฎิ. อ. หน้า 718-719.

⁸⁹ พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับนักศึกษ, อ้างแล้ว, หน้า 645.

⁹⁰ ขุ.ปฎิ. 31/682/419, วิสุทธิมรรค แปล ภาค 2 ตอน 2, หน้า 118-119.

รวมความว่า ผู้แสดงฤทธิ์ต้องมีอิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา
คุณธรรมทั้ง 4 ประการนี้ ถือว่าเป็นคุณสมบัติของผู้แสดงฤทธิ์ทุกคน จะแสดงฤทธิ์ไม่ได้เลย
ถ้าปราศจากอิทธิบาท 4 เมื่อผู้แสดงฤทธิ์มีอิทธิบาท 4 ครบสมบูรณ์ ย่อมเป็นไปได้
ฤทธิ์ เพื่อความแก้ตัวกล้าแห่งฤทธิ์

อธิบายว่า ผู้ปฏิบัติอาศัยอิทธิบาททั้ง 4 จึงได้สมาธิ ฉะนั้น จึงเรียกว่า ฉันทสมาธิ
วิริยะสมาธิ จิตตสมาธิ และวิมังสาสมาธิ

ส่วนคำว่า ปธานสังขาร แปลว่า สังขารอันเป็นด้วยความเพียร คำนี้เป็นชื่อของ
ความเพียร กล่าวคือ สัมมปธาน อันยังกิจ 4 อย่างให้สำเร็จ"

ในขณะเดียวกัน คัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้อธิบายความหมาย "อิทธิบาท" ไว้อย่าง
พิสดารว่า คำว่า อิทธิบาท ได้แก่ กองจิตและเจตสิกที่เหลือ อันชื่อว่าเป็นบาทเพราะความ
หมายว่า เป็นที่ตั้งแห่งฉันทสมาธิ และปธานสังขารทั้งหลาย ที่ประกอบด้วยอกิญจเจต อัน
ถึงซึ่งความนับว่า อิทธิ และอรรค ว่า สำเร็จ โดยปริยายว่า เกิดผล หรืออีกนัยหนึ่ง ถึงซึ่งการ
นับว่า อิทธิ เพราะเป็นเครื่องสำเร็จของสัตว์ทั้งหลาย โดยปริยายนี้ว่า เป็นเครื่องรุ่งเรือง
เจริญสูงขึ้นไปแห่งสัตว์ทั้งหลาย"

กล่าวโดยสรุป อิทธิบาท เป็นพื้นฐานของผู้แสดงฤทธิ์ เพราะอิทธิบาทเป็นคุณ
ธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ แห่งผลที่มุ่งหวัง จะสำเร็จไม่ได้ ถ้าขาดคุณธรรมนี้ไป

1.8 บทของฤทธิ์

คำว่า "บท" แปลว่า บท เท้า รอยเท้า ก้าว ทาง เหตุ มูลเค้า คำพูด เหตุ ผล ที่
ควรดำเนินให้ถึง และสถานที่" คำนี้มีความหมายหลายนัย มีทั้งระดับธรรมดา และระดับสูง
ถึงจะสูงเท่าใด ก้าวแรกต้องผ่านระดับพื้นฐานก่อน จึงจะก้าวขึ้นสู่ระดับสูงได้ คัมภีร์จุททก-
นิกาย ปฏิสัมภิตามรรค ได้ให้ความหมาย บทของฤทธิ์ไว้ 8 ประการ คือ

⁹¹ คำว่า กิจ 4 อย่าง คือ สังวรกิจ ปธานกิจ ภาวนากิจ และอนุรักษนกิจ.

⁹² วิสุทธิมรรคแปล ภาค 2 ตอน 2, หน้า 117.

⁹³ อ่างแล้ว, หน้า 592.

- หนึ่ง
1. ถ้าภิกษุอาศัยฉันทะได้สมาธิ ได้ความที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งไซ้ (เอกัคคตา)
  2. ฉันทะไม่ใช่สมาธิ สมาธิไม่ใช่ฉันทะ ฉันทะเป็นอย่างหนึ่ง สมาธิเป็นอีกอย่างหนึ่ง
  3. ถ้าภิกษุอาศัยวิริยะได้สมาธิ ได้ความที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งไซ้ (เอกัคคตา)
  4. วิริยะไม่ใช่สมาธิ สมาธิไม่ใช่วิริยะ วิริยะเป็นอย่างหนึ่ง สมาธิเป็นอีกอย่างหนึ่ง
  5. ถ้าภิกษุอาศัยจิตตะได้สมาธิ ได้ความที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง
  6. จิตตะไม่ใช่สมาธิ สมาธิไม่ใช่จิตตะ จิตตะเป็นอย่างหนึ่ง สมาธิเป็นอีกอย่างหนึ่ง
  7. ถ้าภิกษุอาศัยวิมังสาได้สมาธิ ได้ความที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง
  8. วิมังสาไม่ใช่สมาธิ สมาธิไม่ใช่วิมังสา วิมังสาเป็นอย่างหนึ่ง สมาธิเป็นอีกอย่างหนึ่ง

บทแห่งฤทธิ์ทั้ง 8 ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความได้ฤทธิ์ ย่อมเป็นไปเพื่อความแก่กล้าแห่งฤทธิ์”

รวมความว่า ผู้ที่ใคร่จะยังฤทธิ์ให้เกิดขึ้น ต้องอาศัยฉันทะ เป็นต้น เป็นพื้นฐานในการเจริญสมาธิ เมื่อได้สมาธิอันแนบสนิทแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อได้ฤทธิ์ เพราะลำพังเพียงอิทธิบาท 4 จะทำให้ฤทธิ์เกิดหาได้ไม่ ต้องประกอบด้วยกันกับสมาธิ จึงจะสามารถทำให้ฤทธิ์เกิดได้ อิทธิบาทกับสมาธิคนละอย่างกันก็จริงอยู่ ถึงกระนั้นยังต้องอาศัยกันและกัน

1.9 มูลแห่งฤทธิ์

คำว่า “มูล” หมายถึง เค้า ร่องรอย ลักษณะอาการที่ส่อว่าน่าจะเป็นอย่างนั้น เรื่องที่จัดว่าเป็นมูลมี 3 อย่าง คือ

- 1) เรื่องที่ได้เห็นเอง
- 2) เรื่องที่ได้ยินเอง หรือผู้อื่นบอกและเชื่อว่าเป็นจริง

⁹⁴ พ.ปฎิ. 31/683/419-420.

3) เรื่องที่รังเกียจโดยอาการ*

และ หมายถึง เคঁา ราก ต้น ที่ตั้ง เดิม เช่น คติมีมูล มีโทษเป็นมูล*

พอสรุปความหมายได้ว่า มูล หมายถึง มูลเหตุของเรื่องที่ส่อว่าน่าจะเป็นไปได้ จากการสัมผัสภายนอก และจากการกระทำของมนุษย์ วิเคราะห์ตามความหมาย คำนี้จะเน้น แค่ลักษณะภายนอกโดยทั่ว ๆ ไป ไม่พิศดารเท่าไรนัก พอถูกนำมาใช้เป็นมูลของฤทธิ์ความหมายจะโดดเด่น โดยเน้นลักษณะอาการของจิตที่สงบ

คำว่า “มูล” คัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้แสดงความหมายไว้ว่า ความที่จิตไม่หวั่นไหว โดยอาการ 16 อย่างคือ

1. จิตที่ไม่ฟูบลง ชื่อว่าอานนุชะ เพราะไม่หวั่นไหวด้วยความเกียจคร้าน
2. จิตที่ไม่ฟูขึ้น ชื่อว่าอานนุชะ เพราะไม่หวั่นไหวด้วยความฟุ้งซ่าน
3. จิตที่ไม่กำหนด ชื่อว่าอานนุชะ เพราะไม่หวั่นไหวด้วยความกำหนด
4. จิตที่ไม่ขุ่นมัว ชื่อว่าอานนุชะ เพราะไม่หวั่นไหวด้วยความพยายบาท
5. จิตที่ไม่เกาะเกี่ยว ชื่อว่าอานนุชะ เพราะไม่หวั่นไหวด้วยทวิญญู
6. จิตที่ไม่ผูกพัน ชื่อว่าอานนุชะ เพราะไม่หวั่นไหวด้วยฉันทราคะ
7. จิตที่หลุดพ้น ชื่อว่าอานนุชะ เพราะไม่หวั่นไหวด้วยกามราคะ
8. จิตที่ไม่หวั่นไหว ชื่อว่าอานนุชะ เพราะไม่หวั่นไหวด้วยกิเลส
9. จิตที่ทำมิให้มีเขตแดน ชื่อว่าอานนุชะ เพราะไม่หวั่นไหวด้วยเขตแดนคือกิเลส
10. จิตที่ถึงความเป็นธรรมชาติมีอารมณ์เป็นหนึ่ง ชื่อว่าอานนุชะ เพราะไม่หวั่นไหวด้วยกิเลสต่าง ๆ
11. จิตที่มีศรัทธาประคองแล้ว ชื่อว่าอานนุชะ เพราะไม่หวั่นไหวด้วยสัทธิยะ
12. จิตที่มีวิริยะประคองแล้ว ชื่อว่าอานนุชะ เพราะไม่หวั่นไหวด้วยความเกียจคร้าน
13. จิตที่มีสติประคองแล้ว ชื่อว่าอานนุชะ เพราะไม่หวั่นไหวด้วยความประมาท

⁹⁵ อ่างแล้ว. หน้า 236.

⁹⁶ อ่างแล้ว. หน้า 654.

14. จิตที่มีสมาธิประคองแล้ว ชื่อว่าอานนุชชะเพราะไม่หวั่นไหวด้วยอุทธัจจะ
 15. จิตที่มีปัญญาประคองแล้ว ชื่อว่าอานนุชชะเพราะไม่หวั่นไหวด้วยอวิชา
 16. จิตที่ถึงความสว่างแล้ว ชื่อว่าอานนุชชะเพราะไม่หวั่นไหวด้วยความยึด
 ถืออวิชา”

1.10 วิธีฝึกจิตเพื่อให้เกิดอิทธิปาฏิหาริย์

ผู้ที่สามารถจะกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ จะต้องมียุคสมบัติดังกล่าวมาแล้ว แต่วิธีที่
 ฝึกจิตเพื่อให้มีคุณสมบัติเช่นนั้นได้ คัมภีร์วิสุทธิมรรคได้อธิบายไว้ว่า

“พระโยคีผู้เป็นอาทิกัมมิกะ คือผู้เริ่มฝึกหัด ซึ่งปรารถนาที่จะกระทำอิทธิ
 ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ เช่น คนเดียวทำให้เป็นหลายคนก็ได้ จะต้องทำสมาบัติทั้ง 8 ในกสิณทั้ง
 8 ให้เกิดและทั้งจะต้องฝึกจิตโดยอาการ 14 ประการคือ

1. กสิณอนุโลมโต โดยเข้าฌานตามลำดับที่
2. กสิณปฎิโลมโต โดยเข้าฌานย้อนลำดับกสิณ
3. กสิณอนุโลมปิโลมโต โดยเข้าฌานตามลำดับกสิณและย้อนลำดับกสิณ
4. ฌานานุโลมโต โดยเข้าตามลำดับฌาน
5. ฌานปฎิโลมโต โดยเข้าย้อนลำดับฌาน
6. ฌานานุโลมปฎิโลมโต โดยเข้าตามลำดับและย้อนลำดับฌาน
7. ฌานุกุกนตโต โดยข้ามฌาน
8. กสิณุกนตโต โดยข้ามกสิณ
9. ฌานกสิณุกนตโต โดยข้ามทั้งฌานและกสิณ
10. อังคสงกนตโต โดยก้าวล่วงองค์
11. อารมมณสงกนตโต โดยก้าวล่วงอารมณ์
12. อังการมมณสงกนตโต โดยก้าวล่วงทั้งองค์และอารมณ์
13. อังควาฐาปนโต โดยกำหนดคูองค์
14. อารมมณวฐาปนโต โดยกำหนดคูอารมณ์

⁹⁷ พ.ปฎิ. 31/684/420 วิสุทธิมรรคแปล ภาค 2 ตอน 2, หน้า 11-121.

1.11 วิธีฝึกจิตหาความชำนาญ

คำว่า “ความชำนาญ” ตรงกับภาษาบาลีว่า “วสี” พจนานุกรมให้ความหมายไว้ว่า ผู้ชำนาญตนเอง ผู้สำรวจอินทรีย์ ผู้ตัดกิเลสได้ตั้งใจ ผู้ชำนาญ เหตุผลที่ต้องฝึกจิตให้มีความชำนาญในขั้นแรกของฌานลาภีบุคคล ต้องฝึกอหิเสมอ เพื่อบรมจิตให้มีสมาธิ มีกำลังแก่กล้า ไฉนคำโบราณกล่าวไว้ว่า “มิดดาบจะคมต้องหมั่นฝึก คนจะฉลาดต้องหมั่นเรียน ฌานจะแก่กล้าต้องหมั่นฝึก” เพราะฌานชั้นสูงขึ้นไปตั้งแต่ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตตฌาน จะบังเกิดขึ้นได้นั้น ต้องอาศัยความชำนาญ(วสี)เป็นปัจจัยสำคัญ ถ้าขาดวสี ฌานชั้นสูงจักเกิดขึ้นไม่ได้เลย ฉะนั้น ผู้ฝึกจิตใจได้ปฐมฌานแล้ว ควรฝึกวสี คือความชำนาญในฌาน 4 ประการคือ

1. อาวัชชนวสี   ความชำนาญในการเนกนิมิต
2. สมาปึชชนวสี   ความชำนาญในการเข้าฌานได้รวดเร็ว
3. อธิษฐานวสี   ความชำนาญในการยับยั้งไว้ให้อยู่ในฌาน
4. ปัจจเวกชนวสี   ความชำนาญในการพิจารณาทบทวนองค์ฌาน

1.12 ความหมายของจิต

คำว่า “จิต” หมายถึงใจ สิ่งที่มีหน้าที่รู้ คิด และตรึก ตรงกับบาลีว่า “จิตฺต” คือ ความคิด สภาพที่คิด สภาพที่รู้อารมณ์ มีความหมายดังนี้

- ชื่อว่าจิต เพราะข้อมคิด ข้อมนึกถึงอารมณ์
- ชื่อว่าจิต เพราะสร้างสิ่งวิจิตรพิสดาร สวยงาม มหัศจรรย์ใจยิ่งนัก
- ชื่อว่าจิต เพราะมีความวิจิตรในตัว จึงสามารถทำสิ่งอื่นให้วิจิตรได้
- ชื่อว่าจิต เพราะมีกรรมกิเลสที่ทำให้วิจิตร
- ชื่อว่าจิต เพราะรักษาความวิจิตรไว้ สามารถควบคุมคุณสมบัติของจิตไว้
- ชื่อว่าจิต เพราะอารมณ์วิจิตรมากมาย ที่สามารถรับรู้สัมผัสได้

คำว่า “จิต” มีชื่อเรียกได้หลายอย่าง เช่น มนัส มโน เจต ททัย ปิณฑระ มนายตนะ มนินทริย วิญญาณ ฯลฯ พุทธปรัชญากล่าวว่า จิตมนุษย์เป็นธรรมชาติสะอาด มาแต่เดิม พอถูกอุปกิเลสเข้ามาแทรก ก็จะเศร้าหมองไปทันที พฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดง ออกมาเป็นเพียงผลของความคิดดีและความคิดชั่วเท่านั้น ความรวดเร็วของจิต เปรียบ เสมือนลึงบ้าง ฐบ้าง ไม่หยุดนิ่ง ชอบคิดอยู่ตลอดเวลา ดังพระดำรัสว่า “เราไม่เล็งเห็นสิ่งอื่น ใดที่จะเปลี่ยนแปลงได้เร็วเท่ากับจิต จิตเปลี่ยนแปลงรวดเร็วเท่าใดนั้น แม้จะเปรียบเทียบก็ ทำได้ยาก”

1.13 ลักษณะของจิตที่เป็นสมาธิ

ผู้สามารถแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ ต้องเป็นผู้ที่ฝึกจิตได้สมาธิขั้นสูง คือชั้น จตุตถฌาน และต้องมีความชำนาญ (วสี) ทั้งห้าด้วย ฉะนั้น ผู้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ จิตต้อง เป็นสมาธิ จิตที่เป็นสมาธิต้องเป็นจิตที่ตั้งมั่น แน่วแน่ สงบ นุ่มนวล ควรแก่การงาน ลักษณะเหล่านี้เป็นลักษณะของจิตที่เป็นสมาธิ ซึ่งถือว่าเป็นคุณสมบัติของผู้แสดงอิทธิ ปาฏิหาริย์ พระพุทธตรัสไว้มี 8 ประการคือ

1. สมาหิตเต จูเต ตั้งมั่น
2. ปริสุทฺเท บริสุทธิ์
3. ปริโยทเต ผ่องแผ้ว
4. อนนฺคเน ไม่มีกิเลสเครื่องช่วยวน
5. วิคตฺวาปฺกิลเส ปราศจากอุปกิเลส
6. มุทฺธิญเต นุ่มนวล
7. กมฺมุณีเย ควรแก่การงาน
8. จูเต อานนฺชปฺคฺคเต ไม่หวั่นไหว

ลักษณะของจิตที่เป็นสมาธิและข้อซึ่งถือว่าเป็นคุณสมบัติของผู้แสดงอิทธิ ปาฏิหาริย์ พระพุทธโฆษาจารย์ได้อธิบายไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า

ชื่อว่าตั้งมั่น เพราะเป็นสมาธิในจตุตถฌาน

ชื่อว่าบริสุทธิ์ เพราะเป็นจิตที่ไกลจากนิวรณ์ธรรม

ชื่อว่าผ่องแผ้ว เพราะก้าวล่วงองค์มีวิตกเป็นต้นได้

ชื่อว่าไม่มีกิเลสเครื่องช่วยวน เพราะไม่มีความเลวลงสู่ธรรมอันเป็นข้าศึก
ชื่อว่าปราศจากอุปกิเลส เพราะปราศจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต
ชื่อว่านุ่มนวล เพราะถึงความเป็นผู้เชี่ยวชาญ (วสี)
ชื่อว่าควรแก่การงาน เพราะเข้าถึงความเป็นบาทแห่งฤทธิ์
ชื่อว่าไม่หวั่นไหว เพราะเข้าถึงความเป็นจิตประณีตโดยบริบูรณ์

1.14 คุณสมบัติของผู้แสดงอิทธิทธิปาฏิหาริย์

คัมภีร์อังกุตรนิกาย กล่าวไว้ว่า ผู้มีฤทธิ์นั้น มีความสามารถพิเศษ ต้องการจะ
อธิษฐานอะไรให้เป็นอะไร ก็สามารถทำได้ทั้งสิ้น ดังมีเรื่องเล่าไว้ว่า

สมัยหนึ่ง พระสารีบุตรพูดกับภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนท่านผู้มีอายุทั้งหลาย
ภิกษุผู้มีฤทธิ์เป็นผู้มีวสี เมื่อปรารถนาที่จะอธิษฐานให้กองไม้กองใหญ่เป็นดิน กองไม้
นั้นก็จะเป็นดิน ทั้งนี้เป็นเพราะเหตุอะไร? เพราะในกองไม้นั้นมีธาตุดิน และในท่านอง
เดียวกัน เมื่อปรารถนา จะอธิษฐานให้กองไม้นั้นเป็นน้ำ เป็นไฟ เป็นลม กองไม้นั้นก็จะ
เป็นน้ำ ไฟ และลม ขึ้นมาทันที เพราะในกองไม้นั้น มีธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม หรือจะ
อธิษฐานให้เป็นสิ่งที่สวยงาม กองไม้นั้นก็จะ เป็นไปตามอธิษฐาน ทั้งนี้ ก็เพราะในกองไม้
นั้น สุกธาตุ ธาตุที่งามก็มี อสุกธาตุ ธาตุที่ไม่งามก็มี”

ข้อความที่กล่าวมานี้ เป็นถ้อยคำของพระสารีบุตร ที่แสดงถึงลักษณะพิเศษของ
ผู้มีฤทธิ์สามารถคลब्ฉนาลวัตดุสิ่งของให้เป็นไปตามที่อธิษฐานได้ อย่างไรก็ตาม ก็ตรงกับ
หลักของพระพุทธศาสนาที่กล่าวไว้ว่า วัตถุทุกอย่างย่อมมีทั้งธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม
อยู่ด้วยกันเสมอ นอกจากนี้ ผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวสามารถจะทำลายภูเขามิหิมพานต์ด้วยฤทธิ์
ได้ ดังปรากฏหลักฐาน ในอังกุตรนิกาย ฉกกนิบาตว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบไปด้วยธรรม 6 ประการเหล่านี้ ถ้าหาก
ปรารถนาจะทำลายภูเขามิหิมพานต์ก็สามารถจักทำลายได้ จะป่วยกล่าวไปใยถึงการทำลาย
อวิชชาอันลามก ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม 6 ประการเหล่านี้เป็นไฉน? ธรรม 6 ประการ
เหล่านี้คือ

⁹⁸ อง. ฉก.ก.22/312/353-354.

1. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ฉลาด ในการเข้าสมาธิ
2. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ฉลาด ในการตั้งอยู่แห่งสมาธิ
3. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ฉลาด ในการออกจากสมาธิ
4. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ฉลาด ในความคล่องแคล่วของสมาธิ
5. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ฉลาด ในโคจรของสมาธิ (อารมณ์ของสมาธิ)
6. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ฉลาด ในอภินิหารแห่งสมาธิ⁹⁹

1.15 สถานที่แสดงอิทธิปาฏิหาริย์

สถานที่แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ คัมภีร์พระไตรปิฎกไม่ได้ระบุสถานที่แน่นอน เพราะการแสดงปาฏิหาริย์ของพระองค์ไม่ขึ้นอยู่กับสถานที่ แต่ขึ้นอยู่กับบุคคลและกาลเวลา คัมภีร์อรรถกถาธรรมบทปรากฏหลักฐานชัดเจนเกี่ยวกับสถานที่แสดงปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นปาฏิหาริย์ครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา เรียกว่า ขมกปาฏิหาริย์ (ปาฏิหาริย์ที่ทำให้เป็นคู่กัน) การแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ครั้งนี้ได้ระบุสถานที่ไว้อย่างชัดเจน

คราวหนึ่งเศรษฐีคนหนึ่งในเมืองราชคฤห์ได้ไม้จันทน์แดงมาท่อนหนึ่ง จึงให้ช่างไม้ นำไปกลึงทำเป็นบาตรแล้วนำไปแขวนไว้บนปลายไม้ไผ่สูง 15 วา แล้วประกาศว่า “ท่านผู้ใดเป็นพระอรหันต์ในโลกนี้ ขอให้ผู้นั้นเหาะมาถือเอาบาตรนี้ไป ข้าพเจ้าพร้อมทั้งบุตรภรรยาจะเคารพท่านตลอดชีวิต ภายใน 7 วัน ถ้าไม่มีผู้ใดเหาะมาถือเอาบาตรนี้ไปแสดงว่าในโลกนี้ไม่มีพระอรหันต์” พอวันที่ 7 พระปิณฑโฆลการทวาระ ทนไม่ได้เพื่อกอบกู้ศักดิ์ศรีของพระพุทธศาสนาเอาไว้ จึงอาสาแสดงอิทธิปาฏิหาริย์เหาะขึ้นไปเอาบาตรนั้น ต่อมาภายหลังพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติห้ามสาวกแสดงอิทธิปาฏิหาริย์

พอทราบข่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามสาวกแสดงอิทธิฤทธิ์ พวกเดียรถีย์ได้โอกาสจึงประกาศว่า ต่อไปนี้จะกระทำปาฏิหาริย์แข่งกับพระพุทธเจ้า พระเจ้าพิมพิสารพอทราบข่าวเช่นนั้น จึงเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้าว่าจะทำประการใด พระองค์ตรัสว่าหากเดียรถีย์ทำปาฏิหาริย์ ตกาศจะทำบ้าง ท้าวเธอยังสงสัยอยู่ในเมื่อพระองค์ทรงบัญญัติห้ามสาวกแสดงปาฏิหาริย์แล้วมิใช่หรือ พระองค์ตรัสว่าทรงบัญญัติห้ามผู้อื่น แต่มิได้ทรงบัญญัติห้ามตนเอง

⁹⁹ อกุ. มก. 22/295/324.

เมื่อตกลงพระทัยจะแสดงปาฏิหาริย์แข่งกับเดียรถีย์ พระเจ้าพิมพิสารจึงทูลถามว่าพระองค์จะทำปาฏิหาริย์เมื่อใด ครั้นทรงแสดงเหตุผลให้พระเจ้าพิมพิสารทราบอย่างนี้แล้ว พระองค์ได้ตรัสยืนยันว่า พระองค์จักแสดงปาฏิหาริย์อย่างแน่นอนที่โคนต้นไม้คันทามพฤกษ์ (ต้นมะม่วง) ในวันเพ็ญ กลางเดือน 8 (อาสาฬหะ) นับจากนี้ไปอีก 4 เดือน

สรุปได้ว่า สถานที่แสดงปาฏิหาริย์ไม่จำกัดว่าจะเป็นที่ใด ได้ทุกแห่งหน ยกเว้นเฉพาะกรณีที่สอง “ขมกปาฏิหาริย์” โดยระบุสถานที่แน่นอน (เมืองสาวัตถี) เหตุผลหลักมี 2 ประการ คือ

1. การที่พระองค์ทรงอ้างสถานที่ไกลเช่นนั้น เพราะสถานที่นั้นเคยเป็นสถานที่แสดงขมกปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์
2. การที่พระองค์ทรงอ้างสถานที่ไกลอย่างนั้น ก็เพื่อประโยชน์จะให้มหาชนไปประชุมกันที่นั่น

1.16 สาเหตุที่แสดงอิทธิปาฏิหาริย์

ในพุทธศาสนามีปาฏิหาริย์ต่าง ๆ มากมาย จุดมุ่งหมายของการแสดงขึ้นอยู่กับผู้แสดงและเหตุการณ์ด้วย สมัยพุทธกาล ย่อมมีความจำเป็นที่ต้องใช้อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เพราะคนสมัยนั้นชอบดูการแสดงอิทธิฤทธิ์ ต่อมากคนนิยมแสดงอิทธิฤทธิ์กันเป็นส่วนมาก และเพื่อความไม่ประมาท พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามสาวกมิให้แสดงปาฏิหาริย์

พระพุทธเจ้าไม่โปรดอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ นอกจากถึงคราวจำเป็นจริง ๆ คือ มีผลกระทบกระเทือนที่จะก่อความไม่มีความเป็นอันจะเกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนาพระองค์จึงจะทรงแสดง

ผู้วิจัยจะเสนอสาเหตุแห่งการแสดงปาฏิหาริย์ครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ทางพุทธศาสนาที่พระองค์ทรงแสดงมี 2 ครั้ง คือ:-

1. ครั้งที่หนึ่ง ทรงทรมานชฎิลอุรุเวลกัสสปะเพื่อความตั้งมั่นแห่งพุทธศาสนา
2. ครั้งที่สอง ทรงแสดงขมกปาฏิหาริย์ เพื่อปราบพวกเดียรถีย์

การแสดงปาฏิหาริย์ครั้งสำคัญนี้ ถือว่าเป็นการแสดงปาฏิหาริย์ที่ช่วยกอบกู้เกียรติของพุทธศาสนาเอาไว้ นั้นหมายความว่าพุทธศาสนาได้ตั้งมั่นในชมพูทวีป

1.16.1 เพื่อประกาศพระพุทธศาสนา (ทรมานชฎิลสามพี่น้อง)

การแสดงปาฏิหาริย์ครั้งนี้เพื่อทรมานชฎิล ถ้าทรมานชฎิลนั้นสำเร็จ เท่ากับได้ตั้งมั่นแห่งพระพุทธศาสนา เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปในตัว เพราะชฎิลสามพี่น้องเป็นคณาจารย์ใหญ่ มีคนเคารพนับถือมากมาย จะเป็นกำลังที่สำคัญยิ่ง

กัมภีร์วินัยปิฎก มหาวิภังค์กล่าวไว้ว่า เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปสู่ตำบลอุรุเวลา ได้เสด็จไปยังอาศรมของชฎิล¹⁰⁰ ชื่อว่าอุรุเวลกัสสปะ แล้วได้ตรัสกะชฎิลว่า “ดูก่อนกัสสปะ ถ้าท่านไม่หนักใจเราขออาศัยอยู่ในโรงบูชาเพลิงสักคืน”

อุรุเวลกัสสปะ กราบทูลว่า “ข้าแต่พระมหาสมณะ ข้าพเจ้าไม่หนักใจเลย แต่ในโรงบูชาเพลิงนั้นมีพญานาคครุฑ มีฤทธิ์เป็นอสรพิษ มีพิษภัยแรงมาก อ่าเลย มันจะทำให้ท่านลำบาก”

พระพุทธเจ้าตรัสขออาศัยถึง 2-3 ครั้ง ในที่สุดชฎิลก็อนุญาตให้พักอยู่ พอพระองค์เสด็จเข้าไป พญานาคเกิดความไม่พอใจจึงบังหวนคว้นขึ้น พระองค์ดำริว่า โฉนหนอ เราพึงเอาชนะเดชของพญานาคตัวนี้ด้วยเดชของตน โดยไม่กระทบกระทั่งผิวหนังเนื้อ เอ็น กระดูก และเชื้อในกระดูก ทรงบันดาลอิทธาภิสังขาร¹⁰¹ พญานาคทนความลอบหลอไม่ได้ จึงพ่นไฟสู้ พระองค์ทรงเข้ากลืนสมบัติมีเดโชธาตุเป็นอารมณ์ บันดาลไฟด้านทานไว้ โรงบูชาไฟรุ่งโรจน์เป็นเพลิงจุไฟลุกไหม้ไปทั่ว จนพญานาคสิ้นฤทธิ์

พวกชฎิลจึงพากันมาล้อมโรงบูชาเพลิง แล้วกล่าวกันว่า พระมหาสมณะรูปงามคงถูกพญานาคเบียดเบียนแน่แท้ พระพุทธเจ้าทรงเอาชนะเดชของพญานาคได้ ทรงขุดพญานาคไว้ในบาตร โดยผ่านราตรีนั้นไปแล้ว ทรงแสดงแก่ชฎิลด้วยพุทธดำรัสว่า “ดูก่อนกัสสปะ นี่พญานาคของท่านเราเอาชนะเดชของมันด้วยเดชของเราเอง” อุรุเวลกัสสปะได้ดำริว่า “พระมหาสมณะนี้มีฤทธิ์เดชมาก มีอานุภาพมากแท้ จึงเอาชนะเดชของพญานาค

¹⁰⁰ คำว่า “ชฎิล” หมายถึงนักบวชประเภทหนึ่ง เก้าศม/ม้วนผมมุ่นเป็นมวยสูงขึ้นนับถือลัทธิบูชาไฟ บางครั้ง จัดเข้าในพวกฤๅษี ชฎิล 3 พี่น้อง คือ อุรุเวลกัสสปะ นทีกัสสปะ และคยากัสสปะ.

¹⁰¹ อิทธาภิสังขาร หมายถึง การปรุงแต่งขึ้นด้วยฤทธิ์ การบันดาลด้วยฤทธิ์.

ที่คู่ร้ายมีฤทธิ์มาก มีอสรพิษ มีพิษร้ายแรงมากด้วยเดชของตนได้ แต่พระมหาสมณะนี้ ก็ไม่ได้เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่”¹⁰²

ระหว่างที่พระองค์ประทับอยู่ที่นั่น ทรงแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ทรมาน อุรุเวลกัสสปะด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อให้อุรุเวลกัสสปะ ละทิฐิฐิที่สำคัญผิดคิดว่าตนเป็นพระอรหันต์ ถึงกระนั้นก็ยังไม่ยอมรับอิทธานุภาพของพระพุทธเจ้า

นอกจากนี้พระองค์ทรงแสดงอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ อีกเช่น ตอนที่อุรุเวลกัสสปะ คำริว่า ถ้าพระมหาสมณะทำให้คนเสื่อมลาภสักการะที่ชาวเมืองจะนำมาถวายในวันบูชาัญญ พระมหาสมณะได้เหาะไปสู่สุดตรกูรุทวีปทรงบิณฑบาตที่นั่น แล้วเสด็จกลับมาเสวยพระกระยาหารที่สระอโนดาต ตอนเย็นจึงเสด็จมาสู่สำนัก เสด็จไปเก็บผลมะม่วง มะขามป้อม และผลส้มในป่าหิมพานต์ และเสด็จไปสู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ นำเอาปาริฉัตรพุกยาชาติอันเป็นดอกไม้ทิพย์กลับมา

ครั้งหนึ่ง ชฎิลทั้งหลายปรารถนาจะก่อไฟก็ไม่สามารผ่าพื้นออกได้ พระพุทธเจ้าตรัสถามได้ความแล้วจึงตรัสว่า จงผ่าพื้นเถอะ ชฎิลทั้ง 500 ก็ผ่าพื้นออกได้อย่างง่ายดาย

แม้ว่า พระองค์ทรงแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ทรมานอุรุเวลกัสสปะด้วยรูปแบบใด อุรุเวลกัสสปะก็ยังมีนิสัยพาลสันดานหยาบ และกระด้างถือตนว่า เป็นพระอรหันต์อยู่เช่นนั้น เพราะถือทิฐิยิ่งนัก

ท้ายที่สุด พระองค์คำริว่า “โมฆบุรุษนี้ ได้มีความคิดมานานแล้วว่าพระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากแท้ แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่ ถ้ากระนั้นเราพึงให้ชฎิลสลัดใจ แล้วจึงตรัสอย่างมีเหตุผลกะชฎิลอุรุเวลกัสสปะว่า “ดูก่อนกัสสปะตัวท่านมิได้เป็นพระอรหันต์แน่ ทั้งยังไม่พบหนทางแห่งความเป็นพระอรหันต์ แม้ปาฏิหาริย์ของท่านที่จะเป็นเหตุให้เป็นพระอรหันต์หรือพบทางแห่งความเป็นพระอรหันต์ ก็ไม่มี”

เมื่ออุรุเวลกัสสปะได้สดับพุทธฎีกา ได้ขบเคียรลงที่พระยุคลบาทแล้วกราบทูลว่า “ขอข้าพระพุทธเจ้าพึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค พระพุทธเจ้าข้า”¹⁰³

¹⁰² วิ. 4/38 - 50 / 44-55.

รวมความว่า การแสดงปาฏิหาริย์จะก็ครั้งก็ตาม ถ้าแสดงไม่ตรงจุดของผู้ที่เราต้องการทรมานก็จะไม่บังเกิดผลแต่ประการใด พุทธองค์เพียงแต่ตรัสว่า “เพราะเหตุใดท่านจึงถือตนเองว่าเป็นพระอรหันต์” พระคำรัสเพียงเท่านั้น อุรุเวลกัสสปะก็ละทิฐิยอมรับพระตถาคตเป็นพระศาสดา แสดงให้เห็นว่าการแสดงปาฏิหาริย์ที่เป็นปาฏิหาริย์จริง ๆ คือ การแสดงปรีชาญาณให้ตรงจุด (อนุศาสนีปาฏิหาริย์) จึงจะสำเร็จผลตามที่ต้องการ เพราะตัวปาฏิหาริย์จริง ๆ เป็นคำพูดเพียงสั้น ๆ แต่มีอิทธิฤทธิ์มาก สามารถเด็ดเสียซึ่งสันดานอันกระด้างกระเดื่องของอุรุเวลกัสสปะให้ละทิฐิได้ อีกตัวอย่างหนึ่งก็คือ ตอนที่พระพุทธเจ้าตรัสกะพระองค์อุลิมาลว่า “ดูก่อนอุลิมาล เราหยุดแล้ว แต่ท่านซึ้งยังไม่หยุด” (หมายถึงหยุดจากการเบียดเบียนผู้อื่น) พุทธคำรัสเพียงแค่นี้ จอมโจรองอุลิมาลได้สติ ทิ้งดาบแล้วก็ซบศิรชะลงแทบพระยุคลบาททูลขออุปสมบทและเป็นพระอรหันต์ในพระพุทธเจ้า¹⁰³

ฉะนั้น ปาฏิหาริย์ที่จะยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่เวไนยสัตว์อย่างแท้จริงนั้น คือ พุทธพจน์หรือ พระธรรมคำสั่งสอนเท่านั้น

สรุปได้ความว่า พระศาสดาทรงมีวิสัยทัศน์ (Vision) ที่กว้างไกล และเป็นเลิศ การแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ เพื่อทรมานชฎิลสามพี่น้อง ถ้าปราบได้ก็จะเป็นกำลังที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะชฎิลเหล่านั้นเป็นคณาจารย์ใหญ่มีผู้เคารพนับถือมาก ถ้าปราบอุรุเวลกัสสปะไม่ได้ ศาสนาของพระองค์ก็จะประกาศไม่ได้ ฉะนั้น จุดมุ่งหมายที่แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ทรมานชฎิลเพื่อวางรากฐานของศาสนาและสะดวกในการเผยแผ่ศาสนาต่อไป

1.16.2 เพื่อปราบปรามพวกเดียริถย์

1.16.2.1 ความหมายของคำว่า ขมกปาฏิหาริย์

คำว่า “ขมกปาฏิหาริย์” แยกออกเป็น 2 คำ คือ ขมก (คู่, แผล) และ ปาฏิหาริย์ (สิ่งมหัศจรรย์) นำคำทั้งสองมารวมกันเป็น “ขมกปาฏิหาริย์” หมายถึง ปาฏิหาริย์ที่แสดงเป็นคู่ ๆ เป็นปาฏิหาริย์ที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำที่ต้นมะม่วง ซึ่งเรียกว่า

¹⁰³ วิ. 4 / 51 / 55-56.

¹⁰⁴ อนุพุทธประวัติ 80 องค์ ฉบับมาตรฐาน (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลื่องเชียง, 2530), หน้า 231.

กัณชามพฤกษ์ คือ ทรงบันดาลท่อน้ำ - ท่อไฟ ออกจากส่วนของพระกายเป็นคู่ ๆ กัน¹⁰⁵ (พร้อมกัน) นอกจากนี้หลวงวิจิตรวาทการให้ความหมายไว้ว่า ยมกปาฏิหาริย์ แปลว่า ปาฏิหาริย์ที่เป็นคู่กัน หรือ ปาฏิหาริย์ที่ทำสองอย่างในเวลาเดียวกัน¹⁰⁶

ข้อความที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่า ยมกปาฏิหาริย์ หมายถึง การแสดงปาฏิหาริย์สองอย่างพร้อม ๆ กัน ตัวอย่างเช่น ทรงทำให้ท่อน้ำ - ท่อไฟ พุ่งออกจากพระวรกายในเวลาเดียวกันได้ความสามารถพิเศษเช่นนี้ไม่ทั่วไปแก่สาวกทั้งหลาย พระพุทธเจ้าทรงทำได้เพียงพระองค์เดียว

มีเรื่องเล่าว่า เศรษฐีเมืองราชคฤห์ เมื่อได้กลุ่มไม้จันทน์แดงมาจึงให้นายช่างแกะสลักให้เป็นบาตรแล้วมีความคิดอยากจะทำบุญอุทิศ ในโลกนี้มีพระอรหันต์หรือไม่? ถ้ามี ขอให้เหาะมาเอาบาตรไป ภายใน 7 วัน พอวันที่ 7 พระปิณโฑลภารทวาชะ ได้แสดงอิทธิฤทธิ์เหาะไปเอาบาตรเพื่ออุทิศพระศาสนาเอาไว้มิได้มีเจตนาอื่นในขณะเดียวกัน มหาชนต้องการให้พระเถระแสดงปาฏิหาริย์ให้ดูอีก จึงติดตามไปจนถึงวัดสังเสียดังอีกทีก็ครึกโครมไปทั่วบริเวณเสียงนี้ทำให้พระพุทธเจ้าครึ่สถามพระอานนท์ว่า มีเรื่องอะไร พระอานนท์จึงกราบทูลให้ทราบตามความจริง เพื่อความไม่ประมาท พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามสาวกแสดงอิทธิปาฏิหาริย์แก่ชาวบ้าน

ฝ่ายเดียรถีย์ ทราบว่าพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทได้โอกาสจึงประกาศท้าว่าจะแสดงปาฏิหาริย์แข่งกับพระพุทธเจ้า ตั้งใจจะให้พระองค์จมนุมพอทราบทีหลังว่า พระองค์ทรงบัญญัติห้ามแต่สาวก มิได้ห้ามพระองค์เองถึงกับสลใจ พระองค์ได้ครึ่สว่า นับจากนี้ไปอีก 4 เดือน เราตถาคตจักแสดงปาฏิหาริย์ที่เมืองสาวัตถีในวันเพ็ญเดือน 8 (วันอาสาฬหะ)

ครั้นใกล้ถึงกำหนดเวลา พระองค์เสด็จไปเมืองสาวัตถี ประชาชนก็ตามเสด็จไปด้วย พวกเดียรถีย์ตามมาข้างหลังร้องประกาศว่า ตนจะแสดงปาฏิหาริย์แข่งกับพระพุทธเจ้า แต่พระพุทธเจ้าหนีมา ดังนั้นจึงต้องติดตามมาด้วย

¹⁰⁵ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พศ.2525, หน้า 667.

¹⁰⁶ หลวงวิจิตรวาทการ, พุทธานุภาพ กับ จิตदानุภาพ (กรุงเทพฯ: เสริมวิทย์บรรณาการ, 2524), หน้า 72.

เศียรถึยเมื่อรู้ว่า พระพุทธเจ้าจะทรงแสดงปาฏิหาริย์ที่ด้นมะม่วง จึงรับสั่งให้ ตัดด้นมะม่วงทิ้งให้หมด วันนั้น คนเฝ้าสวนเก็บผลมะม่วงไปถวายพระพุทธเจ้า พอพระองค์เสวยเสร็จ ทรงเอาเมล็ดมะม่วงเพาะลง ทันใดนั้นเอง กิ่งอกงามเป็นต้นใหญ่โตสูง 50 ศอก มีกิ่งทอดไปทั่วทุกสารทิศ มีผลหล่นลงมาเป็นอันมาก คนทั้งหลายก็เก็บกินแล้ว ไซ้เมล็ดไล่ขว้างพวกเศียรถึย

ขณะที่ในโลภมนุษย์ ประชาชนทั่วไปกำลังตื่นเต้นที่จะได้ดูปาฏิหาริย์ครั้งสำคัญ บนโลกสวรรคตชั้นดาวดึงส์ ท้าวสักกะได้บัญชาให้บรรดาเทพบุตรทั้งหลาย¹⁰⁷ คือ วลาหก เทพบุตร (เทพแห่งลม) สุริยเทพบุตร (เทพแห่งแสงอาทิตย์) วัสสวลาหกเทพบุตร (เทพแห่งฝน) เทพบุตรเหล่านั้นได้บันดาลให้เกิดพายุใหญ่ - แดดกล้า และฝนตก ทำให้เศียรถึยเหล่านั้นแตกตื่นไปคนละทิศ บางคนถึงขนาดกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย ที่กล่าวมานี้เป็นต้น เหตุที่ทำให้พระองค์ต้องแสดงยมกปาฏิหาริย์ เพื่อปราบนิสัยอันธพาลสันดานหยาบของ พวกเศียรถึยที่ชอบทำเรื่องเล็กให้เป็นเรื่องใหญ่ พระองค์ทรงดำนิว่า การกระทำเช่นนั้นมิใช่กิจ ไม่ควรแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นธรรมอันขวยคยิ่งเหนือมนุษย์ เพราะเห็นแก่บาตรที่เป็นของที่ต่ำ ทรงเปรียบเทียบการกระทำเช่นนั้นว่า เป็นเหมือนสตรีที่เผยอว้วะพึงสงวนให้เขาดู เพราะเห็นแก่เงินทอง

1.16.2.2 ผู้อาสาสมัครแสดงปาฏิหาริย์แทนพระองค์

พระพุทธเจ้าทรงตรัสเรียกสาวกทั้งหลายมาถามดูว่า จะมีใครสมัครแสดง ปาฏิหาริย์บ้าง สาวกเหล่านั้นต่างก็แสดงความจำนงและกราบทูลถึงลักษณะของปาฏิหาริย์ ที่ตนจะแสดงด้วย แต่พระองค์ทรงตรัสห้ามเสีย

ผู้อาสาสมัครแสดงปาฏิหาริย์แทนพระองค์ มี 6 คน คือ

1. จรมณีอุบาสิกา
2. จุลอนาถปิณฑิกเศรษฐี
3. วีระสามเณรี
4. จุนทะสามเณร
5. อุบลวัฒณาเถรี

¹⁰⁷ ธรรมบทแปล ภาค 6, หน้า 116-117.

6. พระโมคคัลลานะ¹⁰⁸

พระองค์ทรงทราบถึงอำนาจของพระสาวกเหล่านั้นเป็นอย่างดี แต่ไม่ทรงอนุญาตเพราะถือว่า การแสดงปาฏิหาริย์ครั้งนี้เกี่ยวกับความเป็น - ความตายของพระพุทธศาสนาทีเดียว จึงเป็นหน้าที่โดยตรงของพระองค์เองที่จะต้องแสดง

1.16.2.3 ลักษณะของขมกปาฏิหาริย์

ครั้นตัดสินพระทัยแสดงปาฏิหาริย์ พระองค์เสด็จขึ้นสู่รัตนจกกรมที่ทรงเนรมิตรไว้ และแสดงปาฏิหาริย์ท่ามกลางมหาชน ณ ตรงนั้น ปาฏิหาริย์ครั้งสำคัญนี้ เรียกว่า “ขมกปาฏิหาริย์” ฉะนั้น ลักษณะของขมกปาฏิหาริย์ที่พระองค์ทรงแสดงนั้นมี 22 คู่ดังต่อไปนี้:-

1. ทรงบันดาลให้เกิดท่อไฟออกไปจากพระกายด้านบน ในขณะที่เดียวกัน ทรงบันดาลให้เกิดท่อน้ำพุ่งออกไปจากพระกายด้านล่าง
2. จากนั้น ทรงบันดาลให้เกิดท่อไฟพุ่งออกจากพระกายด้านล่าง ในขณะที่เดียวกัน ทรงบันดาลให้เกิดท่อน้ำพุ่งออกจากพระกายด้านบน
3. จากนั้น ทรงบันดาลให้เกิดท่อไฟพุ่งออกจากพระกายด้านหน้า ในขณะที่เดียวกัน ทรงบันดาลให้เกิดท่อน้ำพุ่งออกจากพระกายด้านหลัง
4. จากนั้น ทรงบันดาลให้เกิดท่อไฟพุ่งออกจากพระกายด้านหลัง ในขณะที่เดียวกัน ทรงบันดาลให้เกิดท่อน้ำพุ่งออกจากพระกายด้านหน้า
5. จากนั้น ทรงบันดาลให้เกิดท่อไฟพุ่งออกจากพระเนตรขวา ในขณะที่เดียวกัน ทรงบันดาลให้เกิดท่อน้ำพุ่งออกจากพระเนตรซ้าย
6. จากนั้น ทรงบันดาลให้เกิดท่อไฟพุ่งออกจากพระเนตรซ้าย ในขณะที่เดียวกัน ทรงบันดาลให้เกิดท่อน้ำพุ่งออกจากพระเนตรขวา
7. จากนั้น ทรงบันดาลให้เกิดท่อไฟพุ่งออกจากช่องพระโสตขวา ในขณะที่เดียวกัน ทรงบันดาลให้เกิดท่อน้ำพุ่งออกจากช่องพระโสตซ้าย
8. จากนั้น ทรงบันดาลให้เกิดท่อไฟพุ่งออกจากช่องพระโสตซ้าย ในขณะที่เดียวกัน ทรงบันดาลให้เกิดท่อน้ำพุ่งออกจากช่องพระโสตขวา

¹⁰⁸ แหล่งเดิม หน้า 118-122.

9. จากนั้น ทรงบันดาลให้เกิดท่อไฟพุ่งออกจากช่องพระนาสิกขวา ในขณะเดียวกัน ทรงบันดาลให้เกิดท่อไฟพุ่งออกจากช่องพระนาสิกซ้าย
10. จากนั้น ทรงบันดาลให้เกิดท่อไฟพุ่งออกจากช่องพระนาสิกซ้าย ในขณะเดียวกัน ทรงบันดาลให้เกิดท่อน้ำพุ่งออกจากช่องพระนาสิกขวา
11. จากนั้นทรงบันดาลให้เกิดท่อไฟออกจากพระอังสฎฐะขวา (จะงอยบ่า) ในขณะเดียวกัน ทรงบันดาลให้เกิดท่อน้ำออกจากพระอังสฎฐะซ้าย
12. จากนั้น ทรงบันดาลให้เกิดท่อไฟออกจากพระอังสฎฐะซ้าย ในขณะเดียวกัน ทรงบันดาลให้เกิดท่อน้ำออกจากพระอังสฎฐะขวา
13. จากนั้น ทรงบันดาลให้เกิดท่อไฟพุ่งออกจากพระหัตถ์ขวา ในขณะเดียวกัน ทรงบันดาลให้เกิดท่อน้ำพุ่งออกจากพระหัตถ์ซ้าย
14. จากนั้น ทรงบันดาลให้เกิดท่อไฟพุ่งออกจากพระหัตถ์ซ้าย ในขณะเดียวกัน ทรงบันดาลให้เกิดท่อน้ำพุ่งออกจากพระหัตถ์ขวา
15. จากนั้นทรงบันดาลให้เกิดท่อไฟพุ่งออกจากพระปรัศว์ขวา (ด้านข้าง) ในขณะเดียวกัน ทรงบันดาลให้เกิดสายน้ำพุ่งออกจากพระปรัศว์ซ้าย
16. จากนั้น ทรงบันดาลให้เกิดท่อไฟพุ่งออกจากพระปรัศว์ซ้าย ในขณะเดียวกัน ทรงบันดาลให้เกิดท่อน้ำพุ่งออกจากพระปรัศว์ขวา
17. จากนั้น ทรงบันดาลให้เกิดท่อไฟพุ่งออกจากพระบาทขวา ในขณะเดียวกัน ทรงบันดาลให้เกิดท่อน้ำพุ่งออกจากพระบาทซ้าย
18. จากนั้น ทรงบันดาลให้เกิดท่อไฟพุ่งออกจากพระบาทซ้าย ในขณะเดียวกัน ทรงบันดาลให้เกิดท่อน้ำพุ่งออกจากพระบาทขวา
19. จากนั้น ทรงบันดาลให้เกิดท่อไฟพุ่งออกจากง่ามพระหัตถ์ขวา ในขณะเดียวกัน ทรงบันดาลให้เกิดท่อน้ำพุ่งออกจากง่ามพระหัตถ์ซ้าย
20. จากนั้น ทรงบันดาลให้เกิดท่อไฟพุ่งออกจากง่ามพระหัตถ์ซ้าย ในขณะเดียวกัน ทรงบันดาลให้เกิดท่อน้ำพุ่งออกจากง่ามพระหัตถ์ขวา
21. จากนั้น ทรงบันดาลให้เกิดท่อไฟพุ่งออกจากขุมพระขนง (ขน) แต่ละขุม ในขณะเดียวกัน ทรงบันดาลให้เกิดท่อน้ำพุ่งออกจากพระขนงแต่ละเส้น

22. จากนั้น ทรงบันดาลให้เกิดท่อน้ำพุ่งออกจากพระขนงแต่ละเส้น ในขณะเดียวกัน ทรงบันดาลให้เกิดท่อน้ำพุ่งออกจากพระขนงแต่ละขุม¹⁰⁹

การแสดงปาฏิหาริย์ที่ทำให้ท่อน้ำและท่อน้ำพุ่งเกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน ไม่มีพระสาวกใดทำได้ เป็นความสามารถพิเศษเฉพาะพระองค์เอง หลังจากการแสดงขมกปาฏิหาริย์ครั้งนี้แล้ว ไม่ปรากฏว่าพระองค์ทรงแสดง ฌ ที่ใดอีกเลย

1.16.2.4 จุดมุ่งหมายของการแสดงขมกปาฏิหาริย์

ทุกคนที่ทำงานย่อมมีจุดมุ่งหมายเป็นที่ตั้ง จะสำเร็จหรือไม่เป็นอีกเรื่องหนึ่งการแสดงปาฏิหาริย์ครั้งสำคัญนี้ก็เช่นเดียวกัน พอสรุปจุดมุ่งหมายได้ดังนี้ -

1. เพื่อปราบพวกเดียรถีย์
2. เพื่อให้ประชาชนรู้ความจริง
3. เพื่อผู้เกียรติของพุทธศาสนาเอาไว้
4. เพื่อให้ประชาชนหันมาประพฤติปฏิบัติธรรมมากขึ้น

1.16.2.5 ผลของการแสดง ขมกปาฏิหาริย์

ปาฏิหาริย์ครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา ทำให้โลกมนุษย์และโลกสวรรค์ได้รับความสนใจเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะโลกมนุษย์ ประชาชนได้รับประโยชน์อย่างมาก นอกจากจะให้เห็นลีลาการแสดงปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้าแล้วยังได้ฟังธรรมศาสนาด้วย เพราะพระพุทธเจ้าแสดงปาฏิหาริย์และแสดงธรรมเทศนาพร้อม ๆ กันในเวลา

¹⁰⁹ พุ. ปฏิ. 31 / 284/ 129.

เดียวกัน ความพิเศษของขมกปาฏิหาริย์ ขณะแสดงจะมีพระฉัพพรรณรังสี คือ รัศมี 6 สี¹⁰⁰ จะพวยพุ่งออกจากพระวรกายของพระองค์ ผลที่ได้รับจากการแสดงปาฏิหาริย์ครั้งนี้ พุทธบริษัทบางกลุ่มได้บรรลुकุณวิเศษ เพราะการแสดงธรรมเทศนาของพระองค์นั้นจะตรวจดูวาระจิตของพุทธบริษัทก่อนเสมอ จึงทำให้มหาชนได้รับผลตามสมควรแก่ภาวะจิตของตน

รวมความว่า การแสดงปาฏิหาริย์ครั้งสำคัญนี้ นอกจากมหาชนจะได้รับ ความประทับใจในลีลาการแสดงปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้ายังได้บรรลुकุณวิเศษ คือความสุขทางกายและทางใจอีกด้วย

ข้อความที่กล่าวมาข้างต้นนั้น พอสรุปสาเหตุที่แสดงปาฏิหาริย์ได้ดังนี้ :-

1. เพราะเห็นแก่ความอยาก
2. เพราะไม่ต้องให้ใครมาเหยียดหยาม
3. เพราะต้องการพิสูจน์ว่าพระอรหันต์มีจริงหรือไม่
4. เพราะต้องการสร้างฐานของพุทธศาสนาให้มั่นคง
5. เพราะต้องการรักษาเกียรติของพุทธศาสนาเอาไว้

เมื่อพวกเดียรถีย์นิครนถ์ มาท้าทายให้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์แข่งขันกัน พระองค์ทรงเห็นว่า ถ้าไม่ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์แล้ว พระพุทธศาสนา ก็อาจจะสิ้นสุดลงในคราวครั้งนั้น เพราะจะถูกพวกเดียรถีย์นำไปกล่าวโงะจันพุทธศาสนาต่าง ๆ นานา เมื่อ

¹⁰⁰ฉัพพรรณรังสี ได้แก่ รัศมีที่พวยพุ่งออกจากพระวรกายของพระพุทธเจ้า มี 6 ประการ คือ

1. นิล	สีเขียว	คือมีสีเหมือนดอกอัญชัน, ดอกผักตบ
2. पीด	สีเหลือง	คือมีสีเหมือนนพธูล, ดอกกรรมนิการ์
3. โลहित	สีแดง	คือมีสีเหมือนตะวันอ่อน, แผลงค่อมทอง
4. โอวาด	สีขาว	คือมีสีเหมือนแผ่นเงิน, ดาวประกายพรึก
5. มัญเชฐ	สีแสด	คือมีสีเหมือนหงอนไก่, มีสีแสดอ่อน
6. ประภัสสร	สีเลื่อมประภัสสร	เลื่อมพราย เหมือนแก้วผณี

(ดู ขุ.ปฎิ. อ. เล่ม 7 หน้า 1096)

เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเป็นความตายของศาสนาแล้ว พระองค์จึงทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์
ดังกล่าวมาแล้ว

1.17 มูลเหตุในการบัญญัติสิกขาบทห้ามสาวกแสดงอิทธิปาฏิหาริย์

การจัดระเบียบของทุกสังคม จำเป็นต้องอาศัยกฎหมาย จึงทำให้มีคำกล่าวที่ว่า
“มีสังคมที่ไหนมีกฎหมายที่นั่น” สังคมใดไร้กฎหมายสังคมนั้นจะมีแต่ความสับสนวุ่นวาย
และขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ด้วยเหตุนี้ ทุกสังคมจึงต้องมีกฎหมายเพื่อควบคุม
พฤติกรรมของคนในสังคมนั้น ๆ จะได้อยู่อย่างสันติสุข ข้อนี้เป็นฉันใด พระพุทธเจ้าก็
ฉันนั้น ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้มากมาย แต่ละสิกขาบทมีสาเหตุแตกต่างกันออกไปและ
พอสรุปสาเหตุเกี่ยวกับการบัญญัติสิกขาบทห้ามสาวกแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ไว้ 2 ประเด็น
คือ :-

1.17.1 ภิกษุชาววัชชีอวดอุตริมนุชยธรรม

1.17.2 บาตรไม้จันทน์แดงเป็นเหตุ

1.17.1 ภิกษุชาววัชชีอวดอุตริมนุชยธรรม

ก. ความหมายคำว่า อุตริมนุชยธรรม

คำว่า “อุตริมนุชยธรรม (บ. อุตฺตริมนุสฺสธมฺม) หมายถึง คุณวิเศษ หรือการ
บรรลุนิพพานอย่างสูงที่เกินปกติของมนุษย์สามัญชนจะทำได้ เช่น สมาธิ ฌาน สมาบัติ
มรรคผล” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายไว้ว่า อุตริมนุชยธรรม (น.)
หมายถึง คุณธรรมอย่างยอดเยี่ยมของมนุษย์ ได้แก่ ธรรมวิเศษ มีการสำเร็จฌาน สำเร็จมรรค
ผล เป็นต้น” ในขณะที่เดียวกัน สุทธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ได้กล่าวไว้ว่า อุตริมนุชยธรรม ก็
คือการแสดงตนเพื่ออวดอ้างความวิเศษซึ่งไม่มีจริงในตน ดังนั้นการที่บุคคลใดไม่ได้ปฏิบัติ
ธรรม แต่อวดอ้างว่าเป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ หรือแกล้งกระทำให้ผู้อื่นสำคัญผิดคิดว่ามี
ปาฏิหาริย์ ก็จัดเป็นการแสดงอุตริมนุชยธรรม”

¹¹¹ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พศ.2525, หน้า 954.

¹¹² สุทธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, ม.ป.ท., ม.ป.ม., หน้า 114.

สรุปได้ความว่า อุดมจริยธรรม หมายถึง การกล่าวอ้างตนว่าเป็นผู้วิเศษ เป็นผู้
 ได้ฌาน อภิญญา ทั้งที่ไม่มีในตนเอง การกล่าวอ้างอย่างนี้ นอกจากจะไม่เป็นปาฏิหาริย์
 ยังเป็นเหตุแห่งความเสื่อมศรัทธาและชักชวนให้คนเชื่ออย่างมงาย อาจทำให้เกิดโทษได้
 ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงทรงดำหนิผู้แสดงอุดมจริยธรรม และเพื่อความไม่ประมาททรง
 บัญญัติสิกขาบทห้ามสาวกกกล่าวอ้างอุดมจริยธรรม

ข. ค้นเหตุที่แสดงอุดมจริยธรรม¹¹³

เนื่องจากเมืองเวสาลี แคว้นวัชชี เกิดข้าวยากหมากแพงหาเลี้ยงชีพโดยฝืดเคือง
 ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาที่ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทา มีความคิดว่า เราทั้งหลายควรสามัคคีกันไว้แล้วจะ
 ทำอย่างไรต่อไป ลางพวกกล่าวว่า ควรช่วยงานชาวบ้าน ลางพวกกล่าวว่า ควรเป็นทูตทำ
 หน้าที่ส่งข่าวสาส์นดีกว่า อีกพวกหนึ่งกล่าวว่า สู้กล่าวอวดอ้างอุดมจริยธรรมแข่งกัน
 และกันแก่ชาวบ้านไม่คิดออกหรือ?

ในที่สุดก็ตกลงยอมรับมติการแสดงอุดมจริยธรรม ภิกษุชาววัชชีก็อาศัยการ
 แสดงอวดอุดมจริยธรรมเลี้ยงชีพ ทำให้ร่างกายมีอินทรีย์ผ่องใส มีหน้าสดชื่นแจ่มใส
 แต่ภิกษุทั้งหลายที่จำพรรษาในทิศทั้งหลายล้วนมีผิวพรรณชุ่มผอม มีเนื้อตัวสะพรังด้วย
 เส้นเอ็น

พอจำพรรษาครบไตรมาส ภิกษุทั้งหลายแต่ละทิศก็ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระ
 องค์ทรงปราศรัยกับภิกษุทั้งหลาย และจึงตรัสถามภิกษุผู้จำพรรษาฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทาว่า ดู
 ก่อนภิกษุทั้งหลาย ร่างกายของพวกเธอยังพอกทนได้หรือ? พวกเธอเป็นผู้พร้อมกัน ร่วมใจ
 กัน ไม่วิวาทกัน อยู่จำพรรษาอย่างผาสุก และไม่ลำบากด้วยอาหารบิณฑบาตดอกหรือ?

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ยังพอกทนได้ พระเจ้าข้า พระองค์ตรัสถามต่อไปอีก
 ว่า พวกเธอย่อมอยู่สุขสบาย ด้วยวิธีการอย่างไร? ภิกษุเหล่านั้นก็กราบทูลเนื้อความนั้นให้
 พระองค์ทรงทราบความเป็นจริง พระองค์ตรัสถามอีกว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลายคุณวิเศษของ
 พวกเธอนั้นมีจริงหรือ?” ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “ไม่มีจริง พระเจ้าข้า”

¹¹³ วิ. 1/ 227 - 270 / 387.

เมื่อพระองค์ทรงทราบความจริง เกรงว่าจะเป็นพิษเป็นภัย เป็นที่ครหานินทาของผู้อื่นได้ เพื่อความปลอดภัย จึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามสาวกแสดงอุตริมนุชยธรรมที่ไม่มีจริงในตัวตน¹

ค. บทลงโทษ

การอวดอ้างคนอื่น โดยที่ตนเองไม่มีคุณวิเศษอะไรเลย คือมีเจตนาหลอกลวงต้องอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุดังหลักฐานในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ว่า

อนึ่ง ภิกษุใดไม่รู้ (แต่) กล่าวอวดอุตริมนุชยธรรม อันเป็นความรู้ ความเห็นอย่างประเสริฐ อย่างสามารถน้อมเข้ามาในตนว่า ข้าพเจ้ารู้เช่นนั้น ข้าพเจ้าเห็นเช่นนั้น ครั้นต่อมา ผู้ใดผู้หนึ่ง ถือเอาตามก็ดี ไม่ถือเอาตามก็ดี เป็นอันต้องอาบัติ มุ่งความหมองจืด จะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า แน่ะท่าน ข้าพเจ้าไม่รู้เช่นนั้น ได้กล่าวว่ามี เห็นอย่างนั้น ได้กล่าวว่ามี ได้พูดพล่อย ๆ เป็นเท็จเปล่า ๆ แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสงวนาสมิได้”

ที่กล่าวมานี้ สรุปว่าผู้ใดที่ไม่มีคุณวิเศษอะไรเลย แต่อวดอ้างตนเองว่าเป็นพระโสดาบัน ได้ปฐมฌาน ได้อภิญญา เป็นต้น ทั้ง ๆ ที่ไม่มีอยู่จริงในตน ผู้กล่าวอ้างเช่นนี้ต้องอาบัติปาราชิก ในทำนองเดียวกัน คัมภีร์วินัยปิฎก มหาวิภังค์ กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

เมื่อออกพรรษาแล้ว ภิกษุแต่ละทิศได้เฝ้าพระพุทธเจ้าเหมือนนัยก่อนข้อความตอนหนึ่ง พระองค์ตรัสถามภิกษุผู้จำพรรษาที่แม่น้ำวัดคุมทาวว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน มีอินทรีย์ศิวพรรณผ่องใสยิ่งนัก ด้วยวิธีการอย่างไร? ภิกษุเหล่านั้นได้กราบทูลเนื้อความให้พระองค์ทราบตามความเป็นจริง จึงตรัสถามอีกว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คุณวิเศษของเธอนั้น มีจริงหรือไม่? ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า มีจริง พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อทราบเรื่องทั้งหมดทรงดำหนิว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุไร พวกเธอจึงได้กล่าวชมอุตริมนุชยธรรมของกัน

¹¹⁴ วินย. มหา. 1 / 231 / 393

และกันแก่กฤษ์สั เพราะเหตุแห่งท้องเล่า? การกระทำของเธอนั้น ย่อม
ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใส หรือเลื่อมใสยิ่งของชนที่เลื่อมใสแล้ว”¹¹⁵

ด้วยเหตุดังกล่าว พระองค์ไม่ประสงค์ให้ภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อวดชาวบ้าน
เพราะเห็นแก่ความอยาก เหมือนกับสตรีที่เปิดผศของลับให้ชายอื่นดู เพราะเห็นแก่เงินทอง
จึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไว้

การกล่าวอ้างคุณวิเศษจะมีจริงหรือไม่จริง พระองค์ห้ามผู้กล่าวอ้าง ได้คุณ
วิเศษจริงๆ ถ้าพูดอวดหรือบอกเล่าแก่ชาวบ้าน หรือผู้ใดผู้หนึ่งที่มีโชภิกษุหรือภิกษุก็ไม่
พ้นความผิด แต่ปรับโทษสถานเบา คืออาบัติปาจิตตีย์ ดังคำว่า “อนึ่ง ภิกษุใด อวด
อุตริมนุสสรธรรมแก่อนุปสัมบัน เป็นอาบัติปาจิตตีย์เพราะมีจริง”¹¹⁶

1.17.2 บาตรไม้จันทน์แดงเป็นเหตุ

เรื่องบาตรไม้จันทน์เป็นต้นเหตุนี้ มีเรื่องเล่าว่า เศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์
ต้องการพิสูจน์ดูว่า ในโลกนี้มีพระอรหันต์หรือไม่? จึงให้นำบาตรไม้จันทน์แดงไปแขวน
ไว้ที่ปลายไม้ไผ่ และประณามว่า ถ้าพระอรหันต์มีจริง ขอให้เหาะเอาบาตรนี้ไปภายใน 7
วัน

ปรากฏว่าวันที่ 7 พระปิณโฑลภารทวาชะได้เหาะขึ้นไปเอาบาตรนั้นเวียนไป
รอบเมืองราชคฤห์ 3 รอบ สร้างความพอใจให้เกิดขึ้นแก่เศรษฐีและชาวเมืองเป็นอย่างยิ่ง
พอได้เวลาอันสมควร พระเถระก็กลับวัด ประชาชนทราบข่าวก็พากันติดตามพระเถระไป
วัดด้วย ส่งเสียงดังจนถึงพระกรรม (หู) ของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสถามว่า
อานนท์ นั่นเสียงใคร? พระอานนท์ก็กราบทูลความจริงให้พระองค์ทราบ

จากนั้น พระองค์จึงรับสั่งให้พระปิณโฑลภารทวาชะเข้าเฝ้า แล้วตรัสถามว่า
จริงอย่างนั้นหรือ? กราบทูลว่า จริงอย่างนั้นพระเจ้าข้า” พระองค์ทรงติเตียนพระเถระ

¹¹⁵ วิ. 2 / 305 / 371-372.

¹¹⁶ วิ. 2 / 305 / 372.

¹¹⁷ วิ. 7 / 29 - 33 / 11 - 13.

แล้วรับสั่งให้ทำลาขบาตรนั้นให้เป็นชิ้นน้อยชิ้นใหญ่ รับสั่งให้ประทานแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อประโยชน์แก่นักบวชสมณสาธา แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อต้องการมิให้ทำปาฏิหาริย์”

พระองค์ทรงเห็นโทษว่า การแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ บางครั้งอาจเป็นอันตรายต่อพระพุทธศาสนา จึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามสาวกแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้แก่ประชาชนดู

พระองค์ทรงกำหนดผู้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เพราะการกระทำเช่นนั้นมิใช่กิจของสมณะ ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส และไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสยิ่งของคนที่ยังเลื่อมใสแล้ว โดยทรงแสดงโทษว่าไม่สมควรแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นอันเกินวิสัยของสามัญชน เพราะเห็นแก่บาตรที่เป็นของมีค่าต่ำ ทรงเปรียบเทียบการกระทำเช่นนั้นว่า เป็นเสมือนสตรีที่เปิดเผยอวัยวะที่พึงสงวนให้เขาดูเพราะเห็นแก่เงินทอง”

พระองค์ทรงมองเห็นว่า การแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ บางครั้งอาจเป็นอันตรายต่อพระพุทธศาสนาได้ อาจเป็นช่องทางที่คนนอกศาสนามาดำเนินได้ ด้วยเหตุนี้เองจึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามสาวกมิให้แสดงอิทธิฤทธิ์แก่ประชาชน และทรงปรับโทษ (อาบัติ) ไว้ด้วย ภิกษุใดแสดงอิทธิฤทธิ์ ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏ ดังหลักฐานว่า “ดูก่อนก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นธรรมอันยวดยิ่งของมนุษย์แก่พวกกฤหัสถ์ รูปใดแสดง ต้องอาบัติทุกกฏ”¹¹⁸

1.18. ข้อดี และข้อเสียของการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์

พระพุทธเจ้าไม่โปรดปาฏิหาริย์สองข้อแรก คือ อิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ ทรงโปรดข้อสุดท้าย คือ อนุศาสนีปาฏิหาริย์ เพราะทำให้บุคคลเข้าถึงแก่นแท้ของศาสนาได้ แต่มหาชนกลับชอบอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นกากหรือเปลือกนอกของศาสนา เมื่อคนส่วนมากชอบอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ชอบความมหัศจรรย์ตื่นตื่นหวาดเสียว ผู้แสดงจึง

¹¹⁸ วินย. 7/33/13, ธรรมบทแปล ภาค 6, หน้า 110.

¹¹⁹ วิ. 7/33/13.

¹²⁰ แหล่งเดิม.

ต้องแสดงอิทธิฤทธิ์เพื่อเอาใจคนเหล่านั้น ยิ่งแสดงได้มาก ก็ยังมีคนศรัทธามากจนความศรัทธานั้นกลายเป็นโมหะสำคัญผิดคิดว่า ผู้แสดงปาฏิหาริย์สามารถคลบ้นดาลทุกสิ่งที่ต้องการได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ การแสดงปาฏิหาริย์จึงมีทั้งข้อดีและข้อเสียซึ่งจะกล่าวต่อไป

1.18.1 ข้อดีของอิทธิปาฏิหาริย์

การแสดงปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า และเหล่าสาวก โดยเฉพาะการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ และอาเทศนาปาฏิหาริย์ เพื่อชักนำเข้าสู่อนุศาสน์ปาฏิหาริย์ โดยมีอนุศาสน์ปาฏิหาริย์เป็นเป้าหมาย และจบลงด้วยอนุศาสน์ปาฏิหาริย์มีแต่ผลดีต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้:-

1. ทำให้ประชาชนเลื่อมใสศรัทธาในศาสนายิ่งขึ้น
2. ทำให้ประชาชนที่ไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส
3. ทำให้ประชาชนสนใจประพฤติปฏิบัติมากขึ้น
4. สามารถช่วยกู้เกียรติของพุทธศาสนาเอาไว้ได้
5. สามารถบรรลุคุณธรรมชั้นสูงได้
6. สามารถข่มกิเลสได้

1.18.2 ข้อเสียของอิทธิปาฏิหาริย์

การแสดงปาฏิหาริย์เป็นผลดีทั้งผู้แสดงและผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้และทั้งนั้นขึ้นอยู่กับผู้แสดงว่าเป็นปุถุชนหรือพระอรหันต์บุคคล ถ้าผู้แสดงปาฏิหาริย์ตัดกิเลสได้ไม่หมด มักแสดงเพื่อหวังผลตอบแทน เพื่อตอบสนองความต้องการของคน เพื่อเป็นสะพานทอดไปสู่ชื่อเสียงและลาภสักการะ ถือได้ว่าผู้นั้นปฏิบัติผิดในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ ข่อมมีอกุศลเจตนาอย่างแน่นอน เมื่อเป็นเช่นนี้ การแสดงปาฏิหาริย์มีแต่ข้อเสีย ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้:-

1. เป็นเหตุให้บัญญัติสิกขาบทห้ามสาวกแสดงอิทธิปาฏิหาริย์
2. ทำให้คนตกเป็นทาสของความอยาก
3. ไม่สามารถปฏิบัติเพื่อบรรลุคุณธรรมที่สูงได้
4. ไม่ช่วยให้หลุดพ้นจากอำนาจกิเลส และกองทุกข์ได้
5. ถูกตำหนิว่าเป็นผู้ตกอยู่ใต้อำนาจแห่งความอยาก
6. ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสศรัทธา

1.19. โทษและประโยชน์ของการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์

การแสดงปาฏิหาริย์จะมีโทษหรือมีประโยชน์นั้นขึ้นอยู่กับผู้แสดงว่าจะแสดงปาฏิหาริย์ประเภทใด 2 ข้อแรกนั้นมีทั้งคุณและโทษ ส่วนอานุสาสนีปาฏิหาริย์มีแต่ประโยชน์แต่ต้องขึ้นอยู่กับผู้แสดงว่ามีความรู้และความเชี่ยวชาญในการแสดงขนาดไหน

1.19.1 โทษของการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์

ที่พระองค์ไม่ทรงโปรดให้ภิกษุสาวกแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เพราะเกรงว่า เมื่อแสดงปาฏิหาริย์ชนิดนี้ จะไปตรงกับวิชาของชาวบ้านที่เรียกว่า คันทริวิทชา และไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใส เพราะนักพรตดาบส ฤๅษี ตลอดจนถึงนักมายากลในสมัยนั้นก็ทำได้ ดังหลักฐานในทีฆนิกาย สีลขันธวรรค กล่าวไว้ว่า

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ สวนมะม่วงของปาวาริกเศรษฐี เขตเมืองนาลันทา มีบุตรคฤหบดีชื่อเกวัญ ได้เข้าไปเฝ้าแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมืองนาลันทาเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพย์ สินและผู้คนล้วนแล้วแต่เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคเป็นทุนอยู่แล้ว ขอพระองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุสักรูปหนึ่ง กระทำอิทธิปาฏิหาริย์อันเป็นธรรมที่ขวดยิ่งของมนุษย์เถิด เมื่อเป็นเช่นนี้ได้ ชาวเมืองนาลันทาจะเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคเป็นอย่างยิ่ง สุดที่จะประมาณ

พระองค์ตรัสว่า ลูก่อนเกวัญ เราตถาคตมิได้แสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายว่า มาเถิดภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงกระทำอิทธิปาฏิหาริย์อันเป็นธรรมที่ขวดยิ่งของมนุษย์ แก่คฤหัสถ์ผู้นั่งชาวห่มขาว ดังนี้

พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธอยู่อย่างนั้น ในที่สุดจึงนำเอาเรื่องปาฏิหาริย์ 3 อย่างมาตรัสแก่เกวัญว่า ลูก่อนเกวัญ ปาฏิหาริย์ 3 อย่างนี้ เราตถาคตได้กระทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองและจึงประกาศให้รู้ คือ อิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์ และอานุสาสนีปาฏิหาริย์

ก็ อิทธิปาฏิหาริย์เป็นอย่างไร

ดูก่อนแก้วัญญ์ ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงได้หลายอย่าง เช่น คนเดียวทำเป็นหลายคนก็ได้ เหาะไปในอากาศก็ได้ เป็นต้น ขณะนั้นมีชายคนหนึ่งเห็นภิกษุผู้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ผู้ได้หลายอย่างเช่นนั้น ก็มีความเลื่อมใส จึงไปบอกเรื่องนั้นกับเพื่อนอีกคน เพื่อนคนนั้นรับฟัง แต่ไม่เชื่อฟัง ย้อนพูดกับชายคนแรกว่า ท่าน มีวิชาอยู่อย่างหนึ่ง ชื่อว่า คันธารีวิทยา ภิกษุนั้นแสดงได้คงใช้วิชานี้อย่างแน่นอน (ไม่น่าอัศจรรย์เลยมิใช่หรือ)

ในขณะที่เดียวกัน ผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ไม่สามารถบรรลุคุณธรรมชั้นสูงได้ และหลุดพ้นจากกิเลสและกองทุกข์ได้ โดยแยกเป็นประเด็นที่สำคัญดังนี้

1. ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใส
2. ไม่สามารถบรรลุคุณธรรมชั้นสูงก็ได้
3. ไม่สามารถหลุดพ้นจากกิเลสและกองทุกข์ได้
4. ถูกตำหนิตีเดียจากผู้ไม่เชื่อ
5. ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสยิ่งของผู้ที่เลื่อมใสแล้ว

1.19.2 ประโยชน์ของอิทธิปาฏิหาริย์

จุดประสงค์ของพระพุทธเจ้าที่ทรงตั้งพุทธศาสนาขึ้นมา มีจุดมุ่งหมายเพื่อมิให้มนุษย์มองเห็นคุณค่าของศาสนาแค่เปลือกนอก ทรงสถาปนาศาสนาพุทธขึ้นมาเพื่อให้มนุษย์มองเห็นคุณค่าของศาสนาที่สูงเด่น ประเสริฐ บริสุทธิ์ สว่าง สะอาด และสงบ พระองค์ทรงต้องการผลักดันให้มนุษย์หลุดพ้นจากการหมกมุ่นอยู่ในอิทธิปาฏิหาริย์ที่เจือด้วยกิเลส เพราะการที่มนุษย์แสดงฤทธิ์ได้ ไม่ได้หมายความว่าผู้นั้นจะเป็นผู้วิเศษ อิทธิปาฏิหาริย์ไม่มีส่วนช่วยในการทำให้กิเลสของผู้นั้นเบาบาง และหลุดพ้นจากวิญญูสงสารได้ พอสรุปประโยชน์ของการแสดงปาฏิหาริย์ได้ดังนี้

1. เป็นอุบายดึงดูความสนใจ
2. เป็นที่เลื่อมใสของผู้พบเห็น
3. เป็นที่เลื่อมใสยิ่งของผู้ที่เลื่อมใสแล้ว

4. เป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่ง
5. เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจ
6. สามารถแก้ไขสถานการณ์ฉับไวทันได้
7. สามารถกำจัดศัตรูคือกิเลสได้
8. สามารถกำจัดข้าศึกศัตรูภายนอกได้
9. เป็นการสอนให้พึ่งตนเอง
10. ทำให้คนตื่นตัวหันมาปฏิบัติธรรมมากขึ้น
11. สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนได้
12. ทำให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดได้

2. อาเทศนาปาฏิหาริย์

อาเทศนาปาฏิหาริย์ แปลว่าปาฏิหาริย์คือการดักใจ สามารถบอกสภาพจิต ความคิด และอุปนิสัยได้อย่างถูกต้อง พระองค์ทรงมีหลักการคือคำสอนและวิธีการ ความมหัศจรรย์อย่างหนึ่งที่ปรากฏในพระวินัย ก็คือพระพุทธศาสนาสอนให้คนทำดี แต่ไม่สอนให้ติดอยู่ในความดี ทั้งยังสอนสูงขึ้นไปอีก พระองค์ไม่ได้ตรัสเพียงคำว่า “จงทำดี อย่าทำความชั่ว” ทรงสอนให้พัฒนาจิต ยกกระดับความคิดให้สูงขึ้น ที่เรียกว่า “สจิตตปริโยทปน” (ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส) เพียงหลักสำคัญแค่นี้ยังทำไม่ได้ แล้วจะไปหวังความอัศจรรย์ที่ไหนอีก พระองค์ทรงมีปาฏิหาริย์ครบทั้งสามประเภท แต่ไม่ทรงประสงค์จะทรมาณใคร ด้วยฤทธิ์แลการทวยใจ ในส่วนของอาเทศนาปาฏิหาริย์ที่จะกล่าวถึงมี 6 ประเด็นดังนี้

- 2.1 การประกอบรูปศัพท์อาเทศนาปาฏิหาริย์
- 2.2 วิเคราะห์ความหมายตามรูปศัพท์
- 2.3 ลักษณะของคำว่าอาเทศนาปาฏิหาริย์
- 2.4 ข้อดีและข้อเสียของอาเทศนาปาฏิหาริย์
- 2.5 โทษและประโยชน์ของอาเทศนาปาฏิหาริย์
- 2.6 ข้อแตกต่างระหว่างอิทธิปาฏิหาริย์กับอาเทศนาปาฏิหาริย์

2.1 การประกอบรูปศัพท์ "อาเทศนา"

คำว่า "อาเทศนา" แยกออกเป็น 2 คำ คือ อาเทศนา + ปาฏิหาริย์ เฉพาะคำว่า อาเทศนา ยังสามารถแยกได้อีก 2 คำ คือ อา [แปลว่า ทัว ยิง กลับ ความ] "อาเทศนา" แปลว่า การระงู การอ้าง การทวยใจ การสำแดง ชีบ่ง หรือปรากฏชัด¹²¹ ในขณะที่เดียวกันยังแปลว่า การชี้บอก การคาดคะเน การพยากรณ์¹²²

คำว่า "เทศนา" มาจาก ทิสฺ ลง ยุ ปัจจยในนามกิตก์ แปลง ยุ เป็น อน = เทศน เป็นนามอดีตติลลิ่ง จึงมีรูปเป็น "เทศนา" ทางไวยากรณ์ เรียกว่า กริยานาม

นักปราชญ์ทางศาสนา ให้ความหมายของ ทิส ไว้หลายทัศนะด้วยกัน เช่น พระวิสุทธิธารมหาระ ให้ความหมายว่า เฟ่งมอง เบียดเบียน เกลียดชัง ให้ ให้รู้ กล่าว สวด แสดง ปรากฏ ถือเอา ยึดถือ ระวัง ป้องกัน จัดแจง ตระเตรียม¹²³ ที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นความหมายของ ทิส ทั้งสิ้น และยังมีอีกรากศัพท์หนึ่ง คือ ทิสฺ มีอรรถว่า แปลง เทศนา แสดง บรรยาย ชี้แจง แดง โดยยกตัวอย่างศัพท์ว่า เทเสติ เทสยติ เทสโก เทเสดา เทสิโต เทศนา¹²⁴

ผู้วิจัยเห็นว่า ความหมายของทั้งสองธาตุ น่าจะมาจากธาตุตัวเดียวกัน เพราะวิเคราะห์ดูตามรูปศัพท์ เทเสติ เทสโก และเทศนา จึงมั่นใจว่า เป็นธาตุเดียวกันแต่เขียนคนละรูป อย่างไรก็ตาม เฉพาะ ปทิส นอกจากจะมีความหมายตามรูปศัพท์แล้ว เมื่อมีอุปสรรคนำหน้าก็จะมี ความหมายแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับอุปสรรคตัวนั้น ๆ เช่น ปเทศ (ประเทศ, บ้านเมือง), อุปเทศ (การแนะนำ) และอาเทศนา (การชี้แจง) ฯลฯ

¹²¹ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), หน้า 462.

¹²² Rhys Davids, T.W. & Stede William, หน้า 534.

¹²³ พระวิสุทธิธารมหาระ, หน้า 198-199.

¹²⁴ แหล่งเดิม, หน้า 197.

2.2 วิเคราะห์ความหมายตามรูปศัพท์

คำว่า "อาเทศนาปาฏิหาริย์" หมายถึง การทายใจได้เป็นอัศจรรย์ เฉพาะคำว่า "อาเทศนา" แปลว่า การทายใจ หรือ ดักใจ โดยถือเอาเนื้อความตามคำบาลีว่า อิธ ภิกขเว เอกจุใจ นิมิตฺเตน อาทิสติ¹²⁵ คัมภีร์อรธกถาได้แปลความหมายคำนี้ว่า "การดักใจ" เช่นเดียวกับ คำบาลีว่า อาทิสฺสนวเสน อาเทศนา¹²⁶ (แปลว่า ชื่อว่า อาเทศนา ด้วยอำนาจแห่งการดักใจ) เมื่อ วิเคราะห์ความหมายเฉพาะคำว่า อาเทศนา ดูเหมือนจะมีความหมายไม่พิสดารนัก พอถูกนำไปใช้เป็นบทหน้าของคำอื่น เช่น คำว่า อาเทศนาปาฏิหาริย์ ด้วยเหตุนี้ Rhys Davids จึงกล่าวว่า เฉพาะคำบาลีว่า อาเทศนาปาฏิหาริย์ หมายถึง ความสามารถอย่างอัศจรรย์ ในการอ่านจิตใจ หรือทายนิสัยคนอื่นได้¹²⁷

คำว่า "อาเทศนาปาฏิหาริย์" ตามหลักพระพุทธศาสนาที่แท้จริง มิใช่เพียงแค่ ดักใจคนอื่นได้เท่านั้น ยังหมายถึงการกำจัดกิเลสได้อีกด้วย และที่สำคัญผู้แสดงนั้นจิตใจต้องบริสุทธิ์ไม่ขุ่นมัว สมดังพระบาลีบทหนึ่งว่า "เนกขมฺมํ อิชฺฌตฺติ อิทฺธิ กามจฺจนฺทํ ปฏฺิ-หฺรตฺติ ปาฏิหาริย์ เย เตน เนกขมฺมเณ สมนฺนาคตา สพุเพ เต วิสุทฺธิจิตฺตา อนาวิลสงฺกปฺปาติ อาเทศนาปาฏิหาริยานิ" (แปลว่า เนกขัมมะชื่อว่าฤทธิ์ เพราะอรรธว่าข้อมสำเร็จ เนกขัมมะชื่อปาฏิหาริย์ เพราะอรรธว่าข้อมกำจัดกามฉันทะได้ ชนเหล่าใดประกอบด้วยเนกขัมมะนั้น ชนเหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้มีจิตบริสุทธิ์ มีความดำริไม่ขุ่นมัว เพราะฉะนั้น เนกขัมมะ จึงชื่อว่า อาเทศนาปาฏิหาริย์)¹²⁸

¹²⁵ พุ.ปฎิ. 31/30/436 (ฉบับมหาจุฬาฯ).

¹²⁶ พุ.ปฎิ. อ. หน้า 797.

¹²⁷ Rhys Davids, หน้า 534.

: Only in phrase Adesanapatihariya trick or marvellous ability of mind-reading or quessing other people character

¹²⁸ พุ.ปฎิ. 31/722/443.

กล่าวโดยสรุป การทลายใจหรือดึงใจผู้อื่นได้นั้น เป็นการใช้พลังจิตอย่างหนึ่ง ที่เกิดขึ้นจากการฝึกฝนจนสามารถรับรู้สภาพจิตของผู้อื่นได้

2.3 ลักษณะของคำว่า อาเทศนาปาฏิหาริย์

คำว่า “อาเทศนาปาฏิหาริย์” นักปราชญ์ให้ความหมายไว้มากมาย ซึ่งเหมือนกัน และแตกต่างกันออกไปตามแนวความคิดและประสบการณ์ของแต่ละท่าน พระเทพเวทีให้ความหมายไว้ว่า อาเทศนาปาฏิหาริย์ แปลว่า ปาฏิหาริย์ คือการทลายใจ รอบรู้กระบวนการของจิตจนสามารถกำหนดบอกสภาพจิต ความคิด อุปนิสัยได้ถูกต้องเป็นอัศจรรย์¹²⁹

ทฤษฎีทางพระพุทธศาสนาให้ความหมายไว้ว่า

ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมทลายใจตามเหตุที่กำหนดว่า ใจของท่านเป็นอย่างนี้ ใจของท่านเป็นประการนี้ จิตของท่านเป็นดังนี้ ถึงแม้ภิกษุนี้จะทลายใจเป็นอันมาก การทลายใจนั้นก็คงเป็นอย่างนั้น ไม่เป็นอย่างอื่น ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ส่วนภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ ไม่ทลายใจตามเหตุที่กำหนดเลย แต่เมื่อได้ฟังเสียงของมนุษย์ก็ดี ของอมนุษย์ก็ดี หรือของเทวดาก็ดี ก็ทลายใจได้ว่า ใจของท่านเป็นอย่างนี้ ใจของท่านเป็นประการนี้ จิตของท่านเป็นดังนี้ ถึงแม้ภิกษุนั้นจะทลายใจเป็นอันมาก การทลายใจนั้นก็คงเป็นอย่างนั้นไม่เป็นอย่างอื่น¹³⁰

กัมภีร์ที่ฉนิกาย สีลขันธวรรค ได้กล่าวเพิ่มเติมข้อความบางตอนว่า

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ทายใจทลายความรู้สึกลงในใจ ทายความนึกคิด ทายความไตร่ตรองของสัตว์อื่น บุคคลอื่นได้ว่า เขาต้องคิดอย่างนั้นอย่างนี้ เขามีความรู้สึกลักษณะอย่างนี้ เป็นต้น ถ้ามีชายคนใดคนหนึ่งบอกเพื่อนดังกล่าวแล้วนั้น เขามอบรับฟัง แต่ไม่มีความเชื่อถือ

¹²⁹ พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 113.

¹³⁰ พ.ปฎิ. 31/720/442-443 อ.ต.ก. 20/500/205 ที่.ปา. 11/78/92-93.

ถ้าเขาซ่อนพูดเช่นนั้นอีกว่า ภิกษุรูปนั้นใช้วิชาชื่อ มณิกา¹³¹ ทายใจดักใจได้ต่าง ๆ ฯลฯ เราตถาคตได้สังเกตเห็นโทษอยู่อย่างนี้แล จึงอธิษฐานคร่ำครวญไม่ทรงโปรดการแสดงอาเทศนาปาฏิหาริย์¹³²

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปความหมายได้ว่า "อาเทศนาปาฏิหาริย์" หมายถึงการทายใจของผู้อื่นได้เป็นอัศจรรย์ คุณสมบัติพิเศษเช่นนี้จะเกิดขึ้นแก่ผู้ฝึกฝนจิตจนมีความชำนาญ เมื่อมีความชำนาญแล้วจะใช้พลังจิตเพื่อพิจารณากระบวนการของจิตจนสามารถกำหนดอาการบอกถึงสภาพจิต ความคิดอุปนิสัยบารมีธรรมของบุคคลและสัตว์ชนิดอื่นได้เป็นอัศจรรย์

คำว่า "อาเทศนาปาฏิหาริย์" คัมภีร์พระไตรปิฎกได้ปรากฏอยู่หลายแห่ง ได้แสดงลักษณะความหมายไว้ว่า ผู้ปฏิบัติถึงขั้นได้ฌานอภิญญาข้อมสามารถทายใจ หรือรอบรู้กระบวนการของจิต สามารถบอกสภาพของจิต อุปนิสัยได้อย่างถูกต้อง เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ใจยิ่งนัก ดังหลักฐานในขุททกนิกาย ปฏิสัมภทวารคคว่า

ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ ข้อมทายใจตามเหตุที่กำหนดว่า ใจของท่านเป็นอย่างนี้ ใจของท่านเป็นประการนี้ จิตของท่านเป็นดังนี้ ถึงแม้ภิกษุนี้ทายใจเป็นอันมาก การทายใจนั้นก็คงเป็นอย่างนั้น ไม่เป็นอื่น คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ส่วนภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ ไม่ทายใจตามเหตุที่กำหนดเลย แต่เมื่อได้ฟังเสียงของมนุษย์ก็ดี อมนุษย์ก็ดี ของเทวดาก็ดี ก็ทายใจได้ว่า ใจของท่านเป็นอย่างนี้ ใจของท่านเป็นประการนี้ จิตของท่านเป็นดังนี้ ถึงแม้ภิกษุนี้ทายใจเป็นอันมาก การทายใจนั้นก็คงเป็นอย่างนั้น ไม่เป็นอย่างอื่น

ว่า คัมภีร์ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ได้กล่าวเพิ่มเติมข้อความบางตอน ดังพระบาลี

¹³¹ คำว่า มณิกา เป็นชื่อวิชาอาคมชนิดหนึ่งในครั้งโบราณ ที่ชื่อว่า จินตมณี เพราะถ้าผู้ใดมีวิชานี้ สามารถทายใจบุคคลอื่นและสัตว์อื่นได้.

¹³² ที.สี. 9/340/348-349.

อิธ ภิกขุ ปรจิตตานํ ปรปุคคลานํ จิตตมปิ อาทิสต์ เจตสิกมปิ อาทิสต์
 วิตกกิตมปิ อาทิสต์ วิจารณ์มปิ อาทิสต์ เอวมปิ เต มโน อิตตมปิ เต มโน อิติปิ
 เต มโน

คเมณํ อญญตโร สทฺโธ ปสนฺโน ปสฺสติ ตํ ภิกขุ ปรสฺตตานํ ปรปุคคลานํ
 จิตตมปิ อาทิสฺนตํ เจตสิกมปิ อาทิสฺนตํ วิตกกิตมปิ อาทิสฺนตํ วิจารณ์มปิ
 อาทิสฺนตํ เอวมปิ เต มโน... คเมณํ โส สทฺโธ ปสนฺโน อญฺญตรสฺส อสฺสทฺทสฺส
 อปฺปสนฺนสฺส อาโรเจสิ อจฺจริยํ วัต โภ อพฺภูตํ วัต โภ สมณสฺส มหิทฺธิกา
 มหานุภาวตา...

คเมณํ โส อสฺสทฺโธ อปฺปสนฺโน ตํ สทฺธํ ปสนฺนํ เอวํ วเทยฺย อคฺคิ โข โภ
 มณิกา นาม วิชฺชา ตาว โส ภิกขุ ปรสฺตตานํ ปรปุคคลานํ จิตตมปิ อาทิสต์...

แปลว่า

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ย่อมทลายใจ ทายความรู้สึกในใจ ทายความนึกคิด
 ทายความตรองของสัตว์อื่น ของบุคคลอื่นได้ว่า ใจของท่านเป็นอย่างนี้ ใจของ
 ท่านเป็นไปโดยอาการนี้ จิตของท่านเป็นดังนี้

เพราะเหตุนั้น ผู้ใดผู้หนึ่งมีศรัทธาเลื่อมใส เห็นจิตผู้หนึ่ง ทายใจ ทายความ
 รู้สึกในใจ ทายความนึกคิด...ว่าใจของท่านเป็นอย่างนี้... ครั้นแล้ว เขาได้บอก
 แก่ผู้ไม่ศรัทธาคนหนึ่งว่า อัศจรรย์จริงหนอท่าน ไม่เคยมีมาเลยท่าน ความที่
 สมณะมีฤทธิ์มาก ความที่สมณะมีอานุภาพมาก

ผู้ไม่มีศรัทธาเลื่อมใส นั้น ทั้งกล่าวกะเขาว่า ท่าน มีวิชาอย่างหนึ่ง ชื่อว่า
 มณิกา ภิกษุรูปนั้น ทายใจ ทายความรู้สึกในใจ ทายความนึกคิด ทายความ
 ไตร่ตรองของสัตว์อื่น ของบุคคลอื่นได้ ด้วยวิชาชื่อมณิกานั้น¹³³

¹³³ ที.สี. 9/340/348.

2.4 ข้อดีและข้อเสียของการแสดงอาเทศนาปาฏิหาริย์

2.4.1 ข้อดี

จุดมุ่งหมายของการแสดงอาเทศนาปาฏิหาริย์ ของผู้ที่หมดกิเลสแล้ว มีแต่ผลดี ทั้งผู้แสดงและผู้เกี่ยวข้อง เพราะเป็นการแสดงที่มุ่งประโยชน์ส่วนรวม โดยไม่หวังผลตอบแทน ถ้าเป็นการแสดงเพื่อชักนำเข้าสู่อนุศาสนาปาฏิหาริย์ จะมีผลดีต่อตนเองและต่อพระพุทธศาสนา

2.4.2 ข้อเสีย

การแสดงปาฏิหาริย์จะเป็นผลดีหรือผลเสียนั้น ขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้แสดงด้วย ถ้าผู้แสดงเป็นปุถุชนจะเป็นผลเสียอย่างมาก เพราะผู้แสดงจะใช้วิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อตอบสนองความต้องการของคนเป็นสะพานทอดไปสู่ชื่อเสียงและลาภสักการะ

2.5 โทษและประโยชน์ของการแสดงอาเทศนาปาฏิหาริย์

2.5.1 โทษของอาเทศนาปาฏิหาริย์

สิ่งใดที่มีประโยชน์ย่อมมีโทษอย่างมหันต์ ถ้าไม่รู้จักใช้หรือใช้ไม่ถูกวิธี ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามสาวกแสดงอาเทศนาปาฏิหาริย์ เพราะเกรงว่าเหล่าสาวกจะแสดงปาฏิหาริย์ชนิดนี้แก่ชาวบ้านมากเกินไป อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่จะนำไปสู่การดำเนินคดีจากชาวบ้านว่า ภิกษุรูปนั้นคงใช้วิทยาคม ที่ชื่อวามณิกาวิตยาอย่างแน่นอน จึงสามารถทลายใจลักษณะอุปนิสัยของคนและสัตว์ทั่วไปได้ ถ้าเป็นเช่นนั้นจริง การแสดงอาเทศนาปาฏิหาริย์ไม่น่าอัศจรรย์เลยมิใช่หรือ? ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “เราตถาคตได้สังเกตเห็นโทษอยู่อย่างนี้แล จึงอึดอัดไม่โปรดให้แสดงอาเทศนาปาฏิหาริย์ เพราะจะมีโทษดังกล่าวมาแล้ว”¹³⁴

สรุปโทษของอาเทศนาปาฏิหาริย์ ได้ดังนี้

1. ทำให้คนเพลิดเพลิมัวเมาเพื่อแสวงหาลาภสักการะ
2. ทำให้คนเพลิดเพลิมติดอยู่ในความประมาท
3. ทำให้คนเพลิดเพลิมลุ่มหลงและขัดขวางการฝึกฝนพัฒนาตนเอง

¹³⁴ ที.สี. 9/340/348.

4. ทำให้เป็นทาสของกิเลส ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือสนองความต้องการ

2.5.2 ประโยชน์ของอาเทศนาปาฏิหาริย์

ถ้าผู้แสดงอาเทศนาปาฏิหาริย์มีเจตนาใช้ปาฏิหาริย์เป็นอุบายดึงดูดความสนใจคนที่อยู่ห่างไกลคุณธรรมให้เข้ามาสู่คุณธรรม และใช้ปาฏิหาริย์ชนิดนี้เพื่อเป็นสะพานหรือบันไดนำพาดคนเข้าสู่อนุสาสนีปาฏิหาริย์ให้ก้าวหน้าไปในทางที่ถูก ไม่ขัดขวางการฝึกฝนและพัฒนาตนเองให้ดำรงอยู่ในศีล สมาธิ และปัญญา จะได้มีปัญญาดิคตตัวและพึ่งพาตนเองได้ เป็นการพัฒนาจิต ไม่ให้ติดแน่นอยู่กับปาฏิหาริย์ที่เจือปนด้วยอำนาจกิเลส จะได้ปัญญาที่ลอยเด่นเหนืออำนาจกิเลส

2.6 ข้อแตกต่างระหว่างอิทธิปาฏิหาริย์กับอาเทศนาปาฏิหาริย์

ความหมายของปาฏิหาริย์ทั้งสองอย่างตามที่กล่าวมาข้างต้นนั้น มีทั้งเหมือนกันและต่างกัน ที่เหมือนกันก็คือเป็นปาฏิหาริย์ที่สร้างความอัศจรรย์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้พบเห็น ส่วนข้อที่แตกต่างกัน มีดังนี้

ก. อิทธิปาฏิหาริย์

เป็นความอัศจรรย์ทางฤทธิ์ ถือว่าเป็นโลกียอภิญญาอย่างหนึ่ง ที่ผู้ปฏิบัติบำเพ็ญสมถกรรมฐานโดยใช้กสิณเป็นอารมณ์ เพราะสมาธิที่เกิดจากการเจริญกสิณภาวนาจะมีกำลังแรงกล้ายิ่งกว่าสมาธิที่เกิดจากการเจริญภาวนา โดยใช้อารมณ์กรรมฐานชนิดอื่น การแสดงฤทธิ์ ผู้แสดงต้องพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ โดยเฉพาะกายเป็นส่วนสำคัญ เพราะผู้แสดงต้องแสดงด้วยตนเอง แม้ว่าฤทธิ์จะเป็นผลพลอยได้จากการฝึกจิต แต่การใช้พลังจิตต้องอาศัยร่างกายเป็นส่วนช่วย อีกอย่างหนึ่ง อิทธิปาฏิหาริย์จะเกิดขึ้นแก่ผู้บำเพ็ญสมถกรรมฐานโดยใช้กสิณเป็นอารมณ์เท่านั้น จะไม่เกิดแก่ผู้บำเพ็ญกรรมฐานโดยใช้อารมณ์อื่น

ข. อาเทศนาปาฏิหาริย์

ปาฏิหาริย์นี้ ผู้แสดงจะใช้วิธีการทลายใจบุคคลอื่นและสัตว์อื่น โดยอาศัยสิ่งที่เป็นเครื่องหมายก็สามารถรู้ถึงความรู้สึก ความนึกคิด... ฯลฯ โดยเน้นที่จิตเป็นหลัก ส่วนวิธีการฝึกจิตก็เช่นเดียวกับอิทธิปาฏิหาริย์

กล่าวโดยสรุป ปาฏิหาริย์ทั้งสองนี้ไม่ช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องพ้นจากกิเลสและกองทุกข์ได้

3. อนุสาสนีปาฏิหาริย์

หมายถึงคำสอนที่เป็นอัศจรรย์ เป็นคำสอนที่แสดงความจริง เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจมองเห็นความจริงเป็นอัศจรรย์แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติได้ผลเป็นอัศจรรย์ เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นมีความอัศจรรย์อยู่ในตัว กลวิธีในการสอนและผลอันเกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามคำสอน คือผู้ปฏิบัติตามจะได้รับผลมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติ

เพราะธรรมชาติที่พระองค์ทรงประทานไว้นั้นเป็นของเที่ยงแท้แน่นอน ไม่มีใครจะบังคับให้เป็นไปอย่างอื่นได้ อย่างเช่นทรงสอนว่าความดีเป็นความสุข ความชั่วเป็นความทุกข์ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว จะเปลี่ยนให้เป็นอย่างอื่นไม่ได้ ดังนั้นหลักคำสอนของพระองค์จึงเป็นอมตะจนทุกวันนี้

3.1 การประกอบรูปศัพท์ "อนุสาสนีปาฏิหาริย์"

คำว่า "อนุสาสนีปาฏิหาริย์" แยกออกเป็น 2 คำ คือ อนุสาสนี และ ปาฏิหาริย์ (ปาฏิหาริย์ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น) จะกล่าวเพียงคำว่า "อนุสาสนี" ต่อไป

เฉพาะคำว่า "อนุสาสนี" ยังสามารถแยกออกได้อีก 2 คำ คือ อนุ+สาสนี อนุ เป็นอุปสรรค แปลว่า น้อย ภายหลัง ตาม¹³⁵ ซึ่งสอดคล้องกับพจนานุกรมบาลี-ไทย ให้ความหมายไว้ว่า อนุ (อ. = อัพยศัพท์) ภายหลัง น้อย ยิ่ง คล้าย เนื่อง เป็นไปตาม เป็นรอง ต่ำ ตาม ได้ เกื้อกูล โอกาส เครื่องหมาย ตามลำดับ¹³⁶ ส่วนคำว่า สาสนี แปลว่า แนะนำ ชี้นำ พระพร้าสอน ตักเตือน เมื่อนำมารวมกันจึงมีรูปเป็น "อนุสาสนี" แปลว่า การแนะนำ การพร้าสอน การพูดแนะนำชักชวน และการให้คำปรึกษา บัญญัติ คำสั่ง¹³⁷ Rhys Davids กล่าวว่า อนุสาสนี เป็นอดีถิลิงค์ สามารถเทียบได้จากคำว่า อนุสาสติ อนุสาสน อนุสาสก

¹³⁵ หลวงเทพคุณานุศิษย์, อ้างแล้ว, หน้า 13.

¹³⁶ พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับนักศึกษา, หน้า 38.

¹³⁷ พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับนักศึกษา, หน้า 307.

และอนุศาสตร์ คำเหล่านี้ล้วนมีรากศัพท์มาจากที่เดียวกัน คือ ศาส + อนุ (ศ. ศาส + อนุ)¹³⁸

เฉพาะคำว่า "ศาสน์" นี้สำเร็จรูปมาจาก ศาส ลง อนุ บังคับในนามกิตก์ แล้ว แปลง อนุ เป็น อน ได้มีรูปเป็น "ศาสน" เป็นนปฺสกลิงค์ ที่มีรูปเป็น ศาสน์ เพราะลง อี การันต์ (สระตัวสุดท้าย, สระที่สุคศัพท์) ในอดีตลิงค์ นักปราชญ์ฝ่ายสันสกฤตให้ความหมายกว้าง เช่น ทำให้บริสุทธิ ว่ากล่าว สั่งสอน พร่ำสอน คำสั่ง คຸ້ມครอง ปกครอง¹³⁹ ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ Arthur Anthony Macdonell ให้ความหมายของ ศาส ไว้ว่า สั่งสอน ว่ากล่าว ลงโทษ ควบคุม กฏ ปกครอง สั่ง บัญญัติ ชี้ทาง แนะนำ สอน¹⁴⁰ ในขณะที่เดียวกัน พระวิสุทธิธารมหาระ ให้ความหมายของ ศาส ไว้ว่า สั่งสอน พร่ำ สั่ง และ บังคับ¹⁴¹

แม้ว่า นักปราชญ์หลายท่านจะให้ความหมายของ ศาส ไว้หลายนัย พอสรุปได้ว่า แนะนำ สั่งสอน คຸ້ມครอง ลงโทษ และเพราะอาศัยธาตุนี้เอง ที่ใช้ตั้งชื่อศาสนาทั่ว ๆ ไป เช่น พระพุทธศาสนา คริสตศาสนา...ฯลฯ

3.2 วิเคราะห์ความหมายตามรูปศัพท์

คำว่า "อนุศาสน์ปาฏิหาริย์" ตามรูปศัพท์แบ่งออกเป็น 2 คำ คือ อนุศาสน์ และ ปาฏิหาริย์ แต่ละคำมีความหมายดังนี้

1. อนุศาสน์ แปลว่า การตามสอน การพร่ำสอน การแนะนำ
2. ปาฏิหาริย์ แปลว่า อำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่น่าอัศจรรย์อันผิวิสัยที่มนุษย์สามัญจะทำได้ หรือการกำจัดข้าศึกศัตรูคือกิเลสออกไปได้

¹³⁸ พจนานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ ฉบับภูมิพลโลกิย, หน้า 233-234.

: instruct, teach, admonish, give advice, command, order.

¹³⁹ Sanskrit Vocabulary by Lanman's, no date, p. 257: chasten, correct,

instruct, teach, direct, give order to, rule, govern.

¹⁴⁰ Arthur Anthony Macdonell. A Practical Sanskrit Dictionary, p. 312.

: chastise, correct, punish, control, rule, govern, order, command, direct, instruct, teach.

¹⁴¹ พระวิสุทธิธารมหาระ, พระธาตุวัดดงสังคหปานีสสย, หน้า 451.

เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันได้รูปเป็น “อนุศาสนีปาฏิหาริย์” แปลว่าความมหัศจรรย์แห่งคำสอน นักปราชญ์ให้ความหมายของคำว่า อนุศาสนีปาฏิหาริย์ ไว้หลายนัย เช่น พระเทพเวที ให้ความหมายไว้ว่า ปาฏิหาริย์คือคำสั่งสอน คำสอนที่เป็นจริง สอนให้เห็นจริงไปปฏิบัติให้ผลเป็นอศจรรย์¹⁴² ขณะเดียวกัน Rhys Davids ได้ให้ความหมายคำว่า “อนุศาสนีปาฏิหาริย์” ไว้ 2 นัย คือ

1. ความอศจรรย์แห่งคำสอน
2. ผลที่น่าอศจรรย์อันเกิดจากพุทธบัญญัติ¹⁴³

เป็นอันสรุปได้ว่า คำว่า อนุศาสนี แปลว่า การปราสอน เป็นเพียงคำธรรมดาเมื่อเติม ปาฏิหาริย์ ต่อท้าย ได้รูปเป็น “อนุศาสนีปาฏิหาริย์” จะมีความหมายเด่นชัด หมายถึงคำสอนเป็นอศจรรย์ นั้นหมายความว่า หลักคำสอนของพระองค์มีความอศจรรย์อยู่ในคำสอน ใครปฏิบัติปฏิบัติชอบก็เป็นของผู้นั้น คำสอนเป็นไปตามกฎแห่งกรรม “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ไม่มีใครหลีกเลี่ยงพ้นจากผลแห่งกรรมได้ ดังนั้นคำสอนของพระองค์จึงเป็นคำสอนที่เป็นจริง และทำให้เห็นจริง เมื่อนำไปปฏิบัติก็พบความจริงแห่งความพ้นทุกข์ เป็นที่น่าอศจรรย์ แสดงความจริงเป็นสังขธรรม รวมความว่า คำสอนเป็นสิ่งอศจรรย์ และผลที่เกิดจากปฏิบัติตามคำสอนก็เป็นสิ่งอศจรรย์ เพราะผู้ปฏิบัติตามคำสอนสามารถเข้าใจสภาวะธรรมและเป็นที่พึ่งของตนเองได้

3.3 ลักษณะของคำว่าอนุศาสนีปาฏิหาริย์

คำว่า “อนุศาสนีปาฏิหาริย์” คัมภีร์พระไตรปิฎก ได้แสดงลักษณะแห่งความหมายไว้หลายอย่าง โดยเน้นในเรื่องของจิตใจ ให้เกิดในเรื่องที่ดีมีประโยชน์ต่อตนเองและประโยชน์ส่วนรวม โดยเฉพาะสังขารร่างกายเป็นของไม่เที่ยงแท้แน่นอน ให้มองเห็นเป็นสิ่งไม่สวยงาม อย่างเปลือยเปลือยด้วยกามคุณ จงละทิ้งเสีย ดังหลักฐานในทีฆนิกาย สีลขันธวรรคว่า

อิธ ภุขเว เอวมनुสาสิตัง เอวํ วิตถุเถต มา เอวํ วิตถุขยิตถ เอวํ
มนสิกรโธ มา เอวํ มนสากคฺคต อิหํ ปชฺหต อิหํ อุปสมฺปชฺช วิหรตติ

แปลว่า

¹⁴² พจนานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ, อ่างแล้ว, หน้า 234.

¹⁴³ พระเทพเวที อ่างแล้ว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุบางรูปในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมพร่ำสอนอย่างนี้ว่า ท่านจงตริกอย่างนี้ อย่าตริกอย่างนั้น จงใส่ใจอย่างนี้ อย่าใส่ใจอย่างนั้น จงละสิ่งนี้ จงเข้าถึงสิ่งนี้อยู่”

คัมภีร์สุมังคลวิลาสินี ได้อธิบายความหมายแต่ละคำดังนี้

1. จงตริกอย่างนี้ หมายถึง ตริกให้เป็นไปในเนกขัมมวิตกเป็นต้น
2. อย่าตริกอย่างนั้น หมายถึง อย่าตริกให้เป็นไปในกามวิตก เป็นต้น
3. จงใส่ใจอย่างนี้ หมายถึง ทำในใจถึงอนิจสัญญา
4. อย่าใส่ใจอย่างนั้น หมายถึง อย่าใส่ใจโดยนัยเป็นต้นว่าเป็นของเที่ยง
5. จงละสิ่งนี้ หมายถึง จงละความกำหนดอันเคลือบด้วยกามคุณ
6. จงเข้าถึงสิ่งนี้ หมายถึง การบรรลุ หรือ สำเร็จโลกุตระธรรม ได้แก่ มรรค 4

ผล 4 และนิพพาน 1”

จากการให้คำนิยามที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งพอสรุปได้ว่า อนุศาสนีปาฏิหาริย์ หมายถึง คำสั่งสอนเป็นอสังขรย์ ที่กล่าวว่า คำสั่งสอนเป็นอสังขรย์นั้น หมายความว่า ปาฏิหาริย์สองข้อแรก คือ อิทธิปาฏิหาริย์ และอาเทศนาปาฏิหาริย์ ยังปรากฏว่า มีผู้แสดงได้ในศาสนาอื่น แต่อนุศาสนีปาฏิหาริ์ปรากฏเฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ปาฏิหาริย์ชนิดนี้เองที่จะนำเวไนยสัตว์ผู้ประพฤติและปฏิบัติตามคำสอนให้พ้นจากทุกข์ในสังสารวัฏได้ ด้วยเหตุนี้จึงถือว่า "อนุศาสนีปาฏิหาริย์" เป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา ที่แท้จริง

3.4 เทคนิคการสอนแบบอนุศาสนีปาฏิหาริย์

ลีลาการสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายรูปแบบ พระองค์จะทรงใช้แบบใดในการสอนนั้น ทรงตรวจดูอสังขยภูมิธรรมก่อน ในสัมปทานียสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมในฝ่ายอนุศาสนีวิธีไว้ 4 ประการ คือ

1. พระผู้มีพระภาคเจ้า ย่อมทรงทราบบุคคลอื่นด้วยการกระทำไว้ในใจโดยชอบเฉพาะพระองค์ว่า บุคคลนี้เมื่อปฏิบัติตามที่สั่งสอน จักเป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้ในเบื้องหน้า เพราะละสังโยชน์ เพราะตัดสังโยชน์ 3 ได้

¹⁴⁴ ที.สี. 9/431/349, อง.ดิก. 20/500/206, ชุ.ปฎิ. 31/721/443.

¹⁴⁵ ที.สี. อ. หน้า 238.

2. พระผู้มีพระภาคเจ้า ย่อมทรงทราบบุคคลอื่นด้วยการกระทำไว้ในใจโดยชอบ เฉพาะพระองค์ว่า บุคคลนี้เมื่อปฏิบัติตามที่สั่งสอน จักเป็นพระสกทาคามีจักมาสู่โลกนี้อีก คราวเดียวเท่านั้น แล้วจักทำที่สุดแห่งทุกข์ เพราะตัดสังโยชน์ 3 ได้ และเพราะทำราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลง

3. พระผู้มีพระภาคเจ้า ย่อมทรงทราบบุคคลอื่นด้วยการกระทำไว้ในใจโดยชอบ เฉพาะพระองค์ว่า บุคคลนี้เมื่อปฏิบัติตามที่สั่งสอน จักเป็นพระอนาคามีผู้เป็นโอบปาติกะ ปรินิพพานในชั้นสุทธาวาสนั้น ไม่ต้องกลับมาจากโลกนั้น เพราะตัดสังโยชน์เบื้องต่ำ 5 ข้อ ได้

4. พระผู้มีพระภาคเจ้า ย่อมทรงทราบบุคคลอื่นด้วยการกระทำไว้ในใจโดยชอบ เฉพาะพระองค์ว่า บุคคลนี้เมื่อปฏิบัติตามที่สั่งสอน จักได้บรรลุเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปแล้ว จักทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันรู้ยิ่งเองเข้าถึงอยู่ ด้วยการละสังโยชน์ คือ กิเลสเครื่องร้อยรัด ได้อย่างสิ้นเชิง¹⁴⁶

ข้อความที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งพอสรุปได้ว่า การสอนแบบอนุสาสนีปาฏิหาริย์ เป็นหลักการสอนที่สามารถช่วยเหลือให้เวไนยสัตว์เข้าถึงแก่นแท้ของศาสนาได้ แม้ว่าการสอนบางครั้งยังต้องใช้อิทธิปาฏิหาริย์ และอาเทศนาปาฏิหาริย์ก็ใช้เพียงเพื่อเป็นเครื่องประกอบเบื้องต้นเท่านั้น เพื่อนำเข้าสู่อนุสาสนีปาฏิหาริย์ การแสดงปาฏิหาริย์แต่ละครั้งต้องมีอนุสาสนีปาฏิหาริย์เป็นเป้าหมาย และเป็นหลักอยู่เสมอ จึงสามารถนำเวไนยสัตว์ให้พ้นจากอวิชชา เพื่อยกระดับจิตใจบุคคลธรรมดาขึ้นสู่ภาวะความเป็นพระอริยบุคคล คุณธรรมพิเศษชนิดนี้จะเกิดแก่ผู้ขอมฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ผู้ที่ประกอบด้วยธรรมตามที่สั่งสอนไว้แล้ว ย่อมมีจิตบริสุทธิ์ มีความคิดไม่ขุ่นมัว ปราศจากอุปกิเลส

พระองค์ทรงแสดงอนุสาสนวิธีไว้ 4 ประการ ตามที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ทรงแบ่งตามระดับของพระอริยบุคคล 4 ประการ ที่สามารถละกิเลสได้ทั้ง 3 ระดับ คือ อย่างหายาบ อย่างกลาง อย่างละเอียดให้แตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เครื่องกำหนดความแตกต่างของพระอริยบุคคล ท่านกำหนดที่การละสังโยชน์ 10 ประการ คือ

¹⁴⁶ ที.ปา. 11/85/96-97.

1. พระโศคานัน แปลว่า ผู้ถึงกระแสนแห่งพระนิพพาน เป็นพระอริยบุคคลชั้นแรก ละสังโยชน์ คือ กิเลสที่ผูกใจสัตว์ไว้ได้ 3 ประการ คือ

1.1 สักกายทิฏฐิ	ความเห็นเป็นเหตุถือตัวถือตน
1.2 วิจิกิจฉา	ความเคลือบแคลงสงสัย
1.3 สีลัพพตปรามาส	การถือมั่นด้วยศีล ด้วยวัตร

2. พระสกทาคามี แปลว่า ผู้จะมาเกิดอีกครั้งเดียว เป็นพระอริยบุคคลชั้นที่สอง เมื่อมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียวแล้วก็จะบรรลुพระอรหันต์ การละสังโยชน์ของพระอริยบุคคลชั้นนี้ไม่ได้บอกไว้อย่างเด่นชัดเพียงแต่บอกว่า สามารถลดความรุนแรงของโลภะ โทสะ โมหะ ได้มากกว่าพระโศคานัน

3. พระอนาคามี แปลว่า ผู้ไม่มาสู่โลกนี้อีก หลังจากตายไปแล้ว ก็จะบังเกิดเป็นพรหมในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส¹⁴⁷ และจะบรรลุพระอรหันต์นิพพานในพรหมโลกนั้น พระอริยบุคคลชั้นที่ 3 นี้ สามารถละสังโยชน์ได้ 5 ประการ คือ

3.1 สักกายทิฏฐิ	ความเห็นเป็นเหตุถือตัวถือตน
3.2 วิจิกิจฉา	ความเคลือบแคลงสงสัย
3.3 สีลัพพตปรามาส	การถือมั่นด้วยศีล ด้วยวัตร
3.4 กามราคะ	ความกำหนัดในกามคุณ
3.5 ปญฺเษะ	ความรู้สึกระทอบกระเทือนหงุดหงิดไม่พอใจ

4. พระอรหันต์ แปลว่า ผู้ไกลจากกิเลส เป็นผู้หักกรรมแห่งสังสารจักร เป็นพระอริยบุคคลระดับสูงสุดในพระพุทธศาสนา พระอรหันต์ละสังโยชน์เพิ่มขึ้นจากพระอนาคามีอีก 5 ประการ คือ

4.1 รูปราคะ	ความคิดใจในรูปธรรม
4.2 อรูปราคะ	ความพอใจในนามธรรม
4.3 มานะ	ความถือตัวถือตน
4.4 อุทธัจจะ	ความฟุ้งซ่าน
4.5 อวิชชา	ความไม่รู้ ซึ่งเป็นรากเง่าของกิเลสทั้งหลาย

¹⁴⁷ คำว่า สุทธาวาส แปลว่า ที่อยู่ของท่านผู้บริสุทธิ์ คือ ที่เกิดของพระอนาคามี ได้แก่ พรหมโลก 5 ชั้น ที่สูงที่สุดในชั้นรูปาวจร คือ อวิหา อคัปปา สุทฺธสสา สุทฺธสี อกนิฏฐา

สรุปได้ว่า การละสังฆโชน์ทั้ง 10 ประการดังกล่าวมา เป็นการกำหนดความแตกต่างของพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา ที่จำแนกไว้ 4 ประเภท คือ

1. พระโสดาบัน ละสังฆกายทิฎฐิ วิจิกิจณา และศีลัพพตปรัมมาส ได้
2. พระสกทาคามี ละสังฆโชน์ 3 ข้อ ได้และลคราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบาง
3. พระอนาคามี ละสังฆโชน์ได้ 5 ข้อ คือ สักกายทิฎฐิ วิจิกิจณา ศีลัพพต-ปรัมมาส กามราคะ และปฏิฆะ
4. พระอรหันต์ ละสังฆโชน์ได้ 10 ข้อ มี สักกายทิฎฐิ ฯลฯ

สังฆโชน์ เป็นชื่อของกิเลสที่ผูกมัดครั้งใจสัตว์เอาไว้ ตามปกติจะนอนเนื่องอยู่ในสันดานของสัตว์

ข้อ 1-5 เป็นสังฆโชน์เบื้องต่ำ เรียกว่า โอรัมภาคิยสังฆโชน์ เป็นกิเลสอย่างหยาบ
ข้อ 6-10 เป็นสังฆโชน์เบื้องสูง เรียกว่า อุทรมภาคิยสังฆโชน์ เป็นกิเลสอย่างละเอียด

3.5 ทฤษฎีการสอนของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงมีไหวพริบปฏิภาณอันล้ำค่า จะแสดงแก่ใครต้องดูอัชฌาสัยของผู้นั้นก่อน สังเกตได้ว่าพุทธวิธีของพระองค์ เวลาแสดงธรรมเทศนาจบลง ผู้ฟังทุกคนจะมีปฏิภิริยาในทางที่ดี ลางคนขออุปสมบท ลางคนขอยึดเอาพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นที่พึ่งตลอดชีวิต ปาฏิหาริย์ทั้งสามประเภทนี้ ถือว่าเป็นคุณสมบัติประจำพระองค์

ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงมีศิลปะในการแสดงธรรมอย่างยิ่ง เรียกว่า “เทศนาโกศล” คือทรงเป็นผู้ฉลาดในการแสดงธรรม ทฤษฎีในการแสดงธรรมของพระองค์ มีองค์ประกอบ 3 ประการคือ

1. ทรงสอนให้ผู้ฟังรู้ยิ่งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น
2. ทรงสอนธรรมมีเหตุผล ที่ผู้ฟังอาจรองตามให้เห็นจริงได้
3. ทรงแสดงธรรมเป็นอัครจริย์ หมายถึง ผู้ปฏิบัติตามจะได้รับประโยชน์ตามสมควรแก่การปฏิบัติ

3.6 ข้อดีของอนุศาสนีปาฏิหาริย์

บรรดาปาฏิหาริย์ทั้งสามประเภท พระองค์ไม่โปรดปาฏิหาริย์สองข้อแรก คือ อิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ เหตุผลที่ไม่โปรดปาฏิหาริย์สองข้อนี้ เพราะมิใช่หลักการที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงยกย่องอนุศาสนีปาฏิหาริย์ว่ายอดเยี่ยม เพราะปาฏิหาริย์ประเภทนี้ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ใคร ๆ มีแต่อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ปฏิบัติ ทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจสภาวะธรรมตามความเป็นจริง ให้เห็นประจักษ์ด้วยตนเองและนำไปประพฤติปฏิบัติช่วยแก้ปัญหาและเป็นที่พักพิงของคนได้

3.7 ประโยชน์ของอนุศาสนีปาฏิหาริย์

ประโยชน์ที่ได้รับโดยตรงจากการปฏิบัติตามคำสอน คือทำให้ผู้ปฏิบัติมีพฤติกรรมเปลี่ยนไปในทางที่ดี ถ้าบำเพ็ญเพียรได้บรรลุถึงขั้นได้ฌานสมาบัติ อภิญญา สามารถดับกิเลสและกองทุกข์ได้ ที่เรียกว่า อาสวักขณญาณ แปลว่า ญาณที่ทำอาสวะให้สิ้นไปจากชั้นธัมมทาน ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระปลอดโปร่ง ผ่องใส พ้นจากอำนาจครอบงำของเรื่องโลก หรือ สิ่งอันเป็นวิสัยของชาวโลก ทำให้ปุถุชนกลายเป็นอริยชนโดยสมบูรณ์

การเปรียบเทียบปาฏิหาริย์ทั้ง 3 ประเภท

บรรดาปาฏิหาริย์ทั้ง 3 ประเภท คือ อิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์ และอนุศาสนีปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ 2 ข้อแรก ถือว่าเป็นเพียงเครื่องมือที่สำคัญยิ่งในการสร้างความตื่นเต็น เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ไม่มีศรัทธาให้มีศรัทธาและยอมปฏิบัติตามคำสั่งสอน ซึ่งจะทำได้เข้าถึงแก่นแท้ของศาสนาได้ พระองค์ไม่โปรดปาฏิหาริย์ 2 ข้อแรก แต่พระองค์ทรงสรรเสริญอนุศาสนีปาฏิหาริย์ว่ายอดเยี่ยม การเปรียบเทียบปาฏิหาริย์ทั้ง 3 ประเภท สามารถพิจารณาได้จากประเด็นหลัก 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1. เหตุผลที่ไม่โปรดอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์
2. เหตุผลที่ยกย่องอนุศาสนีปาฏิหาริย์ว่ายอดเยี่ยม
3. เหตุผลที่แสดงขอบเขตจำกัดของปาฏิหาริย์

1. เหตุผลที่ไม่โปรดอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์

เนื่องจากปาฏิหาริย์สองประเภทแรก โดยเฉพาะอิทธิปาฏิหาริย์ เวลาแสดงเสร็จแล้ว คนดูไม่ได้อะไรเลย ได้แต่ความสนุกสนานตื่นเต็น หวาดเสียว ไม่มีความเปลี่ยนแปลง

ทางด้านจิต ยิ่งทำให้คนดูลุ่มหลง หลงและมัวเมามากกลายเป็นโมหะ ส่วนผู้แสดงฤทธิ์ยิ่งแสดงก็ยิ่งเด่นขึ้น แต่คนดูยิ่งโง่ เพราะบางคนจิตใจเพลิดเพลิดเกี่ยวกับฤทธิ์ ทำให้ผู้แสดงและคนดูไม่สามารถปฏิบัติเพื่อบรรลุคุณธรรมชั้นสูงได้ ไม่สามารถชำระกิเลส ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ได้ โดยเฉพาะฤทธิ์ของปุถุชนนี้เป็นของเสื่อมได้ ถือได้ว่าเป็นโลกียอภิญญา¹⁴⁸ อยู่ (ข้อ 1-5) ถ้าเป็นโลกุตระอภิญญา (อาสวักขณญาณ) ไม่มีวันเสื่อม ถ้าได้โลกุตระอภิญญาอย่างเดียวประเสริฐกว่า ได้โลกียอภิญญาทั้ง 5 ข้อ โลกียอภิญญานี้มีคนที่ทำได้ตั้งแต่ก่อนสมัยพุทธกาล ซึ่งไม่เกี่ยวกับการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา คือ พระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นหรือไม่โลกียอภิญญาเหล่านี้ก็เกิดมิได้ ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงไม่โปรดปาฏิหาริย์สองข้อแรก เพราะไปพ้องกันกับวิชาของชาวบ้านที่นักมายากลในสมัยนั้นสามารถแสดงได้ เรียกว่า คันสารีวิทยา และมณิกาวិทยา เมื่อเป็นเช่นนี้ สำหรับปุถุชนแล้ว อิทธิฤทธิ์อาจเป็นโทษได้ทั้งแก่ผู้แสดง และผู้เกี่ยวข้องกับฤทธิ์ แต่อิทธิฤทธิ์มีขึ้นเนื้อแท้ของพระพุทธศาสนา และไม่จำเป็นสำหรับการเข้าถึงพระพุทธศาสนา สิ่งที่เกิดขึ้นด้วยการเกิดและเป็นตัวพระพุทธศาสนา ก็คือความรู้ที่ทำให้ดับกิเลส ดับกองทุกข์ได้ เรียกชื่อว่า อาสวักขณญาณ¹⁴⁹ เป็นญาณที่ทำให้อาสวะให้สิ้นไปจากจิตใจ ทำให้บุคคลนั้นเข้าถึงความบริสุทธิ์ คือ จิตปราศจากอาสวกิเลส ฉะนั้นพระองค์จึงทรงสอนมิให้จิตใจอยู่แค่อิทธิปาฏิหาริย์ และอาเทศนาปาฏิหาริย์ เพราะปาฏิหาริย์สองข้อแรกนั้น เป็นผลที่เกิดขึ้นจากการฝึกจิต โดยเฉพาะอิทธิปาฏิหาริย์เป็นเรื่องของ "จิตกริษา"

2. เหตุผลที่สรรเสริญอนุศาสนีปาฏิหาริย์ว่าเลิศ

การแสดงปาฏิหาริย์แต่ละประเภทย่อมมีเหตุผล แต่พระองค์ไม่โปรดอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ ทรงสรรเสริญ "อนุศาสนีปาฏิหาริย์" ว่ายอดเยี่ยม เนื่องจากปาฏิหาริย์ชนิดนี้สามารถช่วยให้เวไนยสัตว์ได้รับประโยชน์จากพระพุทธศาสนาอย่างแท้

¹⁴⁸ คำว่า อภิญญา แปลว่า ความยิ่ง ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการบำเพ็ญเพียรทางจิตมี 6 ประการ คือ อิทธิวิธี ทิพพโสต เจโตปริยญาณ บุพเพนิวาสานุสสติญาณ ทิพพจักขุ อาสวักขณญาณ.

¹⁴⁹ อาสวักขณญาณ แปลว่า ความรู้ที่ทำอาสวะให้สิ้นไป เป็นผลที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักของสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นอภิญญาข้อที่ 6 ในอภิญญา 6 และข้อที่ 8 ในวิชา 8.

จริง และพระองค์ทรงใช้ปาฏิหาริย์ข้อนี้เป็นหลักประจำในการปฏิบัติพุทธกิจ¹⁵⁰ เพราะปาฏิหาริย์ข้อนี้สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์ให้พัฒนาจิตสูงขึ้นได้

ปาฏิหาริย์ 2 ข้อแรกที่ไม่ได้รับการยกย่องในทางพระพุทธศาสนา เพราะมิใช่หลักการที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา ปาฏิหาริย์ที่สูงส่งจึงตามหลักศาสนาก็คือปาฏิหาริย์ที่ไม่มีพิษไม่มีภัยแก่ใคร ๆ เรียกว่า อนุศาสน์ปาฏิหาริย์

แท้จริงแล้ว ปาฏิหาริย์สองข้อแรกจะมีหรือไม่ ก็ไม่มีผลกระทบต่อหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา ดังหลักฐานในปาฏิกสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสกะสุนักขัตต์ ว่า

นี่แน่ะสุนักขัตต์ เธอเข้าใจว่าอย่างไร เมื่อเรา (ตถาคต) กระทำอิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นธรรมของมนุษย์ยิ่งยวดก็ตาม ไม่ทำก็ตาม ธรรมที่เราได้แสดงแล้ว เพื่อประโยชน์ที่มุ่งหมายใด จะนำออกไปเพื่อประโยชน์มุ่งหมายนั้น คือ ความสิ้นทุกข์โดยชอบได้หรือไม่

สุนักขัตต์ กราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระองค์ทรงกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรมของมนุษย์ยิ่งยวดก็ตาม ไม่กระทำก็ตาม ธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงเพื่อประโยชน์ที่มุ่งหมายใดก็ย่อมจะนำออกไป เพื่อประโยชน์ที่มุ่งหมายนั้น คือความหมดสิ้นทุกข์โดยชอบได้¹⁵¹

ข้อความดังกล่าวมานี้ เป็นที่แน่ชัดว่าในการเผยแผ่ศาสนา พระองค์จะแสดงอิทธิฤทธิ์หรือไม่ก็ตาม แต่หลักคำสอนของพระองค์ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของมวลมนุษย์ และเพื่อความบริสุทธิ์แห่งจิตใจ

¹⁵⁰ คำว่า พุทธกิจ หมายถึง ภารกิจที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญเป็นประจำในแต่ละวันมี 5 อย่าง คือ 1) เข้า-บิณฑบาต 2) เย็น-แสดงธรรม 3) คำ-ประทานโอวาทแก่ภิกษุ 4) เทียงคั้น-ตอบปัญหาเทวดา 5) ไกล่รุ่ง-ตรวจดูสัตว์โลก

¹⁵¹ ที.ปา. 11/2/3.

นอกจากนี้ ในสังคาวรสสูตร ได้แสดงถึงเหตุผลที่ไม่สนับสนุนปาฏิหาริย์ 2 ข้อแรก เนื่องจากปาฏิหาริย์ทั้งสองนั้น ใครทำคนนั้นก็จะได้เป็นการแสดงเพื่อตนเอง ซึ่งมีเหตุผลตรงกันข้ามอนุสาสนีปาฏิหาริย์ ด้วยเหตุนี้ บรรดาปาฏิหาริย์ทั้ง 3 ประเภท อนุสาสนีปาฏิหาริย์จึงได้รับการยกย่องว่า ยอดเยี่ยม หรือประณีตกว่าปาฏิหาริย์ 2 ข้อแรก (คือ อิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์) ดังหลักฐานในสังคาวรสสูตรว่า ยังมีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อสังคาวระ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วกราบทูลถามหลายเรื่อง หนึ่งในจำนวนนั้นได้กราบทูลเรื่องแทรกซึ่งพวกที่มานั่งประชุมกันได้ยกขึ้นมาสนทนากันในราชสำนักว่า

“สมัยก่อน มีภิกษุจำนวนน้อยกว่า แต่มีภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นธรรมเหนือมนุษย์ได้มากกว่า สมัยนี้ มีภิกษุจำนวนมากกว่า แต่ภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นธรรมเหนือมนุษย์กลับมีน้อย”

- พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า ก่อนพราหมณ์ ปาฏิหาริย์ 3 อย่าง คือ
1. อิทธิปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ คือ การแสดงอิทธิปาฏิหาริย์
  2. อาเทศนาปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ คือ การทวยใจ
  3. อนุสาสนีปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ คือ คำสั่งสอน

ต่อจากนั้น พระองค์ทรงแสดงความหมายของปาฏิหาริย์ทั้งสามประเภท ในที่สุดได้ตรัสถามพราหมณ์ว่า

“พราหมณ์ ท่านชอบใจปาฏิหาริย์อย่างไรน”

“พราหมณ์ ปาฏิหาริย์ใดดีกว่า และประณีตกว่ากัน”

พราหมณ์ได้กราบทูลตอบว่า

“อิทธิปาฏิหาริย์ และอาเทศนาปาฏิหาริย์ คนใดทำ คนนั้นจึงรู้เรื่อง คนใดทำก็เป็นของคนนั้นเท่านั้น มองดูคล้ายมายากล อนุสาสนีปาฏิหาริย์เท่านั้น จึงจะดีกว่าและประณีตกว่า”¹⁵²

ข้อความที่กล่าวอ้างมานี้ เป็นเรื่องพิสดารได้ว่า พระธรรมคำสั่งสอนที่พระองค์แสดงไว้นั้น เพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มากโดยแท้ และยังสามารถชักนำผู้ประพฤติปฏิบัติตามให้หลุดพ้นจากกองทุกข์กองกิเลสได้ ขณะเดียวกันปาฏิหาริย์ทั้ง 3 ประการนั้น ทรง

¹⁵² อง.ตัก. 20/500/200-208.

สรรเสริญอนุสาสนีปาฏิหาริย์ว่าเป็นยอด เพราะสามารถช่วยให้บุคคลได้รับประโยชน์จากพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

3. เหตุผลที่แสดงขอบเขตจำกัดของปาฏิหาริย์

ปาฏิหาริย์มี 3 ประเภท คือ อิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์ และอนุสาสนีปาฏิหาริย์ พระพุทธเจ้าทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์เฉพาะกรณีที่จะทรงทรมานผู้มีฤทธิ์หรือเพื่อนำเข้าสู่อนุสาสนีปาฏิหาริย์ เช่น ผู้มีทิฐิมานะสำคัญตนว่าเป็นพระอรหันต์ หรือถือตัวว่าเป็นผู้วิเศษ อย่างพวกชฎิล 3 พี่น้อง และปราบปรามพวกเดียรถีย์ แต่อนุสาสนีปาฏิหาริย์ พระองค์ทรงใช้ทุกครั้งเมื่อแสดงธรรมเทศนา เพราะคำสอนของพระองค์สามารถช่วยผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่การปฏิบัติ เหตุผลที่พระองค์ต้องใช้ฤทธิ์ปราบฤทธิ์ เพื่อให้ผู้ชอบฤทธิ์หรือลำพองในฤทธิ์มองเห็นสิ่งอื่นที่ดียิ่งกว่าฤทธิ์และยอมรับฟังสิ่งที่ประเสริฐนั้น เพราะหลักการของพระพุทธเจ้าจะใช้อิทธิปาฏิหาริย์เป็นเครื่องบุกเบิก ชักชวนก่อน เมื่อสิ้นพบศแล้ว จึงชี้แจงสั่งสอนด้วยอนุสาสนีปาฏิหาริย์เป็นลำดับต่อไป

3.1 อิทธิปาฏิหาริย์กับอาเทศนาปาฏิหาริย์

เหตุผลหลักที่แสดงถึงขอบเขตของอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ เพราะหลักที่สำคัญของพระพุทธศาสนา ไม่ได้ขึ้นอยู่กับปาฏิหาริย์สองข้อนี้ และไม่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินตามพุทธมรรคา ไม่อาจเป็นที่พึ่งอันเกษมหรือปลอดภัยได้ สามารถพิจารณาได้ด้วยหลักเหตุผล 2 ประการ คือ

3.1.1 ทางปัญญา เมื่อพิจารณาถึงระดับปัญญา อิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ ไม่อาจทำให้เกิดปัญญาขันธ์รู้สังขารม เข้าใจสภาวะธรรมทั้งหลายความเป็นจริงได้ ดังตัวอย่างเรื่องของพระภิกษุมิอิทธิฤทธิ์เหาะไปหาคำตอบเกี่ยวกับ มหาภูตรูปทั้ง 4 คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมย่อมดับไม่มีเหลือในที่ใดหนอ ทว่าทั้งจักรวาลจนถึงพระพรหมผู้ถือตนว่าเป็นผู้สร้างโลก ก็ไม่ได้คำตอบในที่สุด ก็ต้องกลับมาเฝ้าพระพุทธเจ้า จึงได้รับคำตอบ¹⁵³

¹⁵³ ที.สี. 9/343-348/370-373.

3.1.2 ทางจิต

ผู้เกี่ยวข้องกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เป็นต้น ไม่สามารถกำจัดกิเลสได้ หรือดับความทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง จิตใจมีแต่ความขุ่นมัว กัดคอกุ้ม เร่าร้อน เพราะถูกอำนาจ โภคะ โทสะ และโมหะ เข้าครอบงำ จึงไม่สามารถแก้ไขปัญหาทางจิตใจให้หลุดพ้นเป็นอิสระภาพได้ ฤทธิ์เป็นเพียงผลพลอยได้จากการฝึกจิต ฉะนั้น ฤทธิ์จึงเสื่อมได้ ถ้าสมาธิไม่แนบแน่นพอ เพราะฤทธิ์ต้องอาศัยฌานสมาบัติเป็นพื้นฐาน และผู้จะเข้าฌานสมาบัติได้ ต้องทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส ปราศจากนิเวรณ์ ถึงแม้จะใช้ฌานสมาบัติข่มกิเลสไว้ ก็ทำได้เพียงชั่วคราว ยิ่งไปกว่านั้น อิทธิปาฏิหาริย์อาจกลายเป็นเครื่องมือรับใช้กิเลสก็ได้ ดังเรื่องของพระเทวทัตเป็นตัวอย่าง¹⁵⁴

3.2 อนุศาสนีปาฏิหาริย์

ส่วนอนุศาสนีปาฏิหาริย์ ถือว่าเป็นหลักการที่สำคัญของพระพุทธศาสนาโดยแท้ เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยการเกิดของพระพุทธศาสนา และเป็นตัวพระพุทธศาสนา ก็คือ ความรู้ที่ทำให้ดับกิเลส ดับทุกข์ได้ เรียกว่า อาสวักขยญาณ จัดเป็นโลกุตระอภิญญา ซึ่งถือว่า เป็นจุดมุ่งหมายชั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม หลักคำสอนของพระพุทธเจ้ามีมากมาย จะสำเร็จผลมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปฏิบัติ เพราะพระองค์ทรงแสดงธรรมเทศนาก็เพื่อประโยชน์แก่อุคแก่ชนหมู่มาก และสอนมิให้ตั้งอยู่ในความประมาท ดังคำว่า "กิจใดแล อันเราผู้ศาสดา ผู้แสวงหาประโยชน์แก่อุค ผู้อนุเคราะห์แก่สาวกทั้งหลาย พึงทำ กิจนั้นเราทำแล้ว เพราะอาศัยความอนุเคราะห์ คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย นั้นโคนไม้ นั้นเรือนว่างเปล่า เธอทั้งหลายจงพยายาม อย่าประมาท อย่าได้เป็นผู้มีความเคียดร้อใจในภายหลัง นี่เป็นอนุศาสนีของเราเพื่อเธอทั้งหลาย"¹⁵⁵

เหตุผลหลักของอนุศาสนีปาฏิหาริย์ เพื่อให้ผู้ประพฤติและขอมปฏิบัติตามได้เข้าถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ซึ่งเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของพระพุทธธรรมและเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินตามวิถีทางของพระพุทธเจ้า สามารถพิจารณาได้ด้วยหลักเหตุผล 2 ประการ คือ

¹⁵⁴ วินย. 7/349/314-135.

¹⁵⁵ ส. สคา. 18/231/163-164.

3.2.1 ทางปัญญา

คำว่า “ปัญญา” หมายถึง ความรอบรู้ ปัญญาจะเกิดขึ้นแก่ผู้มีความเพียรพยายาม ปฏิบัติตามคำสอนที่พระองค์ตรัสเอาไว้ทางเดินที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทาง ก็คือ มัชฌิมาปฏิปทา¹⁵⁶ (ทางสายกลาง) ความสำเร็จจะเกิดขึ้น ต้องปฏิบัติด้วยตนเอง พระตถาคตเป็นแต่เพียงผู้บอกเท่านั้น ดังคำบาลีว่า “ตุมहेหิ กิจจํ อาตปปี อกุขาตาโร ตถาคตา”¹⁵⁷ (แปลว่า พวกเธอควรทำความเพียรตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ตถาคตเจ้าเป็นแต่เพียงผู้บอกเท่านั้น) กล่าวได้ว่า ความสำเร็จทุกอย่างขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติของแต่ละคน ถ้าทำได้ เมื่อพิจารณาตามระดับปัญญาแล้ว อนุศาสนีปาฏิหาริย์สามารถทำให้เกิดปัญญาหยังสูงล้ำธรรม และเข้าใจสภาวะธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริงได้

3.2.2 ทางจิต

ผู้ปฏิบัติตามคำสอน ผลที่ได้รับสามารถกำจัดกิเลสและดับกองทุกข์ได้ เพราะทุกคนที่ปฏิบัติตามคำสอน ย่อมมีจิตบริสุทธิ์มีความคิดไม่ขุ่นมัวและมีสติอยู่เสมอจิตใจจะแจ่มใส เพราะไม่ถูกอำนาจความโลภ ความโกรธและความหลงเข้าครอบงำ จึงสามารถแก้ปัญหาจิตใจให้หลุดพ้นจากอำนาจกิเลสเป็นอิสระได้ ดังพระคำรัสว่า

เธอทั้งหลาย ดำเนินตามทางนั้นแล้ว จักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้
เราทราบทางเป็นที่สลัดลูกศรแล้ว จึงบอกแก่เธอทั้งหลาย
เธอทั้งหลาย ควรทำความเพียรเครื่องเผากิเลส (เพราะว่า)
พระตถาคตทั้งหลาย เป็นแต่เพียงผู้บอก ชนทั้งหลายผู้ดำเนินไป
แล้วมีปกติเพ่ง ย่อมหลุดพ้นจากเครื่องผูกของมาร”¹⁵⁸

ข้อความที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปความหมายของปาฏิหาริย์ทั้งสามนั้นออกไปอย่างกว้างขวางให้เห็นทัศนะอีกแนวหนึ่ง กล่าวคือ คุณธรรมต่าง ๆ เช่น เนกขัมมะ อภัยบาท อาโลกสัญญา ญาณ ตลอดจนถึงอรหัตมรรค เรียกว่าอิทธิปาฏิหาริย์ ได้เหมือน

¹⁵⁶ “มัชฌิมาปฏิปทา” แปลว่า ทางสายกลาง ไม่หย่อนจนเกินไปหรือ ไม่ถึงจนเกินไป ไม่ของแหว่ที่สุดโต่ง 2 อย่าง คือ กามสุขัลลิกานุโยค และ อัตตกิลมณานุโยค

¹⁵⁷ ธรรมปทฎฐกถา (สตฺตโม ภาค) หน้า 59.

¹⁵⁸ ธป. แปล. ภาค 7 หน้า 92.

กัน โดยถือเอาความหมายว่า ความสำเร็จผลตามหน้าที่และกำจัดกรรมที่เป็นข้าศึกออกไปได้ เช่น กามฉันทะ พยาบาท ความฟุ้งซ่าน ตลอดจนถึงกิเลสทั้งหลายได้

นอกจากนี้ ยังเป็นอาเทศนาปาฏิหาริย์ได้ โดยถือเอาความหมายว่า ธรรมเหล่านั้น เช่น เนกขัมมะ อภัยบาท ตลอดจนอภิมรรค ท่านทั้งหลายควรปฏิบัติอย่างนี้ ควรฝึกอบรมอย่างนี้ ควรเพิ่มพูนอย่างนี้ ควรตั้งสติให้เหมาะแก่อภิมรรคนั้นอย่างนี้

กล่าวได้ว่า ขึ้นชื่อว่า ปาฏิหาริย์ ย่อมหมายถึงคุณธรรมทั่ว ๆ ไป ที่เป็นฝ่ายกุศล เช่นความไม่พยาบาท ที่สามารถกำจัดคุณธรรมที่เป็นข้าศึกฝ่ายอกุศล เช่น ความพยาบาท เป็นต้นได้

3.4 ตารางเปรียบเทียบปาฏิหาริย์

ฉะนั้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น การเปรียบเทียบปาฏิหาริย์ทั้ง 3 สามารถเขียนเป็นตารางได้ดังนี้

ศูนย์วิทยพัทธยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อิทธิปาฏิหาริย์และ อาเทศนาปาฏิหาริย์	ทางปัญญา (Wisdom)	ทางจิต (Mind)
	<ol style="list-style-type: none"> 1. ไม่สามารถทำให้เกิดปัญญาหยั่งรู้ในสังขธรรมได้ 2. ไม่สามารถเข้าใจสภาวะธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริงได้ 3. เป็นบ่อเกิดแห่งความประมาท 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ไม่สามารถกำจัดกิเลสและดับความทุกข์ได้ 2. เป็นเครื่องมือรับใช้ของกิเลส 3. ไม่สามารถแก้ไขปัญหาทางจิตใจให้หลุดพ้นเป็นอิสระได้
อนุศาสนีปาฏิหาริย์	<ol style="list-style-type: none"> 4. สามารถทำให้เกิดปัญญาหยั่งรู้ในสังขธรรมได้ 7. สามารถเข้าใจสภาวะธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริงได้ 6. ดำรงอยู่ด้วยความไม่ประมาท 	<ol style="list-style-type: none"> 4. สามารถกำจัดกิเลสและดับความทุกข์ได้ 7. ไม่เป็นทาสของกิเลส 6. สามารถแก้ไขปัญหาดจิตใจให้หลุดพ้นเป็นอิสระได้

สรุปได้ว่า บรรดาปาฏิหาริย์ 3 ประเภท ได้แก่ อิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์ และอนุศาสนีปาฏิหาริย์ พระองค์ไม่โปรดปาฏิหาริย์สองข้อแรก เพราะไม่ทำให้ผู้เกี่ยวข้องหลุดพ้นจากกิเลสและกองทุกข์ได้

การแสดงอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์มีทั้งคุณและโทษ ส่วนอนุศาสนีปาฏิหาริย์ ทำให้ผู้ปฏิบัติตามได้รับความรู้ความเข้าใจหยั่งรู้ในสภาวะธรรมทั้งหลาย ทั้งยังมีส่วนช่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีด้วย